

SZLAK WOKÓŁ TATR CESTA OKOŁO TATIER

Przewodnik
Sprievodca

Czarny Dunajec
2015

SZLAK WOKÓŁ TATR

CESTA OKOŁO TATIER

Przewodnik

Sprievodca

© Copyright by Gmina Czarny Dunajec

Opracowanie i tekst / Spracovanie a text
Anna Majorczyk

Konsultacja merytoryczna / Odborná konzultácia
Agnieszka Pyzowska

Tłumaczenie / Preklad
Agencja BTB Tomasz Wicik

Fotografie / Fotografie:
Piotr Duraj (str. 10, 11)
Bogumił Krużel (str. 24, 27, 30 góra, 31, 32, 33, 35, 61, 85, 86, 88, 92, 99, 101, 102, 104, 107, 108)
zbiory Antoniego Nowaka (str. 17)
Barbara Ogrodniczak / pstrykawka.pl (str. 4, 7, 9, 14, 20, 21, 28, 29, 30 dół, 36, 38, 40, 41, 43, 46, 49, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 65, 66, 67, 70, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 82, 87, 89, 90, 91, 93, 96, 100, 103, 109, 110, 111)
Szymon Pyzowski (str. 26, 34, 39)
Anna Třirstová (str. 98)
arch. Urząd Gminy Szaflary (str. 48)
arch. Urząd Miasta Liptowski Mikulasz (str. 84)

Opracowanie map, przekroje tras / Spracovanie máp, profily trás
Joanna i Piotr Głowacz

Projekt graficzny / Grafický návrh
Bogumił Krużel / AF Raster

Skład, łamanie / Sádzba, zalamovanie
Studio fotografii i reklamy AF Raster
ul. Podgórska 62a, 32-020 Wieliczka, www.raster.pl

Druk i oprawa / Tlač a viazanie
Grafixdruk

ISBN 978-83-943901-0-5

Wydawca/Editor
Gmina Czarny Dunajec

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Rzeczpospolita Polska – Republika Słowacka 2007–2013

Publikácia spolufinancovaná Európskou úniou z Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Programu cezhraničnej spolupráce Poľsko – Slovenská republika 2007 – 2013

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

SZLAK WOKÓŁ TATR

CESTA OKOŁO TATIER

Przewodnik
Sprievodca

Czarny Dunajec 2015

Przemówienie Józefa Babicza, Wójta Gminy Czarny Dunajec, wygłoszone dnia 27 września 2015 roku podczas uroczystego otwarcia szlaku rowerowego wokół Tatr

Prejav Józefa Babicza, starostu obce Czarny Dunajec, prednesený 27. septembra 2015 počas slávnostného otvorenia cyklotrasy okolo Tatier

Szanowni Państwo

Serdecznie witam wszystkich znamienitych gości i mieszkańców Podhala. Dziękuję za to, że jesteście z nami na dzisiejszej uroczystości otwarcia historyczno-kulturowo-przyrodniczego szlaku rowerowego wokół Tatr, zrealizowanego w projekcie dofinansowanym przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Rzeczpospolita Polska – Republika Słowacka 2007–2013.

11 lat temu zrodził się ambitny pomysł, żeby połączyć wszystkie regiony wokół Tatr, polskie i słowackie, wspólnym szlakiem rowerowym. Po to, aby mieszkańcy podtatrzańskich miejscowości i turyści mogli spędzać wolny czas z rodzinami i ze znajomymi, ciesząc się urokliwymi miejscami, wyjątkowymi krajobrazami, podziwiając dobra przyrody, kultury i historii.

Inicjatorem projektu był Związek Euroregion Tatry, który przez cały ten okres podejmował usilne działania, aby pomysł się urzeczywistnił. Trzeba przyznać, że pojawiały się różne trudności i nie wszyscy byliśmy od początku entuzjastami budowy tego szlaku. Wystarczyło nam jednak zapału i wspólnie mobilizowaliśmy się do kontynuowania tej myśli i do prac nad realizacją projektu.

Dzisiaj dziękuję serdecznie wszystkim osobom, które przyczyniły się do powstania ścieżki rowerowej, zarówno po polskiej, jak i słowackiej stronie Tatr.

Przed wszystkim podziękowania należą się przedstawicielom Euroregionu, na czele z Dyrektorem Biura Antonim Nowakiem, który włożył ogrom zaangażowania, pomysłów i serca do tego projektu. Dziękuję również byłym Przewodniczącym Rady Euroregionu: Wendelinowi Haberowi i Bogusławowi Waksmundzkemu oraz obecnemu

Vážené dámy, vážení páni,

Srdečne vítam všetkých ctených hostí a obyvateľov Podhalia. Ďakujem Vám za to, že ste s nami na dnešnej slávnosti otvorenia historicko-kultúrno-prírodnej cyklistickej cesty okolo Tatier, realizovanej v projekte s finančným príspevkom Európskej únie z Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Programu cezhraničnej spolupráce Poľsko – Slovenská republika 2007 – 2013.

Pred 11 rokmi sa zrodil ambiciózny nápad, aby sme prepojili všetky regióny okolo Tatier – poľské aj slovenské – spoločnou cyklistickou cestou. Išlo o to, aby obyvatelia podtatranských obcí a turisti mohli tráviť voľný čas s rodinami a známymi, kochať sa čarovnými miestami, výnimočnými obrazmi krajiny, obdivovať prírodné, kultúrne a historické hodnoty.

Iniciátorom projektu bol Zväzok Euroregion Tatry, ktorý celý čas venoval svoje úsilie uskutočneniu tejto myšlienky. Musíme priznať, že vznikli rôzne ťažkosti a nie všetci sme boli od začiatku prívržencami výstavby tejto cesty. Mali sme však dostatok nadšenia, navzájom sme sa mobilizovali a pokračovali v tejto myšlienke a v práci pri realizácii projektu.

Dnes srdečne ďakujem všetkým osobám, ktoré prispeli k vzniku cyklistickej trasy tak na poľskej, ako aj na slovenskej strane Tatier.

Predovšetkým vďaka patrí zástupcom Euroregionu na čele s riaditeľom kancelárie Antonim Nowakom, ktorý mal obrovskú zásluhu na tomto projekte svojou angažovanosťou, nápadmi a srdcom. Ďakujem aj bývalým predsedom Rady Euroregionu: Wendelinovi Haberovi a Bogusławowi Waksmundzkému ako aj terajšiemu predsedovi, Antonimu Karlakovi. Ďakujem pani riaditeľke zoskupenia EZÚS TATRY Agnieszke Pyzowskiej za veľké množstvo práce pri koordinácii aktivít

Przewodniczącemu, Antoniemu Karlakowi. Dziękuję Pani Dyrektor Ugrupowania EUWT TATRY Agnieszce Pyzowskiej za ogrom pracy przy koordynacji działań wszystkich partnerów i rozliczaniu projektu. Cieszę się, że współpraca z polskimi partnerami: Miastem Nowy Targ, Gminą Nowy Targ i Gminą Szaflary przebiegała sprawnie i efektywnie. Bardzo dziękuję naszym partnerom ze Słowacji: z Trzciany, Liptowskiego Mikuláša, Kieżmarku i wsi Sucha Góra, Głodówka, Lasek, Niżna, Huncovce i Wierzbów, którym przewodziło Stowarzyszenie Euroregion Tatry w Kieżmarku reprezentowane kolejno przez Przewodniczących: Igora Šajtlava, Jozefa Ďubjaka, a obecnie Jána Ferenčáka. Muszę powiedzieć, że była to dobra, przyjazna współpraca, a trudności, jakie wspólnie pokonał, wzmocniły więzi między nami. Gratuluję wszystkim wspólnego sukcesu.

Dziękuję serdecznie Instytucjom, które uwierzyły w ten projekt i zdecydowały o przyznaniu sporej dotacji: wszystkim członkom Komitetu Monitorującego, Pani Dyrektor Anicie Ryng z Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju Rzeczypospolitej Polskiej, Panu Kierownikowi Grzegorzowi Gołdzie wraz z pracownikami Wspólnego Sekretariatu Technicznego oraz wszystkim, którzy zaangażowali się w realizację naszego projektu.

Szczególne podziękowania kieruję też do Pani Dyrektor Bożeny Kotońskiej, za przychylność, i że udało nam się wspólnie pogodzić dobro przyrody i ludzi. Dzięki temu rzesze mieszkańców i turystów będą mogły się cieszyć pięknem Torfowisk Orawsko-Nowotarskich.

Na koniec dziękuję pracownikom naszego Urzędu, projektantom oraz inspektorom nadzorującym budowę i wykonawcom, ponieważ dzięki ich pracy powstała wspaniała, solidna droga rowerowa.

Szanowni Państwo, życzę, aby ten piękny szlak rowerowy stał się dla Was ulubionym miejscem rekreacji, spotkań ze znajomymi, ale także miejscem wytchnienia od codziennych trudów i zgiełku.

všetkých partnerov a vyúčtování projektu. Teší ma, že spolupráca s polskými partnermi: mestom Nowy Targ, obcou Nowy Targ a obcou Szaflary prebiehala hladko a efektívne. Veľmi pekne ďakujem našim partnerom zo Slovenska: z Trstenej, Liptovského Mikuláša, Kežmarku a z obcí Suchá Hora, Hladovka, Liesek, Nižná, Huncovce a Vrbov na čele so Združením Euroregión Tatry v Kežmarku, ktoré zastupovali predsedovia: Igor Šajtlava, Jozef Ďubjak a teraz Ján Ferenčák. Musím povedať, že to bola dobrá, priateľská spolupráca a ťažkosti, ktoré sme spolu prekonali, posilnili naše vzťahy. Gratulujem všetkým k spoločnému úspechu!

Srdečne ďakujem inštitúciám, ktoré uverili tomuto projektu a rozhodli o poskytnutí značnej dotácie: všetkým členom Monitorovacieho výboru, pani riaditeľke Anite Ryng z Ministerstva infraštruktúry a rozvoja Poľskej republiky, pánovi riaditeľovi Grzegorzovi Gołdovi a zamestnancom Spoločného technického sekretariátu ako aj všetkým, ktorí sa angažovali pri realizácii nášho projektu.

Zvláštnu vďaka by som chcel vysloviť pani riaditeľke Božene Kotońskiej za priazeň a za to, že sa nám spoločne podarilo spojiť záujmy prírody a ľudí. Vďaka tomu sa budú môcť zástupy obyvateľov a turistov kochať krásou oravsko-nowotarských rašelinísk.

Na koniec ďakujem zamestnancom nášho úradu, projektantom ako aj stavebnému doзору a dodávateľom, pretože vďaka ich práci vznikla nádherná, solídna cyklistická cesta.

Vážené dámy, vážení páni, prijal by som si, aby sa táto krásna cyklotrasa stala vašim obľúbeným miestom pre rekreáciu, stretnutia so známymi, ale aj miestom, kde si oddýchnete od každodenných starostí a zabudnete na zhn.

SZLAK WOKÓŁ TATR. OD POMYSŁU DO REALIZACJI / CESTA OKOLO TATIER. OD MYŠLIENKY PO REALIZACIU

Historyczno-kulturowo-przyrodniczy szlak wokół Tatr to wspólny polsko-słowacki markowy produkt turystyczny Euroregionu Tatry, zrealizowany w latach 2014–2015 w ramach unijnego Programu Współpracy Transgranicznej Rzeczypospolita Polska – Republika Słowacka 2007–2013 przez 13 samorządów lokalnych. W pierwszym etapie realizacji tego przedsięwzięcia – które zmierzone jest na wiele lat i docelowo zakłada stworzenie liczącej 250 kilometrów turystycznej pętli wokół Tatr ze ścieżkami rowerowymi, edukacyjnymi i do narciarstwa biegowego – powstało ponad 93 km dróg rowerowych, głównie z nawierzchnią asfaltową, prowadzących przez historyczno-kulturowe krainy: Podhale, Orawę, Liptów i Spisz położone u podnóża najwyższych gór Środkowej Europy. Przewodnią ideą szlaku jest udostępnienie niepowtarzalnych miejsc o walorach krajoobrazowych, kulturowych, historycznych i przyrodniczych. Trasa szlaku prowadzi przez atrakcyjne tereny pogranicza; zielonymi dolinami rzek Dunajca, Orawy, Wagu i Popradu, przez unikatowe Torfowiska Orawsko-Nowotarskie, w sąsiedztwie parków narodowych: Tatrzańskiego, Gorceńskiego, Babiońskiego, Pienińskiego i Tatr Niżnych. Przebieg szlaku nawiązuje do najstarszej sieci osadniczej i krzyżujących się tu średniowiecznych tras handlowych biegnących z północy na południe i z zachodu na wschód, prowadząc przez miasta i wsie, gdzie przetrwało wiele interesujących obiektów

kultury materialnej: kościołów i kapliczek, zamków, pałaców i dworów, tradycyjnej zabudowy wiejskiej, mieszczańskich kamienic i budowli użyteczności publicznej. Najdłuższy odcinek szlaku, liczący 35 km, biegnie

Historicko-kultúrne-prírodná cesta okolo Tatier je spoločný polsko-slovenský značkový turistický produkt Euroregiónu Tatry, realizovaný v rokoch 2014 – 2015 v rámci európskeho Programu cezhraničnej spolupráce Poľsko – Slovenská republika 2007 – 2013 trinástimi miestnymi samosprávami. Na prvej etape realizácie tejto myšlienky, ktorá je plánovaná na mnohé roky a cieľovo predpokladá vytvorenie 250-kilometrového turistického okruhu okolo Tatier s cyklistickými, vzdelávacími a bežkáckymi trasami, vzniklo viac ako 93 km cyklotrás, prevažne s asfaltovým povrchom, ktoré vedú cez historicko-kultúrne regióny Podhalia, Oravy, Liptova a Spiša, rozprestierajúce sa na úpätí najvyšších hôr Strednej Európy. Hlavná myšlienka cesty je sprístupnenie neopakovateľných miest s krajinnou, kultúrnou, historickou a prírodnou hodnotou. Trasa cesty vedie cez atraktívne územie pohraničia, zelenými dolinami riek Dunajec, Orava, Váh a Poprad, unikátnymi oravsko-podhalskými rašeliniskami, v susedstve národných parkov: Tatranský, Gorce, Babia hora, Pieninský a Nízke

Tatry. Priebeh cesty nadväzuje na najstaršiu sieť osídľovania a križujúcich sa stredovekých obchodných ciest zo severu na juh a zo západu na východ a vedie cez mestá a dediny, kde sa zachovalo veľa zaujímavých objektov

po polskiej stronie z Nowego Targu, przez Czarny Dunajec, Podczerwone do granicy państwa i dalej po stronie słowackiej przez Suchą Górę, Głodówkę i Lasek do Trzciany. Ten fragment szlaku powstał na nasypie dawnej linii kolejowej, zbudowanej na przełomie XIX i XX wieku. Wkrótce po II wojnie światowej zamknięto po stronie słowackiej nierentowny odcinek linii kolejowej z przygranicznej Suchej Góry do Trzciany, a 18 lipca 1991 roku Minister Transportu i Gospodarki Morskiej wydał zarządzenie w sprawie likwidacji i rozbiórki linii kolejowej Nowy Targ – Podczerwone, kilka lat później nieruchomości i nasyp kolejowy przekazano gminom oraz Lasom Państwowym. Paradoksalnie, właśnie wtedy pojawił się w środowisku miłośników kolei, w kręgach naukowych, u niektórych dziennikarzy i polityków raczej mało realny zamiar reaktywowania zlikwidowanej już linii kolejowej. W 1993 roku w Nowym Targu odbyła się konferencja pt. *Podhale razem*, na której ówczesny kierownik Urzędu Rejonowego, Wiktor Sowa, postulował wykorzystanie odcinka linii kolejowej Nowy Targ – Sucha Góra na trasę rowerową. W 2001 roku z podobną inicjatywą wystąpił Lesław Jędrisko, przewodniczący Komisji Planowania Przestrzennego, Budownictwa i Rolnictwa Rady Miejskiej w Nowym Targu. Natomiast w Związku Euroregion Tatr narodziła się szersza idea budowy transgranicznego polsko-słowackiego szlaku wokół Tatr. Pomyślną tą koncepcję był Antoni Nowak, dyrektor biura Euroregionu Tatr, wspierany przez przewodniczącego Euroregionu Wendelina Habera, Jana Antoła, przewodniczącego Komisji Gospodarki i Czesława Borowicza, przewodniczącego Komisji Sportu i Turystyki. W dniu 5 marca 2004 roku X Kongres Euroregionu Tatr podjął uchwałę o realizacji tego projektu. Warto przypomnieć, że 1 maja tegoż roku Towarzystwo Przyjaciół Rodzinnej Turystyki Rowerowej z Nowego Targu uprzątnęło i przygotowało dla rowerzystów prawie trzykilometrowy odcinek dawnej trasy kolejowej w nowotarskim Borze Kombinackim. Dnia 1 i 2 lipca w Krakowie odbyło się IX posiedzenie Polsko-Słowackiej Komisji Międzyrządowej ds. Współpracy Transgranicznej, na którym

materiałnej kultury: kostoly a kaplnky, hrady, zámky a kaštiele, tradičná vidiecka zástavba, meštianske kamenné domy a verejné budovy. Najdlhší úsek cesty, ktorý meria 35 km, prechádza na polskej strane od Nového Targu cez Czarny Dunajec, Podczerwone po štátnu hranicu a ďalej na slovenskej strane cez Suchú Horu, Hladovku a Liesek po Trstenu. Tento úsek cyklotrasy vznikol na násype dávnej železničnej trate, ktorá bola vybudovaná na prelome 19. a 20. storočia. Krátko po 2. svetovej vojne bol na slovenskej strane uzatvorený nerentabilný úsek železničnej trate z prihraničnej Suchej Hory do Trstenej. 18. júla 1991 vydal minister dopravy aorského hospodárstva nariadenie vo veci likvidácie a rozobratia železničnej trate Nový Targ – Podczerwone, niekoľko rokov neskôr boli nehnuteľnosti a železničný násyp odovzdané obciam a Štátnym lešom. Paradoxne sa práve vtedy objavil v prostredí železničných nadšencov, vo vedeckých kruhoch, medzi niektorými novinármi a politikmi málo reálny zámer reaktivovania už likvidovanej železničnej trate. V roku 1993 sa v Novom Targu konala konferencia s názvom *Podhale spoločne*, na ktorej vtedajší vedúci Okresného úradu, Wiktor Sowa, postuloval využitie úseku železničnej trate Nový Targ – Suchá Hora na cyklistickú trasu. V roku 2001 vyšiel s podobnou iniciatívou Lesław Jędrisko, predseda Výboru územného plánovania, výstavby a poľnohospodárstva Mestskej rady v Nowom Targu. V Zväzku Euroregion TATRY sa zase zrodila širšia myšlienka výstavby cezhraničnej polsko-slovenskej cesty okolo Tatier. Autorom návrhu tejto koncepcie bol Antoni Nowak, riaditeľ kancelárie Euroregionu Tatr, a podporili ho predseda Euroregionu Wendelin Haber, predseda hospodárskeho výboru Jan Antoľ a predseda výboru pre šport a cestovný ruch Czesław Borowicz. 5. marca roku 2004 schválil X. Kongres Euroregionu Tatr uznesenie o realizácii tohto projektu. Stojí za pripomenutie, že 1. mája tohto roku Spolok priateľov rodinnej cykloturistiky z Nového Targu upratol a pripravil pre cyklistov skoro trojkilometrový úsek dávnej železničnej trate v nowotarskom Bore Kombinackom. Dňa 1. a 2. júla sa v Krakove konalo IX. zasadnutie Sloven-

Antoni Nowak i Vlado Medzihradský, publicista a fotograf z Dolnego Kubina, zaprezentowali polsko-słowacki projekt szlaku rowerowego dookoła Tatr, który spotkał się z akceptacją komisji. Już w 2005 roku, w ramach projektu dofinansowanego z Funduszu Małych Projektów Programu Współpracy Przygranicznej Phare Polska-Słowacja, zarządzanego przez Euroregion Tatry, gmina Czarny Dunajec w partnerstwie z miastem Nowy Targ oraz gminami Czorsztyń, Nowy Targ, Łapsze Niżne i Szaflary przygotowała trzy studia: historyczno-kulturowe, przyrodniczo-krajobrazowe oraz planistyczno-urbanistyczne szlaku opracowane przez Annę Majorczyk, Piotra Dąbrowskiego i zespół pod kierunkiem inż. arch. Jacka Banduły. W 2008 roku Region Tatr w Keżmarku sporządził komplementarne studia dla strony słowackiej. 31 października 2008 roku miasto Nowy Targ wraz z partnerami: miastem Keżmark oraz gminami Nowy Targ, Czarny Dunajec i Szaflary złożyło wspólny wniosek o dofinansowanie projektu budowy trasy rowerowej. Projekt był przygotowany pospiesznie i nie znalazł akceptacji komisji oceniającej. Natomiast w marcu 2010 roku gmina Czarny Dunajec jako partner wiodący we współpracy z gminami Nowy Targ i Szaflary oraz miastem Nowy Targ i partnerami ze strony

slo-polskej medzivládnej komisie pre cezhraničnú spoluprácu, na ktorom Antoni Nowak a Vlado Medzihradský, publicista a fotograf z Dolného Kubína, prezentovali polsko-slovenský projekt cyklotrasy okolo Tatier, ktorý sa stretol s akceptáciou komisie. Už v roku 2005 pripravila obec Czarny Dunajec v partnerstve s mestom Nowy Targ a obcami Czorsztyń, Nowy Targ, Łapsze Niżne a Szaflary v rámci projektu s finančným príspevkom z Fondu malých projektov Programu cezhraničnej spolupráce Phare Polsko – Slovensko, riadeného Euroregionom Tatry, tri štúdie cesty: historicko-kultúrnu, prírodno-krajinnú a územnoplánovacia a urbanistickú, ktoré vyhotovili Anna Majorczyk, Piotr Dąbrowski a skupina pod vedením Ing. arch. Jacka Banduły. V roku 2008 pripravil Región Tatr v Kežmarku komplementárne štúdie pre slovenskú stranu. 31. októbra roku 2008 podalo mesto Nowy Targ spolu s partnermi: mestom Kežmark a obcami Nowy Targ, Czarny Dunajec a Szaflary spoločnú žiadosť o finančný príspevok pre projekt výstavby cyklotrasy. Projekt bol narýchlo pripravený a nebol prijatý hodnotiacou komisiou. V marci roku 2010 obec Czarny Dunajec ako vedúci partner pri spolupráci s obcami Nowy Targ a Szaflary a mestom Nowy Targ ako aj partnermi zo

słowackiej: miastami Kieżmark, Liptowski Mikuláš i Trzciana oraz wsiami Sucha Góra, Lasek, Głodówka, Niżna, Huncowce i Wierzbów złożyła ponownie poprawiony, uzupełniony i poszerzony wniosek o dofinansowanie pierwszego etapu realizacji szlaku wokół Tatr, w ramach Programu Współpracy Transgranicznej PL-SK 2007–2013. Ku ogólnemu zaskoczeniu wniosek projektowy został stosunkowo nisko oceniony w kryterium transgraniczności oraz partnerstwa i znalazł się na liście rezerwowej. Być może projekt nie

doczekałby się realizacji, gdyby nie Litwini, a konkretnie niewykorzystane na litewsko-polskiej granicy środki z unijnego Programu Współpracy Transgranicznej Litwa – Polska. Pod koniec 2013 roku decyzją Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju Regionalnego te pieniądze zostały przeniesione do programu polsko-słowackiego. Dzięki zabiegom Euroregionu Tatry Komitet Monitorujący podjął decyzję o zatwierdzeniu do realizacji projektu szlaku i już na początku 2014 roku partnerzy z Polski i Słowacji przystąpili do prac budowlanych, które zakończyły się jesienią 2015 roku. Okazało się też, że ta inwestycja została również dodatkowo dofinansowana z powstałych w programie oszczędności, co pozwoliło wykonać więcej kilometrów ścieżki rowerowej, niż zakładano na początku. W trakcie realizacji projektu wszystkie działania partnerów koordynowało i rozliczało Europejskie Ugrupowanie Wspólnoty Terytorialnej TATRY w Nowym Targu przy wielkim zaangażowaniu i merytorycznej pomocy pani dyrektor Agnieszki Pyzowskiej.

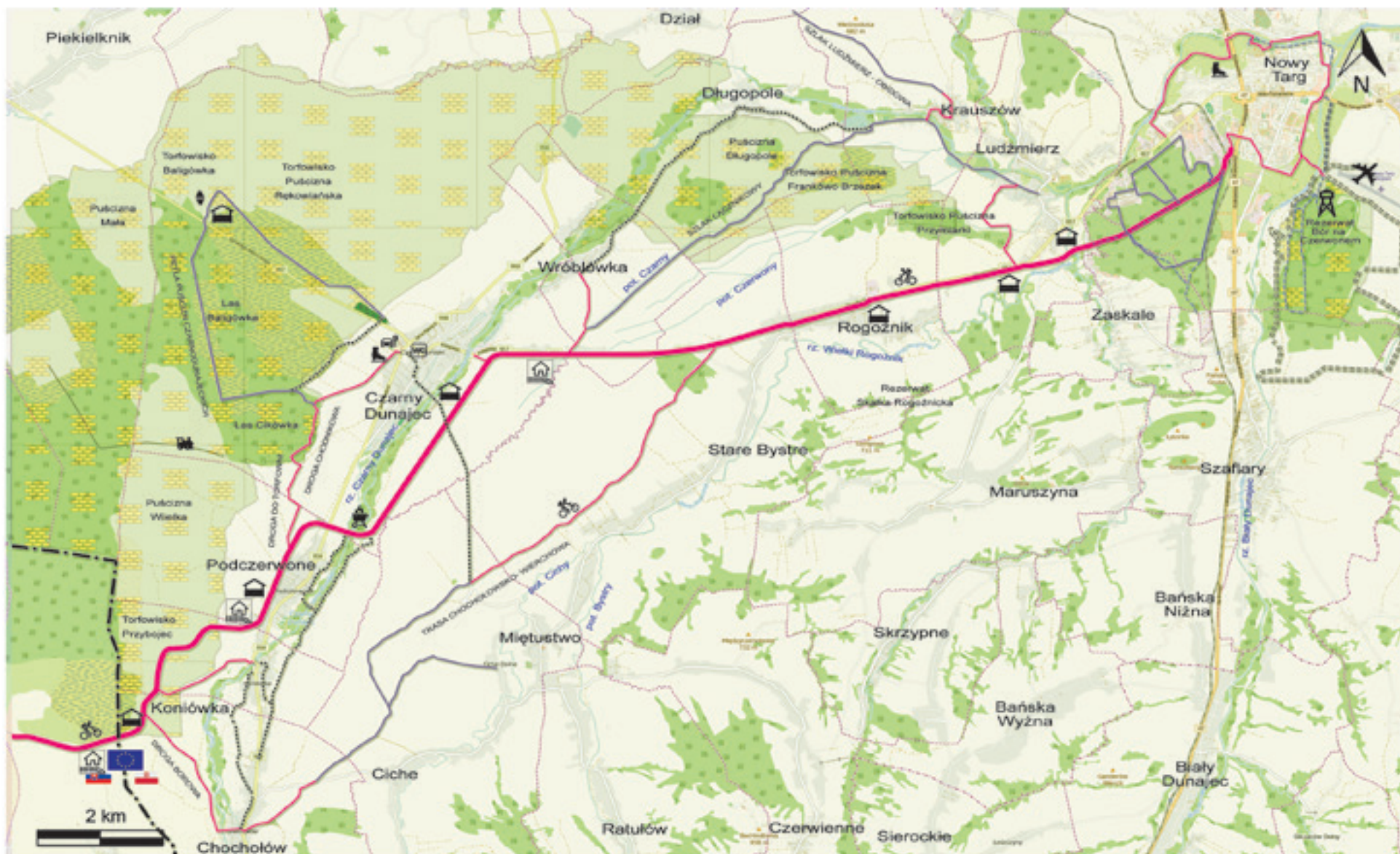
slovenskej strany: mestami Kežmarok, Liptovský Mikuláš a Trstená a obcami Suchá Hora, Liesek, Hladovka, Nižná, Huncovce a Vrbov opäťovne podala opravenú, doplnenú a rozšírenú žiadosť o finančný príspevok pre prvú etapu realizácie cesty okolo Tatier v rámci Programu cezhraničnej spolupráce PL-SK 2007 – 2013. K všeobecnému prekvapeniu dostala projektová žiadosť pomerne nízke hodnotenie v kritériu cezhraničnosti a partnerstva a bola zaradená do zásobníka projektov. Možno by sa projekt nedočkal realizácie, keby nie Litovčania, a konkrétne – skutočnosť, že prostriedky z európskeho Programu cezhraničnej spolupráce Litva – Poľsko neboli využité na litovsko-poľskom pohraničí. Koncom roku 2013 boli tieto peniaze prenesené do polsko-slovenského programu rozhodnutím Ministerstva infraštruktúry a regionálneho rozvoja. Vďaka snahám Euroregionu

Tatry prijal Monitorovací výbor rozhodnutie o schválení projektu cesty na realizáciu a už na začiatku roka 2014 pristúpili partneri z Poľska a zo Slovenska k stavebným prácam, ktoré boli ukončené na jeseň roku 2015. Ukázalo sa tiež, že táto investícia získala dodatočný finančný príspevok z úspor vzniknutých v programe, čo umožnilo realizovať viac kilometrov cyklotrasy, ako sa predpokladalo na začiatku. Počas implementácie projektu koordinovalo a vyúčtovalo všetky aktivity partnerov Európske združenie územnej spolupráce TATRY v Nowom Targu pri veľkom zaangażovaní a odbornej pomoci pani riaditeľky Agnieszky Pyzowskiej.

27 września 2015 roku na granicy polsko-słowackiej w Suchej Górze wójt Czarnego Dunajca Józef Babicz i burmistrz Trzciany Juraj Bernaták góralską ciupagą przecięli wstęgę, otwierając oficjalnie polsko-słowacki transgraniczny szlak rowerowy. Wieczorem na rynku w Czarnym Dunajcu odbyło się widowisko plenerowe w reżyserii Jerzego Zonia pt. „Rowelucje”, którego finalnym akcentem był płonący wielki rower. Dla wszystkich, którzy zaangażowali się w projekt i budowę ścieżki rowerowej, był to wzruszający i symboliczny moment oraz chwila satysfakcji – 11 lat starań, zabiegów, niepowodzeń, ale i wytrwałej pracy zostało uwieńczone osiągniętym celem i sukcesem.

27. septembra roku 2015 prestrihli stuhu goralskou valaškou na polsko-slovenskej hranici v Suchej Hore starosta obce Czarny Dunajec Józef Babicz a primátor Trstenej Juraj Bernaták, a tak slávnostne otvorili polsko-slovenskú cezhraničnú cyklotrasu. Večer sa na námestí v Czarnom Dunajci konalo plenérové predstavenie, ktorého režisérom bol Jerzy Zoní, s názvom *Rowelucje*, a vo finále sa objavil obrovský horiaci bicykel. Pre všetkých, ktorí sa angažovali v projekte a výstavbe cyklickej cesty, to bola dojmavá a symbolická chvíľa a chvíľa zadostučenia – 11 rokov snáh, úsilia, neúspechov, ale aj vytrvalej práce bolo korunovaných dosiahnutým cieľom a úspechom.

LEGENDA

Szlak wokół Tatry / Cesta okolo Tatier	tereny leśne / lesný areál	parking dla użytkowników Szlaku wokół Tatry / parkovisko pre užívateľov Cesty okolo Tatier	budynek dawnej stacji kolejowej / budova bývalej železničnej stanice	wieża widokowa / vyhládková veža
ścieżka rowerowa nawierzchnia asfaltowa / cyklistický chodník – asfaltový povrch	mokradła / mokrade	wiatra przystankowa dla rowerzystów / zastavenie odpočívadla pre cyklistov	baczka na Szlaku Orczykowym / salaň na obľúbenú cestu	lotnisko sportowe Aeroklubu Tatrzańskiego / športové letisko Tatrarského aeroklubu
ścieżka rowerowa nawierzchnia żwirowa / cyklistický chodník – štrkový povrch	Torfowiska Orawsko-Nowotarskie / Oravsko-Nowotarské rašeliniská	wiatra ogniskowa / prístrešok s vatrickom	kolejka wąskotorowa / skomorzovaná železnica	
trasa alternatywna / alternatívna trasa		toalety publiczne / verejné toalety	lodowisko / zimný štadión	
trasa do narciarstwa biegowego / bežkárska trasa				
trasa nordic walking / trasa nordic walking				

Dla określenia terenów należących do Polski i leżących po północnej stronie Tatr od pierwszej połowy XIX upowszechniła się nazwa Podhale. Jego granice od południa wyznaczają Tatry, na północy Beskidy – od Żeleźnicy, poprzez pasmo Gorców, przełęcz Snokę i górę Wżar aż do Czorsztyna. Rzeką Białka do ujścia w Dunajcu i jezioro Czorsztyńskie to wschodnia granica Podhala. Granica zachodnia jest równocześnie granicą głównego działu wodnego – Dunajec i jego dopływy to zlewisko Morza Bałtyckiego, rzeka Orawa uchodząca do Wagu tworzy zlewisko Morza Czarnego. Pod względem geomorfologicznym na Podhalu wyróżnia się następujące jednostki: Kotlinę Orawsko-Nowotarską, Pogórze Spisko-Gubałowskie, Pieniński Pas Skalicowy oraz Rów Podtatrzanski. Geologia uczy, że podstawową skałą podhalańską jest flisz karpacki, który składa się z twardych, masywnych i płytowych piaskowców o jasnobrunatnej barwie oraz z przedzielaających je warstw kruchego ciemnoszarego łupku. Natomiast w paśmie skalicowym przeważają jurajskie wapienie, które w samotnych, znacznych wypiętrzeniach Cisowej Skałki, Ranisbergu, Skałki Rogoźnickiej czy Kramnicy i Obłazowej malowniczo urozmaicają równinny krajobraz Kotliny Nowotarskiej. Osobliwością o unikatowej wartości przyrodniczej są torfowiska typu wysokiego, rozciągające się od Chyżnego poprzez Czarny Dunajec aż do Nowego Targu, tutaj nazywane puściznami. Ciekawostką hydrogeologiczną są duże zasoby wód geotermalnych o temperaturze przekraczającej 80°C. Wykorzystywane są do alternatywnego i ekologicznego ogrzewania, a także stanowią dużą atrakcję turystyczną. Ciepłe i zmineralizowane wody przyczyniły się do powstania (bodajże największego skupienia na tak niewielkim obszarze) kąpie-

lisk termalnych i ośrodków rekreacyjnych, które znajdują się w Szaflarach, Zakopanem, Białce Tatrzańskiej, Bańskiej Niżnej, Chochołowie i Bukowinie Tatrzańskiej.

Na pomenovanie územia patriaceho Poľsku a rozprestierajúceho sa na severnej strane Tatier sa od prvej polovice 19. storočia rozšíril názov Podhalie. Jeho hranice určujú na južnej strane Tatr

ry, na severnej Beskydy – od Želeźnice, cez pohorie Gorce, priesmyk Snoka a vrch Wżar až do obce Czorsztyn. Rieka Bialka po ústie v Dunajci a Czorsztyńskú priehradu tvorí východnú hranicu Podhalia. Západná hranica je zároveň hranicou hlavného európskeho rozvodia – Dunajec a jeho prítoky patria k úmoriu Baltského mora, rieka Orava vlievajúca sa do Váhu patrí k úmoriu Čierneho mora. Z geomorfologického hľadiska sa Podhalie člení na nižšie uvedené jednotky: Oravsko-Nowotarská kotlina, Spišsko-Gubałowska vrchovina, Pieninské bradlové pásmo a Podtatranská brázda. Geológia učí, že základnou skalou Podhalia je flyšové karpatské pásmo tvorené tvrdými, masívnymi a doskovitými pieskvcami svetlohnedej farby s rozdeľujúcimi ich vrstvami krehkej tmavosivej kryštalickej bridlice. V bradlovom pásmo prevládajú jurské vápence, ktoré osamelými vyvýšenými útvarmi Tisového bradla, Ranisbergu, Rogoźnického bradla či Kramnice a Obłazowej malebne spestrujú rovinnú krajinu Nowotarskej kotliny. Pozoruhodnosťou s unikátnou prírodnou hodnotou sú rašeliniská vysokého typu, ktoré sa ťahajú od Chyżného cez Czarny Dunajec až po Nowy Targ, kde ich nazývajú pustatinami. Hydrogeologickou zaujímavosťou sú veľké zásoby geotermálnej vody s teplotou prevyšujúcou 80 °C. Využívajú sa na alternatívne a ekologické vykurovanie a zároveň sú veľkou turistickou atrakciou. Vďaka teplým minerálnym prameňom vznikli početné termálne kúpaliská a rekreačné strediská (tvoriace asi najväčšie zoskupenie na takom malom území), ktoré sa nachádzajú v Szaflaroch, Zakopanem, Białke Tatrzańskiej, Bańskiej Niżnej, Chochołowe a Tatranskej Bukovine.

Historyczno-kulturowo-przyrodniczy szlak wokół Tatr

/ Historicko-kultúrno-prírodná cesta okolo Tatier

Nowy Targ, Bór Kombinacki – Ludźmierz (3 km) – Rogoźnik (6 km) – rozwidlenie z trasą chochołowsko-wierchową w Starem Bystrem / rozvetvenie s chochołowsko-wierchowou trasou v Starom Bystrom (8 km) – Czarny Dunajec (11 km) – Podczerwone (17 km) – granica państwa (20,6 km)

Podhalański odcinek rowerowego szlaku wokół Tatr zaczyna się w Nowym Targu. Główna trasa prowadzi po nasypie dawnej linii kolejowej Nowy Targ – Sucha Góra. Asfaltowa, szeroka na trzy metry główna nitka szlaku o długości 20,6 km biegnie przez Ludźmierz, Rogoźnik, Stare Bystre, Czarny Dunajec oraz Podczerwone do granicy państwa i dalej przez 14,4 km po stronie słowackiej do Trzciany. Trasa świetnie nadaje się do rekreacyjnej jazdy na rowerze i na rolkach. Dość niefortunnie dla rowerzystów, ale zgodnie z logiką kolei żelaznej, główny i najdłuższy zrealizowany do tej pory odcinek szlaku zaczyna się w miejscu, gdzie linia kolejowa do Suchoj Góry rozwidlała się z torami wciąż czynnej linii prowadzącej do Zakopanego.

Podhalský úsek cyklistického chodníka okolo Tatier sa začína v Novom Targu. Hlavná trasa vedie po násypie bývalej železničnej trate Nový Targ – Suchá Hora. Asfaltová hlavná tepna cesty so šírkou 3 m a dĺžkou 20,6 km prechádza cez Ludźmierz, Rogoźnik, Stare Bystre, Czarny Dunajec a Podczerwone po štátnu hranicu a ďalej na slovenskej strane úsek s dĺžkou 14,4 km vedie do Trstenej. Trasa sa výborne hodí na rekreačnú jazdu na bicykli a na kolieskových korčuliach. Pomerne nepríjemne pre cyklistov, ale v súlade s logikou železničnej trate, sa hlavný a najdlhší doteraz realizovaný úsek cesty začína na mieste, kde sa železnica do Suchoj Hory oddeľovala od stále prevádzkovaných kolajni trate vedúcej do Zakopaného.

Rowerem po żelaznej drodze, czyli zmienne koleje kolei żelaznej Nowy Targ – Sucha Góra

25 października 1899 roku pierwszy pociąg wjechał na stację kolejową w Nowym Targu. Długotrwałe starania Władysława hrabiego Zamoyskiego i szczodrość rajców nowotaraskich, którzy uchwalili bezpłatne odstąpienie gruntów na potrzeby budowy linii kolei żelaznej Chabówka – Zakopane, zakończyły się sukcesem. W owym czasie kolej podnosiła nie tylko prestiż położonych na jej szlaku miejscowości, ale i istotnie wpływała na ożywienie w ruchu turystycznym, handlowym i gospodarczym. Powodzenie inwestycji, która tak znacząco przybliżyła Tatry do Krakowa (ach te niegdyś, niemożliwie kłopotliwe, długie i męczące podróże do Zakopanego furką zaprzęzoną w góralskie koniki), sprawiło, że zaczęto myśleć o połączeniu kolejowym z samymi Wiedniem. Najkrótsza droga do stolicy ówczesnej monarchii wiodła od Suchej Góry, która od 1899 roku miała już połączenie z koleją koszycko-bogumińską przez Królewiany. Hrabia Zamoyski forsował projekt linii podtatrzńskiej przez Kościelisko i Witów, argumentując, że ciśnie (już wówczas!) Zakopane będzie się mogło nowoczesnie rozwijać, tworząc kurort na skalę alpejską. Zwyciężyła tańsza opcja, którą popierali nowotaranie i austriackie ministerstwo obrony, z trasą poprowadzoną w łatwiejszym terenie przez Czarny Dunajec i Podczerwone. Prace budowlane na odcinku liczącym blisko 22 kilometry ruszyły w 1902 roku, linię otwarto 1 lipca roku 1904. Dzięki temu lokalnemu połączeniu Nowy Targ zyskał status stacji węzłowej, wtedy też wybudowano wieżę wodną, która istnieje do dziś, zaś w przygranicznym Czarnym Dunajcu otwarto Urząd Celny. Ruch pociągów do Suchej Góry, ciągniętych przez parowóz (linia bowiem nigdy nie doczekała się elektryfikacji), odbywał się aż do zakończenia drugiej wojny światowej, kiedy kres w kursowaniu pociągów położyła granica pomiędzy Polską i Czechosłowacją. Druga młodość linii po polskiej stronie, gdzie ruch osobowy i towarowy kończył się w Podczerwonom, przypadła na lata 50. i 60. XX wieku. Kolej, wzbogacona

Na bicykli po żelaznicy, čiže mieniacie sa kolaje železničnej trate Nowy Targ – Suchá Hora

25. októbra 1899 vošiel prvý vlak na železničnú stanicu v Nowom Targu. Dlhodobé úsilie grófa Władysława Zamoyského sa vďaka hojnosti nowotaraských mestských poslancov, ktorí schválili bezodplatný prevod pozemkov na potreby výstavby železnice Chabówka – Zakopane, skončilo úspešne. Vo vtedajšej dobe železnica nielen zvyšovala postavenie obcí, ktoré sa pozdĺ jej nachádzali, ale zároveň významne prispievala k oživeniu cestovného ruchu, obchodu a hospodárskeho rozvoja. Vďaka úspechu investície, ktorá tak výrazne priblížila Tatry ku Krakovu (ach, tie dávne neuveriteľne problematické, zdĺhavé a unavujúce cesty do Zakopaného vozom ťahaným goralskými konikmi), sa začalo uvažovať o železničnom spojení so samotnou Viedňou. Najkratšia cesta do hlavného mesta vtedajšej monarchie prechádzala cez Suchú Horu, ktorá už od roku 1899 mala spojenie s košicko-bohumínskou železnicou cez Kralovany. Gróf Zamoyski presadzoval projekt podtatranskej trate cez Kościelisko a Witów, pričom argumentoval, že sa príliš malé (už vtedy!) Zakopane bude môcť moderne rozvíjať, vďaka čomu vzniknú kúpele porovnateľné s alpskými. Vyhralo lacnejšie riešenie, ktoré podporovali obyvatelia Nového Targu a rakúske ministerstvo obrany, s trasou prechádzajúcou ľahším terénom cez Czarny Dunajec a Podczerwone. Stavebné práce na skoro 22-kilometrovom úseku sa začali v roku 1902, železnica bola otvorená 1. júla 1904. Vďaka tomuto lokálnemu prepojeniu získal Nowy Targ postavenie uzlovej stanice, vtedy bola tiež postavená vodná veža, ktorá existuje dodnes, a v prihraničnom Czarnom Dunajci bol otvorený colný úrad. Vlaky do Suchej Hory ťahané parným rušňom (trať totiž nikdy nebola elektrifikovaná) premávali až do konca druhej svetovej vojny, keď hranica medzi Poľskom a Československom skoncovala s premávkou vlakov. Druhá mladost železnice na poľskej strane, kde osobné a nákladné vlaky končili svoju trasu v Podczerwonom, pripadla na 50. a 60. roky 20. storočia. Železnice, ktoré

o systém odcinków kolejek wąskotorowych w Rogoźniku, Czarnym Dunajcu i Podczerwonom, obsługiwała ruch towarowy z miejscowych zwirowni i kamieniołomów. Ruch osobowy znacznie wzrósł, kiedy w Nowym Targu powstały zakłady Przemysłu Skórzanego „Podhale”. Kolej parowa, słynąca z niewielkich rozwijanych prędkości, skutecznie, choć niespiesznie, woziła pracowników kombinatu, dla których powstała nawet nowa stacja: Nowy Targ Fabryczny. Linię jako nierentowną zamknięto w 1988 roku, tory zaczęto rozbierać trzy lata później. Podobny los spotkał odcinek w Suchej Górze. Stacja straciła rację bytu, a ruch kolejowy odbywa się tylko do Trzcianny. Po dawnej linii pozostał nasyp kolejowy, ładne żelazne mosty oraz zgrabne, funkcjonalne i proporcjonalne, mimo że stawiane według oficjalnego szablonu, stacje kolejowe i... może nieco nostalgii za przemijającą postacią świata i krótką karierą wynalazków z epoki żelaza i pary. Dziś dawna linia kolejowa może przeżywać trzecią młodość. Główny odcinek szlaku z Nowego Targu do Trzcianny prowadzi właśnie jej śladem. I warto o tym pamiętać, bo żelazna droga, dzięki Tobie, Rowerzysto wędrujący na naszym szlaku, znowu żyje.

Wjazd na szlak na południowych obrzeżach miasta przy drodze krajowej 47 z Krakowa do Zakopanego. Dobrym punktem orientacyjnym jest restauracja i hotel „Skalny Dworek” (Krakowska 7a), mijając ogrodzenie restauracji i salon samochodowy (po lewej stronie) wjeżdża się na ulicę, którą po 200 m kończy przejazd kolejowy. Po przejściu przez tory (rower przeprowadzamy) zaczyna się szlak. Dojazd do głównej trasy szlaku jest możliwy również z ulicy Ludźmierskiej, gdzie

dodatkowo disponowali systemem úzkorozchodných tratí v Rogoźniku, Czarnom Dunajci a Podczerwonom, obsluhovali nákladnú prepravu z miestnych štrkovísk a lomov. Osobná preprava sa výrazne zintenzívnila po vzniku závodov kožiarskeho priemyslu „Podhale” v Nowom Targu. Parná železnica, ktorá je preslávaná nízkymi rýchlosťami, pozvoľna, ale spoľahlivo prepravovala zamestnancov kombinátu, pre ktorých dokonca vznikla nová železničná stanica: Nowy Targ Fabryczny. Linka bola pre svoju nerentabilitu zatvorená v roku 1988, koľajnice sa začali rozoberať tri roky neskôr. Rovnaký osud čakal úsek v Suchej Hore. Stanica stratila dôvod svojej existencie a vlaky premávajú len do Trstenej. Po dávnej traťi ostal železničný násyp, pekné železné mosty a pôvabné, funkčné a súmerné – aj keď stavané podľa oficiálnej šablóny – budovy železničných staníc a... možno aj trochu túžby po pominutelnom svete a krátkej kariére vynálezov z epochy železa a pary. Dnes môže bývalá železničná trať prežiť tretiu mladost. Hlavný úsek cesty z Nového Targu do Trstenej vedie práve po jej stopách. A nezabúdajme na to, pretože železná cesta znovu žije práve vďaka Vám – cyklistom, ktorí putujete našou trasou.

Vjazd na trasu sa nachádza na južnom okraji mesta, pri hlavnej ceste č. 47 z Krakova do Zakopaného. Dobrým orientačným bodom je reštaurácia a hotel „Skalny Dworek” (Krakowska 7a), prechádzajúc popri reštaurácii a autosalone (na ľavej strane) vchádzame na ulicu, ktorá sa po 200 m končí železničným priecestím. Po prechode cez priecestie (bicykel prevedieme) sa začína cyklistický chodník. Príjazd na hlavný úsek chodníka je možný aj z Ludźmierskej ulice, kde na križovatke so sema-

na skrzyżowaniu z sygnalizacją świetlną, przy osiedlach Na Skarpie i Bór, wytyczona jest miejska ścieżka rowerowa prowadząca z centrum miasta. Za skrzyżowaniem należy zjechać na utwardzoną ścieżkę prowadzącą wzdłuż drogi 957 do Czarnego Dunajca, a po 400 m, skręcić w lewo na leśny dukt, który po 700 m łączy się z główną trasą szlaku. Nowotarski odcinek szlaku prowadzi przez Bór Kombinacki, równiny, podmokły, torfowy las świerkowo-sosnowy, z sosną rasy podhalańskiej, o nieco krótszych igłach i pięknej, zaokrąglonej koronie. Po przejechaniu półtonakilometrowego odcinka mijają się budynki dawnej stacji kolejowej Nowy Targ Fabryczny i kompleks zabudowań dawnych Zakładów Przemysłu Skórzanego. Odbijając tu w lewo zwirowa ścieżka, która w zimie służy również jako trasa narciarstwa biegowego, prowadzi w kierunku Szaflar. Tutaj również kończy się administracyjna granica miasta.

Kombinat czyli imperium „Relaksów”

W 1953 roku w Warszawie zapadła decyzja o budowie w Nowym Targu kombinatu obuwniczego. Przedsięwzięcie, jak przystało na czasy socjalizmu, zaplanowano z wielkim rozmachem. Miejsce dla fabryki, po wizji lokalnej, przeprowadzonej przez wysokich rangą przedstawicieli ówczesnych władz, wybrano pod miastem w otoczeniu lasu, dość szczęśliwie, ponieważ taka lokalizacja nie ingerowała w naturalny, górski krajobraz. Budowę rozpoczęto w 1954 roku, zaledwie rok później z taśm produkcyjnych zeszło prawie 100 tysięcy par obuwia. W roku 1962 Nowotarskie Zakłady Przemysłu Skórzanego „Podhale” dostarczały już 10% ogólnokrajowej produkcji obuwniczej (około 8 milionów par w ciągu roku). Istnienie kombinatu, bo tak powszechnie nazywano tu zakłady, zmieniło sytuację rolniczą dotąd Podhala, dając zatrudnienie około 7 tysiącom ludzi (najwięcej osób, 9632, pracowało tu w 1969 roku). Co ciekawe, pracowały tu głównie kobiety. Z myślą o nich przy zakładach powstał żłobek i przedszkole. Istniała tu przyzakładowa przychodnia lekarska i dom kultury, kryta

formi, przy śladkach Na Skarpie a Bór je wytyczony mestskej cyklistický chodník, ktorý vedie z centra mesta. Za križovatkou zídete na spevnený chodník, ktorý vedie pozdĺž cesty č. 957 do Čarného Dunajca, a po 400 m odbočíte doláva na lesnú cestičku, ktorá sa po 700 m spája s hlavným úsekom chodníka. Nowotarský úsek cyklistického chodníka vedie cez Bór Kombinacki – rovinatý, lužný smrekovo-borovicový les, s borovicou podhalskej odrody, ktorá má kratšie ihličie a krásnu zaoblenú korunu. Po 1,5 km prejdete popri budove bývalej železničnej stanice Nowy Targ Fabryczny a komplexe budov bývalých Závodov kožiarskeho priemyslu. Štrkový chodník, ktorý tu odbočuje doláva, sa v zime využíva ako bežkárska trasa, vedie smerom k Szaflarom. Tu sa zároveň končí katastrálne územie mesta.

Kombinát, čiže impérium „Relaksów”

V roku 1953 bolo vo Varšave rozhodnuté o vybudovaní obuvníckeho kombinátu v Nowom Targu. Investícia, ako obyčajne za socializmu, bola naplánovaná veľkorýso. Lokalizácia závodu sa po obhliadke miesta, ktorú urobili poprední zástupcovia vtedajších orgánov, našla v blízkosti mesta v lesnom prostredí, čo bolo pomerne dobrým riešením, pretože takáto lokalizácia nezasahovala do prirodzenej horskej krajiny. S výstavbou sa začalo v roku 1954, a už o rok neskôr z výroby linky zišlo skoro 100 tisíc párov topánok. V roku 1962 dodával nowotarský podnik „Podhale” už skoro 10 % z celkového množstva topánok vyrábaných v Poľsku (okolo 8 miliónov párov ročne). Kombinát – ako sa ľudovo nazýval tento podnik – zmenil pomery na doteraz roľníckom Podhalí a poskytol pracovné miesta pre okolo 7 tisíc ľudí (najviac zamestnancov, 9632 osôb, pracovalo tu v roku 1969). Zaujímavosťou je, že tu pracovali hlavne ženy. Práve na ženy sa myslelo, keď pri závode vznikli detské jasle a materská škola. Fungovalo tu aj závodné lekárske stredisko a dom kultúry, krytá plavárňa a zamestnanci mali zabezpečené možnosti celoživotného vzdelávania a oddychu v závodných strediskách v Dźwirzynie a Żegiestowie.

plywalnia, pracownicy mieli zapewnić możliwość doskonalenia zawodowego oraz wypoczynku we własnych ośrodkach w Dźwirzynie i Żegiestowie. W kombinacie działała bardzo dobra pracownia wzornictwa, pod patronatem NZPS-u powstało Nowotarskie Technikum Skórzane i szkoła zawodowa, wydawano nawet własną gazetę. NZPS były oficjalnym patronem Klubu Sportowego „Podhale” i raczej nie jest przypadkiem, że właśnie wtedy nowotarscy hokeiści odnosili swoje największe sportowe sukcesy. Na początku lat 90. transformacja ustrojowa i nieubłagalne prawa rynku doprowadziły do upadku zakładu i w ostateczności do jego likwidacji. Majątek został podzielony i sprzedany różnym podmiotom gospodarczym. Dziś nowotarski kombinat pamięta się i kojarzy z zimową serią obuwia, znaną pod wdzięczną nazwą „Relaks”. Buty, o odważnym i nowoczesnym jak na standardy PRL-u wzornictwie, były prawie nieprzemakalne i właściwie nie do zdarcia. Chodziła w nich młodzież i dorośli, praktycznie cała Polska. Na fali sentymentu do luksusowych dóbr minionej epoki firma Wojaś, która powstała na gruzach NZPS-u, postanowiła wypuścić ulepszoną serię „Relaksów” opartą na pierwotnym wzorze.

Po 500 metrach kończy się las, a szlak przecina lokalną drogę, która prowadzi na południe, do Zaskalia i Szaflar. Po przejechaniu dawnego mostu kolejowego nad potokiem Rogoźnik wjeżdża się na otwartą, równinną Kotlinę Nowotarską. Przy miejscu postojowym w Ludźmierzu, można skręcić w prawo i krótkim szlakiem łącznikowym dojechać do centrum wsi i sanktuarium maryjnego (2,5 km). Z trasy szlaku otwierają się rozległe widoki na Tatry z wzniesieniami Pogórza Gubałowskiego na południu oraz Działy Orawskie, Babią Górę, pasmo Żeleźnicy i Gorce na północy. Po przejechaniu wsi Rogoźnik w Starem Bystrem, przed lasem Sośnina (8 km), szlak rozgałęzia się – skręcając w lewo można wjechać na trasę chochołowsko-wierchową prowadzącą do Chochołowa, która po 14,2 km łączy się z główną nitką szlaku nieopodal granicy polsko-słowackiej. Jadąc

V kombináte fungovala veľmi dobrá pracovňa dizajnu, pod záštitou závodu NZPS vznikla Nowotargská stredná odborná škola kožiarstva a odborné učilište, dokonca sa tu vydávali vlastné noviny. Závody NZPS boli oficiálnym patrónom Športového klubu „Podhale” a nie náhodou práve vtedy nowotarskí hokejisti dosahovali svoje najväčšie športové úspechy. Na začiatku 90. rokov zmena politického zriadenia a neúprosne práva trhového hospodárstva spôsobili úpadok závodu a v konečnom dôsledku jeho likvidáciu. Majetok bol rozdelený a predal sa rôznym hospodárskym subjektom. Dnes si ľudia pripomínajú nowotargský kombinát a spájajú ho so zimnou obuvou predávanou pod vďačným obchodným názvom „Relaks”. Topánky s odvážnym a moderným dizajnom (berúc do úvahy štandardy Poľskej ľudovej republiky) boli skoro nepremokavé a nezníiteľné. Chodili v nich mladí aj dospelí, prakticky celé Poľsko. Na nostalgickéj vlne túžby za luxusnými výrobkami z predšej epochy vyrobila spoločnosť „Wojaś”, ktorá bola založená na zručaninách bývalého kombinátu, vylepšenú sériu „Relaksów”, ktoré nadväzovali na pôvodný vzor.

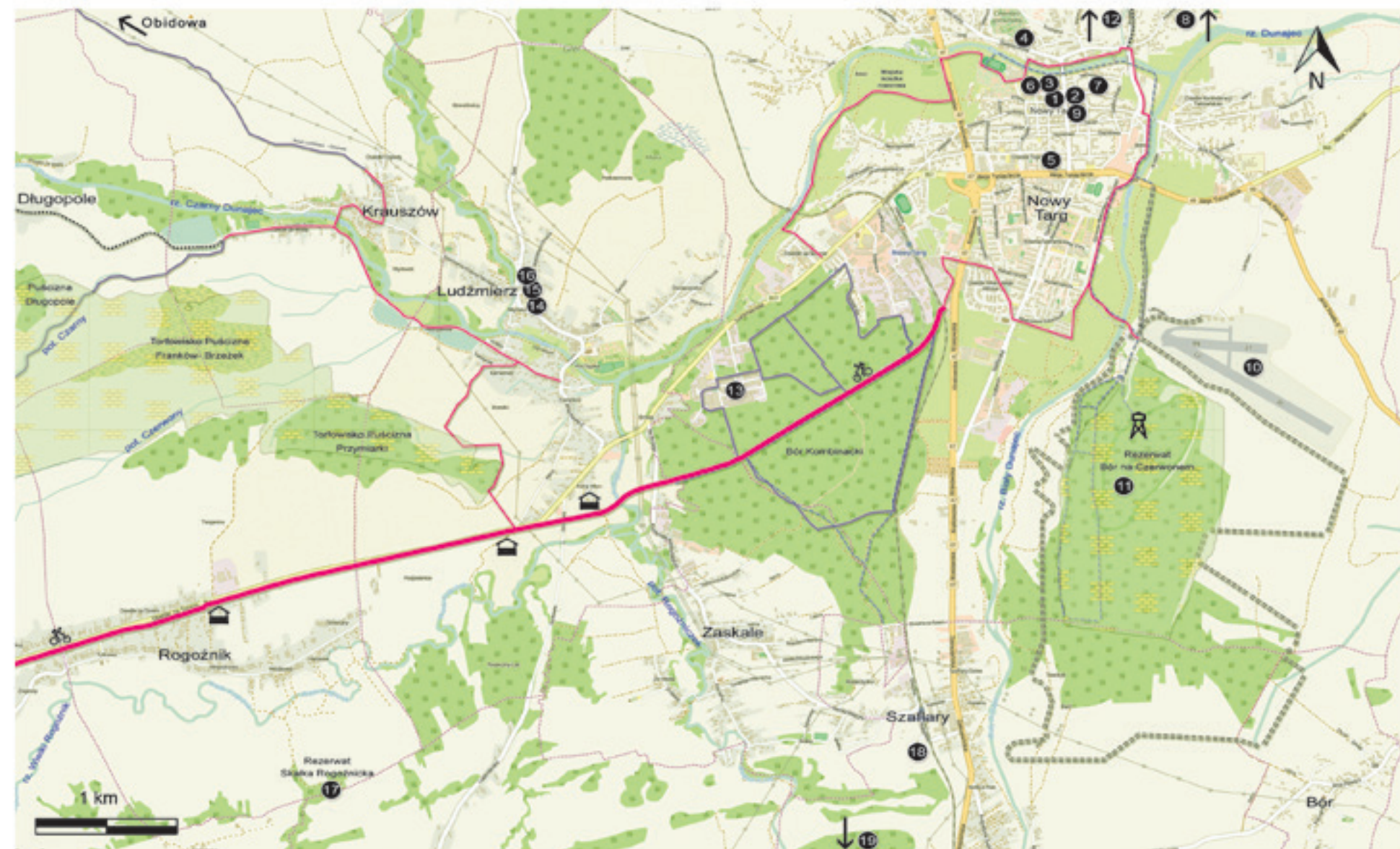
Po 500 metroch sa končí les a cyklistický chodník pretína lokálnu cestu, ktorá vedie smerom na juh do Zaskalia a Szaflarov. Po prejazde cez dávny železničný most cez potok Rogoźnik vchádzame na otvorenú rovinu Nowotargskú kotlinu. Pri odpočívadle v Ludźmierzu možno odbočiť doprava a krátkym spájajúcim úsekom prísť do centra obce a mariánskeho pútnického miesta (2,5 km). Z cyklistického chodníka sa rozprestierajú široké výhľady na Tatry a vrchy Gubałowského pásma na juhu a na Orawskie Działy, Babiu horu, pásmo Żeleźnice a Gorce na severe. Za obcou Rogoźnik v Starem Bystrom, pred lesom Sośnina (8 km) sa cyklistický chodník rozvetvuje – ak odbočíme doláva, môžeme pokračovať po chochołowsko-wierchowej ceste, ktorá vedie do Chochołowa a po 14,2 km sa spája s hlavnou tepnou chodníka neďaleko poľsko-slovenských hraníc. V prípade, že budeme pokračovať rovno, na pravej strane prejdeme popri chodníku vedúcemu do Wróblówki,

dalej prosto po prawej stronie mija się szlak łącznikowy do Wróblówki, a następnie budynek dawnej stacji kolejowej w Czarnym Dunajcu (11 km), koło miejsca postojowego można skręcić w prawo, aby krótkim odcinkiem łącznikowym dojechać do Czarnego Dunajca. Główna trasa odbija w stronę Tatr i przez kolejne 4 km prowadzi równinną prawobrzeżną terasą nadzalewową rzeki Czarny Dunajec, w połowie odcinka szlak rowerowy krzyżuje się z lokalną drogą, która jest alternatywnym połączeniem pomiędzy parkingiem samochodowym dla użytkowników szlaku w Czarnym Dunajcu z trasą główną i chochołowsko-wierchową. Przy zabytkowym, dawnym moście kolejowym, nad brzegiem Dunajca (15 km), znajduje się doskonałe miejsce na odpoczynek i piknik przy ognisku. Po przejechaniu mostu szlak przecina drogę 957 z Chochołowa do Czarnego Dunajca i skręca w lewo do Podczerwonego. Po 700 m główna trasa łączy się z bocznym odcinkiem szlaku, drogą Chodnikową, którą można dojechać na parking dla użytkowników szlaku w Czarnym Dunajcu (3,8 km). Główna trasa szlaku mija Podczerwone, dawną stację kolejową (17 km), prowadzi przez Torfowiska Orausko-Nowotarskie, a w okolicy torfowiska Przybojce, kilometr przed granicą, łączy się z bocznym odcinkiem szlaku biegnącym do Koniówki (1,6 km), a 500 m dalej z drogą Borową prowadzącą z Chochołowa. Po przekroczeniu granicy przez kolejnych 14 km trasa prowadzi przez Słowację i kończy się w Trzcianie.

potom popri budove dávnej železničnej stanice v Czarnom Dunajci (11 km), pri mieste oddychu môžeme odbočiť doprava, aby sme krátkym spojovacím chodníkom dorazili do Čierného Dunajca. Hlavná trasa odbočuje smerom k Tatrám a ďalšie 4 km vedie rovinnou terasou nad záplavovou zónou pri pravom brehu rieky Čierny Dunajec, v polovici úseku sa cyklistický chodník križuje s lokálnou cestou, ktorá tvorí alternatívne spojenie medzi parkoviskom pre vozidlá užívateľov cyklistickej cesty v Czarnom Dunajci s hlavnou cestou a s chochołowsko-wierchovým úsekom. Pri historickom, dávnom železničnom moste sa na brehu Dunajca (15 km) nachádza dokonale miesto na oddych a piknik pri vatre. Za mostom cyklistický chodník pretína cestu 957 z Chochołowa do Čierného Dunajca a odbočuje doláva do Podczerwoneho. Po 700 m sa hlavná trasa spája s bočným úsekom cesty, Chodnikovou cestou, ktorá vedie na parkovisko pre užívateľov cyklistického chodníka v Czarnom Dunajci (3,8 km). Hlavná trasa cesty vedie popri obci Podczerwone, vedľa železničnej stanice (17 km) a prechádza cez orausko-nowotarské rašeliniská, v oblasti rašeliniska Przybojce, kilometer pred hranicou, sa spája s vedľajším úsekom chodníka, ktorý vedie do Koniówki (1,6 km), a 500 m ďalej s Borovou cestou vedúcou z Chochołowa. Po prekročení hranice vedie trasa ďalších 14 km na Slovensku a končí sa v Trstenej.

LEGENDA

- Szlak wokół Tatr
- ścieżka rowerowa nawierzchnia asfaltowa
- ścieżka rowerowa nawierzchnia żwirowa
- trasa alternatywna
- trasa do narciarstwa biegowego
- trasa nordic walking

ATRAKcje
TURYSTYCZNE

- 1 Rynek
- 2 Ośrodek Współpracy Polsko-Słowackiej, siedziba Euroregionu Tatry
- 3 Kościół p.w. św. Katarzyny
- 4 Kościół p.w. św. Anny
- 5 Kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa
- 6 Plac Słowackiego
- 7 Gmach gimnazjum, obecnie Zespół Szkół Ogólnokształcących
- 8 Podhalańska Parafia św. Wyższa Szkoła Zawodowa
- 9 Budynek dawnej synagogi, obecnie kino „Tatry”
- 10 Lotnisko sportowe Aeroklubu Tatrzańskiego
- 11 Rezerwat Bór na Czerwonym
- 12 Gorczański Park Narodowy
- 13 Dawne Nowotarskie Zakłady Przemysłu Skórzanego „Podhale”
- 14 Sanktuarium Matki Bożej Królowej Podhala
- 15 Dom Związku Podhalań im. K. Przerwy-Tetmajera i W. Orkana
- 16 Pamiątkowy głaz poświęcony Kazimierzowi Przerwie-Tetmajerowi
- 17 Rezerwat Skalka Rogoźnicka
- 18 Skalka Szaflarska
- 19 Wzgórze Ranisberg z krzyżem grunwaldzkim

Miejska ścieżka rowerowa / Mestský cyklistický chodník

Rynek – plac Słowackiego – Miejska Hala Lodowa – bulwary nad Czarnym Dunajcem – rondo im. rotmistrza Pileckiego – ul. Studzienna i ul. Sikorskiego wzdłuż Białego Dunajca – kładka na Białym Dunajcu – Bór na Czerwonym – (powrót przez kładkę) ulice Podtatrzańską, Sikorskiego, Solidarności – główna trasa szlaku wokół Tatr w Borze Kombinackim – osiedle Bór – osiedle Na Skarpie – wzdłuż Czarnego Dunajca – park miejski – Rynek

11,5 km

Łatwy / Nenáročná

Górski szlak rowerowy na Turbacz / Horský cyklistický chodník na Turbacz

Rondo rtm. Pileckiego – Kowaniec – osiedle Gazdy (760 m n.p.m.) – Bukowina Miejska (1143 m n.p.m.) – polana Rusnakowa, kaplica papieska – schronisko PTTK na Turbacz (1310 m n.p.m.)

14 km

Trudny / Náročná

Miejska ścieżka rowerowa, tworząca pętlę wokół Nowego Targu, jest trasą łatwą, prawie bez deniwelacji, z rozległymi widokami na Tatry, Gorce i Babią Górę. Łączy się z główną trasą szlaku wokół Tatr, trasami spacerowymi i narciarstwa biegowego, które znajdują się w Borze na Czerwonym i Borze Kombinackim, oraz z górskim szlakiem rowerowym prowadzącym na Turbacz (1310 m n.p.m.). Przebiega blisko historycznego centrum miasta i można – a nawet trzeba – pamiętając o słowach góralskiej przysłówki Nowy Targ nie zmijoj, Nowy Targ nie zminies, na pewno nie zginies, odwiedzić stolicę Podhala z jej zabytkami i pamiątkami przeszłości. Wycieczkę najlepiej rozpocząć na nowotarskim Rynku, gdzie od średniowiecza po dziś dzień spotykają się drogi prowadzące na Spisz, Orawę, w Gorce i Tatry. Obok znajdującego się blisko Rynku kościoła p.w. św. Katarzyny skręcamy w lewo i dojeżdżamy na Plac Słowackiego, za budynkiem „Sokoła”, skręcamy w prawo do Miejskiej Hali Lodowej. Stąd można skręcić do Parku im. A. Mickiewicza, skąd ścieżka rowerowa poprowadzi brzegiem Czarnego Dunajca do osiedla Na Skarpie i do głównej nitki szlaku w Borze Kombinackim. Można też przejechać na drugi brzeg rzeki przez kładkę pieszą i rowerową. Tu warto zjechać

Mestský cyklistický chodník, ktorý tvorí okruh okolo Nového Targu, je nenáročnou trasou, skoro bez prevýšien, ponúka široké panorámy Tatier, Gorcov a Babej hory. Spája sa s hlavnou trasou cesty okolo Tatier, rekreačnými chodníkmi a bežkáckymi trasami, ktoré sa nachádzajú v Bore na Červonóm a Kombinackom Bore, a s horským cyklistickým chodníkom, ktorý vedie na Turbacz (1310 m n. m.). Prebieha blízko historického centra mesta a možno – a dokonca treba – vzhľadom na slová goralského nápevu: Nový Targ nie zmijoj, Nový Targ nie zminies, na pewno nie zginies, navštíviť hlavné mesto Podhalia s jeho pozoruhodnosťami a pamiatkami z minulosti. Výlet je najlepšie začať na novotarskom hlavnom námestí, kde sa od stredoveku dodnes stretávajú cesty vedúce na Spiš, Oravu, do Gorcov a Tatier. Pri kostole sv. Kataríny, ktorý sa nachádza v blízkosti hlavného námestia, odbočíme doláva a prideme na námestie Słowackého, za budovou „Sokoła“ odbočíme doprava smerom na mestský zimný štadión. Tu možno odbočiť do Parku A. Mickiewicza, odkiaľ vedie cyklistický chodník brehom Čierneho Dunajca do sídliska Na Skarpie a k hlavnej vetve cesty v Kombinackom Bore. Možno tiež prejsť na druhý breh rieky cez pešiu a cyklistickú lávku. Tu môžeme zísť z cyklotrasy na ul. św.

ze szlaku na ul. św. Anny, gdzie na cmentarnym wzgórzu znajduje się drewniany gotycki kościółek. Dalej ścieżka rowerowa prowadzi w kierunku wschodnim bułwanami nad Czarnym Dunajcem do ronda im. rtm. Witolda Pileckiego. Skracając w lewo na ul. Kowaniec, dostrzemy śladem czerwonych znaków górskiego szlaku rowerowego do schroniska na Turbaczu (14 km). Odcinek typowo górski ma początek na osiedlu Gazdy, gdzie kończy się asfalt i zaczynają gorczańskie drogi ze stromymi podjazdami. Na rondzie rtm.

Pileckiego można też skręcić w prawo i przejechać pasem dla rowerów przez most do ul. Waksmundzkiej. Za skrzyżowaniem ścieżka prowadzi na południe, tym razem wzdłuż brzegów Białego Dunajca, ulicami Studzienną, obok targowicy – miejsca tradycyjnych czwartkowych i sobotnich jarmarków oraz Sikorskiego aż do kładki pieszo-rowerowej, po przekroczeniu której docieramy do parkingu i rezerwatu torfowiskowego Bór na Czerwonem. W rezerwacie wytyczono ścieżkę edukacyjną, która zakończona jest platformą widokową. Znajduje się tu również kilka pieszych tras spacerowych i do narciarstwa biegowego. Wracamy przez kładkę, koło parkingu ścieżka skręca w lewo na ul. Sikorskiego i prowadzi obok osiedla Polana Szaflarska w kierunku kościoła p.w. św. Jana Pawła II. To nowa świątynia, wybudowana w latach 2008–2011 w ekologicznej technologii pasywnej. Aleją Solidarności i ulicą Podtatrzańską dojeżdżamy do przejścia dla pieszych i rowerów na zakopianie i do głównej trasy szlaku wokół Tatr. Domknięciem pętli wokół Nowego Targu jest odcinek prowadzący z osiedla Na Skarpie wzdłuż Czarnego Dunajca i park miejski.

Anny, kde sa na cintorínskom vrchu nachádza drevený gotický kostolík. Ďalej cyklistický chodník vedie smerom na východ po nábreží rieky Čierneho Dunajec ku kruhovému objazdu rotmajstra Witolda Pileckého. Po odbočení doláva na ul. Kowaniec po červených značkách horského cyklistického chodníka prideme k chate na Turbaczu (14 km). Úsek s typickým horským charakterom sa začína na sídlisku Gazdy, kde sa končí asfalt a začínajú sa gorczańskie cesty so strmým stúpaním. Na kruhovom objazde rotmajstra Pileckého

odbočíte doprava a prejdeme jazdným pruhom pre bicykle cez most na Waksmundzkú ulicu. Za križovatkou vedie cesta na juh, tentokrát pozdĺž brehov Bieleho Dunajca, ulicami Studziennou, pri trhovisku – mieste tradičných štvrtkových a sobotňajších jarmokov a Sikorského až na pešiu a cyklistickú lávku a ďalej na parkovisko a k prírodnej rezervácii rašelinisko Bor na Červenom. V areáli rezervácie je vytyčený náučný chodník, ktorý sa končí vyhlídkovou terasou. Je tu niekoľko peších rekreačných chodníkov a bežkárskeho trati. Vrátime sa cez lávku, pri parkovisku chodník odbočuje doláva na ul. Sikorského a vedie popri sídlisku Polana Szaflarska smerom ku kostolu sv. Jána Pavla II. Tento nový chrám bol postavený v rokoch 2008 – 2011 v ekologickej, tzv. pasívnej technológii. Alejou Solidarności a ulicou Podtatrzańskou prideme na priechod pre chodcov a cyklistov na Zakopianke a ďalej na hlavnú trasu cesty okolo Tatier. Okruh okolo Nového Targu uzatvára úsek, ktorý vedie zo sídliska Na Skarpie pozdĺž Čierneho Dunajca a mestského parku.

Nowy Targ, największe i najstarsze miasto Podhala, liczące 33 tysiące mieszkańców, jest administracyjnym, naukowym, kulturalnym i przemysłowym centrum regionu oraz ważnym ośrodkiem turystycznym. Jego historia sięga początków XIII wieku, kiedy istniała tu graniczna osada Cło, która dała początek miastu założonemu stulecie później w widłach Białego i Czarnego Dunajca (1327) przez zakon cystersów z Ludźmierza. Miasto powtórnie lokował na prawie magdeburskim król Kazimierz Wielki w roku 1346. Dzięki licznym przywilejom królewskim i położeniu na skrzyżowaniu szlaków handlowych prowadzących z Krakowa na Spisz i Orawę rozwijał się handel. Miasto posiadało prawo składu soli i ołowiu oraz przywilej cotygodniowych targów i dwóch jarmarków w ciągu roku. Do czasów rozbiorów znajdowała się tu siedziba starostwa nowotarskiego. Po aneksji Podhala przez Austrię w 1770 roku majątek starostwa włączono do nowo utworzonej kamery austriackiej. Od drugiej połowy XIX wieku, w okresie tzw. autonomii galicyjskiej, datuje się intensywny wzrost gospodarczy i kulturalny miasta, które znowu stało się siedzibą starostwa, powstają przedsiębiorstwa miejskie, a w 1880 roku elektrownia – jedna z pierwszych w Galicji. W 1904 roku otwarto gimnazjum, które odegrało ważną rolę w kształtowaniu uczuć patriotycznych i obywatelskich młodzieży Podhala. W czasie okupacji niemieckiej działała tu konspiracyjna organizacja Konfederacja Tatrzańska, prowadzone było tajne nauczanie. Po wojnie wybudowano Nowotarskie Zakłady Przemysłu Skórzanego „Podhale” ¹³, dwupasmową obwodnicę, tzw. zakopiankę, kryte lodowisko nowy szpital i pływalnię miejską. Od 2001 roku istnieje tu Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, mieszcząca się w nowo wybudowanej

Nowy Targ, najväčšie a najstaršie mesto Podhalia, má 33 tisíc obyvateľov, je to administratívne, vedecké, kultúrne a priemyselné centrum regiónu a dôležité turistické stredisko. Jeho dejiny siahajú do počiatkov 13. storočia, keď tu existovala prihraničná osada Clo, ktorá bola prvopočiatkom mesta založeného o storočie neskôr (1327 r.) pri sútoku Bieleho a Čierneho Dunajca rehoľou cisterciánov z Ludźmierza. Mesto opätovne lokoval na magdeburskom práve kráľ Kazimír Veľký v roku 1346. Vďaka početným kráľovským privilegiám a polohe na križoviatke obchodných ciest vedúcich z Krakova na Spiš a Oravu sa tu rozvíjal obchod. Mesto malo právo skladu soli a olova a privilegium organizovania trhov každý týždeň a dvoch jarmokov v priebehu roka. Do obdobia rozdelenia Poľska tu sídlilo novotargské starostovstvo. Po anektovaní Podhalia Rakúskom bol v roku 1770 majetok starostovstva začlenený do novovytvorenej rakúskej správy. Od druhej polovice 19. storočia, v období tzv. haličskej autonómie sa datuje intenzívny hospodársky a kultúrny rast mesta, do ktorého sa opäť

presídlilo starostovstvo, vznikajú mestské podniky a v roku 1880 bola založená elektrárňa – jedna z prvých na Haliči. V roku 1904 bolo otvorené gymnázium, ktoré zohrávalo významnú úlohu pri formovaní vlastenectva a občianskeho povedomia mládeže na Podhali. V období nemeckej okupácie tu pôsobila ilegálna organizácia Tatrská konfederácia, realizovalo sa tajné vyučovanie. Po vojne boli vybudované Novotargské

siedzibie przy ul. Kokoszków. W mieście żywe są tradycje handlowe – cotygodniowe jarmarki przyciągają mieszkańców Podhala oraz licznych sąsiadów ze Słowacji, wciąż można tu kupić tradycyjne kożuchy i oscypki. W przedostatnim tygodniu sierpnia odbywa się „Jarmark Podhalański” prezentujący kulturę i twórców ludowych. Klub Sportowy „Podhale”, założony w 1932 roku jest najbardziej utytułowaną drużyną hokejową w Polsce. Sukcesy sportowe odnotowują również zawodnicy unihokeja, tenisa stołowego, motocrossu i karate. W dzielnicy Kowaniec znajdują się dwa narciarskie wyciągi orczykowe, Zadział i Długa Polana. W Nowym Targu zaczyna się piesze szlaki turystyczne i ścieżka rowerowa w Gorce. Rezerwat przyrody Bór na Czerwonym chroni unikatowy zespół torfowiskowo-leśny.

Warto zobaczyć

Nowotarski **Rynek** ¹ należy do jednych z największych w Małopolsce. Czworoboczny, obszerny plac wytyczono w czasie lokacji miasta w 1346 roku. Otaczały go przeważnie parterowe, drewniane budynki. Po pożarze w 1784 roku, który prawie całkowicie zniszczył miasto, austriacki inżynier Carl von Hoffer opracował nowy plan regulacji przestrzennej Nowego Targu. Zaplanowane przez niego centrum miasta, oparte o kazimierzowskie usytuowanie rynku i otaczające go czworokątne bloki zabudowy mieszkalnej, które przecinały ulice krzyżujące się pod kątem prostym, przetrwało do dziś w niezmienionej formie. Dziś Rynek otaczają głównie piętrowe kamienice pochodzące z przełomu XIX i XX wieku. Po rewitalizacji w 2012 roku plac zyskał nową nawierzchnię i oświetlenie, pojawiła się również fontanna. Zasłużoną sławą cieszą się nowotarskie łody, na Rynku działają trzy lodziarnie, rów-

zawody kożarskiego przemysłu „Podhale” ¹³, dwoprúdový obchvat mesta, tzv. Zakopianka, zimný štadión, nová nemocnica a mestská plaváreň. Od roku 2001 tu pôsobi Podhalská štátna vysoká odborná škola, ktorá sídli v novej budove postavenej pri ul. Kokoszków. V meste sú živé obchodné tradície – jarmoky, ktoré sa tu konajú každý týždeň, priťahujú obyvateľov Podhalia a početných susedov zo Slovenska, stále sa tu dajú kúpiť tradičné kožušiny a oštiepky. V predposlednom týždni augusta sa koná „Podhalský jarmok”, na ktorom sa prezentuje kultúra a ľudoví tvorcovia. Športový klub „Podhale” založený v roku 1932 je najčastejšie vyznamenávaným hokejovým mužstvom v Poľsku. Športové úspechy dosahujú tiež hráči unihokeja, stolného tenisu, motocrossu a karatisti. V mestskej časti Kowaniec sú dva lyžiarske kotvové vleky – Zadział a Długa Polana. V Novom Targu sa začínajú pešie turistické chodníky a cyklistický chodník do Gorcov. Prírodná rezervácia Bor na Červenom chráni unikátny komplex lesných rašelinísk.

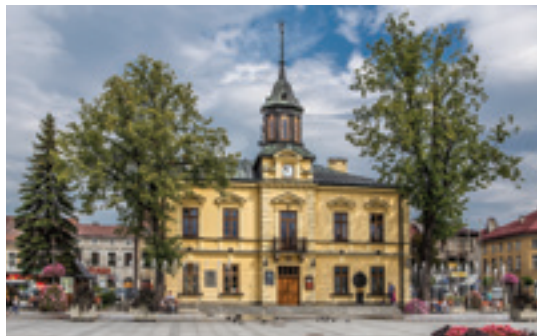
Pozoruhodnosti

Novotargské Hlavné námestie **Rynek** ¹ patrí k jedným z najväčších v Małopolsku. Rozľahlé štvorhranné námestie bolo vytýčené pri zakladaní mesta v roku 1346.

Bolo obklopené prevažne prízemnými, drevenými budovami. Po požiari v roku 1784, ktorý skoro úplne zničil mesto, vypracoval rakúsky inžinier Carl von Hoffer nový územný plán pre mesto Nowy

nie dobrych vyrobův možna sprôbovať na ul. Kościuszki.

Klasycystyczny **Ratusz** jest dzisiaj siedzibą Muzeum Podhalańskiego. Badania archeologiczne przeprowadzone w 2012 roku potwierdziły istnienie w tym miejscu wcześniejszych budowli. Najbardziej zaskakującym odkryciem okazały się zachowane fragmenty fundamentów okazałego, murowanego ratusza z masywnymi przyporami w narożnikach, datowanego na połowę XV wieku. Obecnie można je zobaczyć obok południowo-zachodniego narożnika budynku. W zbiorach muzeum znajdują się m.in. bogate kolekcje obrazów Michała Rekruckiego i rzeźb artysty z kręgu sztuki naiwnej, Edwarda Sutora. Warto tu obejrzeć wiedeńską ma-

szynę drukarską, etnograficzną kolekcję poświęconą dawnemu rzemiosłu i zajrzeć do Punktu Informacji Turystycznej.

Na rogu Rynku i ul. Sobieskiego w zabytkowych kamienicach Laura i Herza mieści się **Ośrodek Współpracy Polsko-Słowackiej** ² i siedziba Euroregionu Tatry oraz Europejskiego Ugrupowania Współpracy Terytorialnej TATRY. Rodzina Herzów, znakomitych mieszczan nowotarskich, prowadziła tu od początku XIX wieku hotel i restaurację, mieścił się tu również skład win węgierskich. W tym miejscu zatrzymywali się pierwsi miłośnicy tatrzańskich wędrowek. W roku 1823 gościł tu ze swoim dworem arcyksiążę Franciszek Karol, ojciec późniejszego cesarza Franciszka Józefa. W roku 1873 spotkali się

Targ. Ním naplánované centrum mesta, na základe lokalizácie hlavného námestia ešte z čias Kazimíra Veľkého, ktoré nechal obklopiť štvorhrannými súbormi obytných budov pretínanými ulicami krížiacimi sa kolmo na seba, pretrvalo dodnes v nezmenenej podobe. Dnes je námestie obklopené hlavné poschodovými kamennými domami, ktoré pochádzajú z prelomu 19. a 20. storočia. V rámci rekonštrukcie v roku 2012 získalo námestie nový povrch a osvetlenie, objavila sa tiež fontána. Zasluženej sláve sa teší nowotargská zmrzlina, na Hlavnom námestí sú tri zmrzlinárne, ale rovnaké dobroty nájdeme aj na ul. Kościuszki.

Klasicistická **Radnica** je dnes sídlom múzea. Archeologický prieskum realizovaný v roku 2012 potvrdil, že na tomto mieste existovali staršie stavby. Najväčším prekvapením bolo odhalenie zachovalých fragmentov základov veľkej murovanej radnice s masívnymi podperami v rohoch, ktoré sa datujú na 15. storočie. V súčasnosti ich môžeme obdivovať pri juhozápadnom rohu budovy. Vo fonde múzea sa nachádzajú o. i. bohaté zbierky obrazov Michała Rekruckého a sôch umelca tvoriaceho v štylistike insitného umenia – Edwarda Sutora. Za pozornosť tu stojí viedenský tlačiarenský stroj, etnografická zbierka venovaná dávnomu remeslu, môžeme tiež navštíviť Turistické informácie.

Na rohu Hlavného námestia a ul. Sobieského sa v historických kamenných domoch Laura a Herza nachádza **Stredisko polsko-slovenskej spolupráce** ² a sídlo Euroregionu Tatry a Európskeho zoskupenia územnej spolupráce TATRY. Rodina Herzov, významných nowotargských mešťanov, prevádzkovala tu od začiatku 19. storočia hotel a reštauráciu, bol tu tiež sklad s uhorským vínom. Na tomto mieste

tu założyciele Galicyjskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Po II wojnie światowej mieścił się w nim Powiatowy Dom Kultury, na którego muzycznej scenie pierwsze kroki stawiali Jan Kanty Pawluśkiewicz i Ja-

nusz Stokłosa. Tu również miało swoją siedzibę Muzeum Podhalańskiego, powstałe w 1966 roku. Wejście na klatkę schodową zdobi popiersie Adama Mickiewicza, dłuta Juliusza Bełtowskiego z 1898 roku.

Kościół p.w. św. Katarzyny ③ ufundowany przez Kazimierza Wielkiego to najstarsza budowla w mieście. Fragmenty pierwotnej gotyckiej świątyni zachowały się w konstrukcji prezbiterium i nawy. W ciągu wieków kościół, który ulegał licznyim pożarom, był wielokrotnie odbudowywany i restaurowany, w latach 1765–66 zyskał wieżę zegarową, której smukła sylweta góruje nad miastem. Na początku XVIII wieku w otaczającym kościół murze wzniesiono murowaną, barokową dzwonnice, nakrytą okazałym hełmem pokrytym gontem. Posiada ona przejazd bramny, w którym znajduje się drewniany polichromowany krucyfiks z naturalnej wielkości figurami Matki Bożej i św. Jana. Wystrój wnętrza kościoła jest głównie barokowy. Na uwagę zasługują malowidła z końca XVIII wieku zdobiące balustradę chóru, przedstawiające stan duszy uciśnionej.

sa zastawiali pierwsi nadścenci tatrzańskiego horoleźstwa. W roku 1823 był tu gościem arciknieźa František Karol, ojciec niegdyś cisarza Františka Jozefa, którego przewodził dworzanin. W roku 1873 sa tu strelili zakladatelia Haličského tatrzańskiego spolku. Po 2. svetovej vojne bol tu zriadený Okresný dom kultúry, práve tu svoje prvé kroky na hudobnej scéne robili Jan Kanty Pawluśkiewicz a Janusz Stokłosa. Tu sídlilo aj Podhalské múzeum založené v roku 1966. Pri vstupe na schodisko môžeme obdivovať bustu Adama Mickiewicza, ktorú

vytvoril Juliusz Bełtowski v roku 1898.

Kostol sv. Kataríny ③, ktorý dal postaviť Kazimír Veľký, je najstaršou budovou v meste. Časť pôvodného gotického chrámu sa zachovali v konštrukcii presbytéria a lode. V priebehu storočí bol kostol v dôsledku mnohých požiarov viackrát rekonštruovaný a obnovený, v rokoch 1765 – 1766 bola k nemu pristavená hodinová veža, ktorej štíhla silueta dominuje nad mestom. Na začiatku 18. storočia bola v múre, ktorý obklopuje kostol, postavená murovaná baroková zvonica s nádhernou kupolou prikrytou šindľovou strechou. Zvonica má bránový priechod, v ktorom

sa nachádza drevený polychrómovaný kríž so sochami Matky Božej a sv. Jána v prirodzenej veľkosti. Interiér kostola je hlavne barokový. Za pozornosť stoja maľby z kon-

Modrzewiowy **kościółek p.w. św. Anny** ④ powstał w drugiej połowie XV wieku i zaliczany jest do grupy drewnianych, gotyckich kościołów podhalańskich. Kościół jest jednonawowy, posiada proskątnie prezbiterium i kwadratową kruchtę, nakryty jest spadzistym dachem gontowym. Młodszą metryką od kościoła legitymuje się wieża, którą dobudowano w XVIII wieku. W barokowym ołtarzu głównym znajdują się kopie szesnastowiecznych obrazów Rodziny Marii i Matki Boskiej z Dzieciątkiem, oryginały przechowywane są w kościele św. Katarzyny. Ciekawe są fragmenty polichromii, datowanej na XVII wiek, przedstawiające Jezusa Ukrzyżowanego i 8 portretów duchownych oraz mieszczan w strojach z epoki. Legendę o powstaniu kościółka, który mieli wznieść skruszeni zbójnicy, obrazują malowidła na bocznych ścianach nawy, wykonane przez Hipolita Lipińskiego w 1865 roku. W 1790 roku obok kościoła został założony cmentarz, który jest jedną z najstarszych nekropoli w Małopolsce, starszą od cmentarza Rakowickiego w Krakowie i Pęksowego Brzyzka w Zakopanem, na którym zachowało się wiele XIX-wiecznych nagrobków i żeliwnych krzyży, zgromadzonych obecnie w lapidarium, powstałym w 2002 roku.

Kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa ⑤ przez nowotarzan nazywany jest po prostu „nowym kościołem”, chociaż przez z górą półwiecze swego istnienia ta nowość nieco się już zestarzała, a w samym mieście wybudowano już kolejne świątynie. Budowę kościoła, według projektu Ludwika Panczakiewicza, rozpoczęto w roku 1930 i ukończono po II wojnie światowej. Jego charakterystyczna masywna bryła z wysoką wieżą dominuje w krajobrazie miasta. Godny uwagi jest ołtarz główny, wykonany przez krakowskiego rzeźbiarza Mieczysława Stobierskie-

ca 18. storočia, ktoré môžeme obdivovať na zábradlí chóru, na malbách je vyobrazený stav utláčanej duše.

Smrekovcový **kostolík sv. Anny** ④ bol postavený v druhej polovici 15. stor. a patrí ku súboru drevených gotických podhalských kostolov. Kostol je jednoloďový, má obdĺžnikové presbytérium a štvorcovú kruchtu, je prikrytý škľmou šindľovou strechou. Mladšia ako kostol je veža, ktorá bola pristavaná v 18. storočí. V barokovom hlavnom oltári sú kópie obrazov Rodiny Márie a Matky Božej s Dieťaťom zo 16. storočia, originály sa uchovávajú v kostole sv. Kataríny. Zaujímavé sú časti polychrómie, datovanej na 17. storočie, ktoré predstavujú Ježiša Ukrížovaného

ho a 8 portrétov duchovných a mešťanov v dobovom oblečení. Legendu o vzniku kostolíka, ktorý vraj mali stavať činiaci pokánie zbojníci, zobrazujú maľby na bočných stenách lode, ktoré namaľoval v roku 1865 Hipolit Lipiński. V roku 1790 bol pri kostole založený cintorín, ktorý je jednou z najstarších nekropol v Małopolsku, je dokonca starší ako Rakowický cintorín v Krakove a cintorín Na Pęksowym Brzyzku v Zakopanem. Zachovali sa na ňom mnohé náhrobky a liatinové kríže z 19. storočia, nachádzajúce sa v súčasnosti v lapidáriu, ktoré vzniklo v roku 2002.

Kostol Najsvätejšieho Srdca Ježišovho ⑤ sa medzi obyvateľmi Nowého Targu volá jednoducho: „nový kostol”, hoci za viac ako polstoročie jeho existencie sa už jeho novota vytratila a v samotnom

go. Monumentalne postacie apostołów i Chrystusa tworzą figuralne przedstawienie sceny Ostatniej Wieczery.

Plac Słowackiego ⁶, zwany niegdyś Małym Rynkiem, to najstarsza część miasta, gdzie znajdował się nieistniejący już dwór starostów nowotarskich. Na początku XX wieku przy placu wzniesiono gmach „Sokoła” i szkoły, a w 1932 roku budynek Starostwa Powiatowego, zaprojektowany przez Jana Stefana Meyera, który dziś jest siedzibą Urzędu Miasta. Co ciekawe, w 2012 roku na swoje pierwotne miejsce, czyli na Plac Słowackiego, powrócił po latach spędzonych na nowotarskim Rynku pomnik Władysława Orkana, ufundowany przez Polonię amerykańską w 1934 roku.

Do wyróżniających się ciekawą architekturą budynków nowotarskich można zaliczyć gmach dawnego gimnazjum (1906) przy ul. Krasińskiego, dziś Zespół Szkół Ogólnokształcących, zaprojektowany przez znanego krakowskiego architekta Teodora Talowskiego ⁷, a z nowszych dokonani kompleks Podhalańskiej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej przy ul. Kokoszków ⁸.

Kino „Tatry” znajduje się na miejscu dawnej synagogi ⁹. Wybudowana w 1891 roku staraniem licznej gminy żydowskiej mogła pomieścić 800 pobożnych Żydów, posiadała też galerię dla kobiet. Dwie mniejsze bożnice, które znajdowały się na ulicy Nadwodnej i Szafarskiej, były ośrodkami chasydyzmu. Nowotarscy chasydzi podlegali cadykowi z Bobowej. Potomkowie dynastii bobowskiej, R. Herszl Meissels, założył w Nowym Targu sztabl (dom modlitwy) i jesiwę (szkołę). W roku 1942 Niemcy przeprowadzili likwidację nowotarskiego getta, co pociągnęło za sobą zagładę całej niemal żydowskiej społeczności. Na cmentarzu żydowskim przy ul. Jana Pawła II znajduje się obelisk upamiętniający Żydów pomordowanych podczas likwidacji getta oraz odrestaurowany ohel słyn-

meste boli postavené ďalšie chrámy. Výstavba kostola podľa návrhu Ludwika Panczakiewicza sa začala v roku 1930, kostol bol dobudovaný po 2. svetovej vojne. Jeho charakteristická masívna forma s vysokou vežou je dominantou mesta. Pozoruhodný je hlavný oltár, ktorého autorom je krakovský sochár Mieczysław Stobierski. Monumentálne postavy apostoľov a Krista tvoria figuralné vyobrazenie Poslednej večere.

Słowackého námestie ⁶, niekedy nazývané Malý rínek, je najstaršia časť mesta, práve tu sa nachádzalo už neexistujúce sídlo nowotarských starostov. Na začiatku 20. storočia bola na námestí postavená budova spolku „Sokol” a škola, v roku 1932 pribudla budova Okresného úradu navrhnutá Janom Stefanom Meyerom, dnes tu sídli Mestský úrad. Zaujímavosťou je, že sa sem v roku 2012 po dlhom čase strávenom na hlavnom námestí vrátila na svoje pôvodné miesto, teda na Słowackého námestie, socha Władysława Orkana, ktorú darovali americkí Poliaci v roku 1934.

K nowotarským budovám, ktoré vynikajú svojou zaujímavou architektúrou, môžeme zaradiť budovu bývalého gymnázia (1906 r.) na ul. Krasińskiego, dnes tu sídli Združenie všeobecnozdruželavacie

nego z pobožnosti i mądrości rabina Jakuba Hirscha, przy którym do dziś chasydzi spotykają się na modlitwie i medytacji.

školy, navrhol ju známy krakovský architekt Teodor Talowski ⁷, z novších architektonických skvostov za pozornosť stojí komplex Podhalskej štátnej vysokej odbornej školy pri ul. Kokoszków ⁸.

Kino „Tatry” je na mieste bývalej synagogy ⁹. Bola postavená v roku 1891 po úsilí početnej židovskej obce, mohlo sa v nej zmestiť 800 zbožných židov, okrem toho mala galériu pre ženy. Dve menšie modlitebne, ktoré boli

na ulici Nadwodnej a Szafarskiej, tvorili strediská chasidizmu. Nowotargskí chasidi podliehali cadykovi z Bobowej. Potomok bobowskej dynastie, R. Herszl Meissels, založil v Nowom Targu štabl (modlitebňu) a ješivu (školu). V roku 1942 likvidovali Nemci nowotargské geto, čo malo za následok vyhubenie skoro všetkých Židov. Na židovskom cintoríni pri ul. Jana Pawła II sa nachádza obelisk na pamiatku Židov zavraždených počas likvidácie geta a obnovený ohel rabína Jakuba Hirscha, známeho svojou zbožnosťou a múdrosťou, pri ktorom sa dodnes stretávajú chasidi na modlitbe a meditácii.

Lotnisko sportowe Aeroklubu Tatrzańskiego ¹⁰ otwarto 3 sierpnia 1930 roku. Miasto przekazało bezinteresownie grunt, a podczas jego budowy ofiarne pracowali nowotaranie i młodzież gimnazjalna, wypełniając „łukę próżnej sakiewki”, jak ładnie pisała lokalna „Gazeta Podhalańska”. Pilot aeroklubu Tatrzańskiego, Stanisław Józefczak, właśnie tu, w listopadzie 1966 roku, na szybowcu SZD-Bocian osiągnął na fali wiatru halnego rekord świata w osiągniętej wysokości absolutnej (12 560 m), który pozostał niepobity przez kolejne 40 lat, i aktualny do dziś rekord Polski w przewyższeniu (11 680 m).

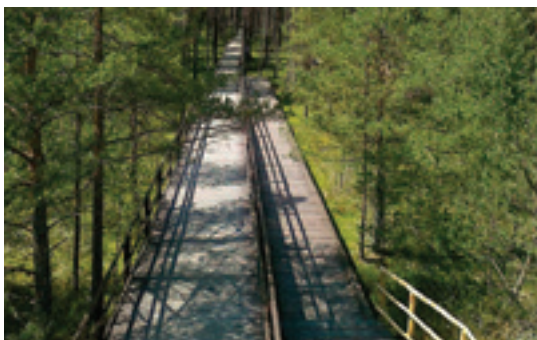
8 czerwca 1979 roku na nowotarskim lotnisku podczas swojej pierwszej pielgrzymki do Polski papież Jan Paweł II na mszy św. wygłosił homilię. W zaledwie 10 dni na lotnisku stanął piękny, nawiązujący do architektury góralskiej ołtarz polowy, zaprojektowany przez Tadeusza Jędręskę. Zbudowano sektory mogące pomieścić 400 tys. ludzi i ławy dla 20 tys. wyróżnionych gości. W czasie mszy grała góralska muzyka składająca się z ponad stu prymistów, śpiewały połączone chóry parafialne. Pół miliona zgromadzonych wiernych z Podhala, Spisza, Orawy i pobliskiej Słowacji zęgnęło papieża, śpiewając *Góralu czy ci nie żal*. Po zakończonej mszy rozpetęła się burza, która przeszła do miejscowej legendy. Papieską wizytę upamiętnia obelisk ufundowany przez Polonię

Športové letisko Tatranského aeroklubu ¹⁰ bolo otvorené 3. augusta 1930. Mesto bezplatne poskytlo pozemok, pri výstavbe letiska obetavo pracovali občania Nového Targu a mládež zo stredných škôl, čím vyplnili „diery prázdného vrečka”, ako to krásne opisovali miestne noviny „Gazeta Podhalańska”. Pilot Tatranského aeroklubu Stanisław Józefczak na vetroni SZD-Bocian prekonal práve tu, v novembri roku 1966, unášaň vlnou teplého vetra *halny*, svetový rekord v dosiahnutí absolútnej výšky (12 560 m), ktorý bol neprekonaný ďalších 40 rokov, a dodnes platný rekord Poľska v prevýšení (11 680 m).

8. júna 1979 predniesol na nowotargskom letisku pápež Ján Pavol II. homíliu na svä-

Amerykańską, poświęcony w 2000 roku przez kardynała Franciszka Macharskiego.

Rezerwat Bór na Czerwonom 11 o powierzchni 113 ha obejmuje torfowisko wysokie i otaczający je las. Występujący tu glon o łacińskiej nazwie *Zygonium ericetorum*, przybierający jesienią barwę brunatno-czerwoną, dał nazwę rezerwatu, który utworzono, początkowo na powierzchni 2 ha, już w 1925 roku. Torfowisko wysokie to szczególnie ekosystem, który powstaje na nieprzepuszczalnym podłożu. Mchy torfowce, zasilane jedynie opadami deszczu, przyrastają do góry (zaledwie kilka milimetrów rocznie), tworząc charakterystyczne kopulaste wyniesienia. Złoża torfu w nowotarskim Borze sięgają 6 metrów, a ich wiek szacuje się na 7 tysięcy lat. Charakterystyczna dla torfowisk wysokich jest budowa kępowo-dolinkowa, przy czym kępy i dolinki zasiedlają zasadniczo różne zespoły roślinne. Obok różnych gatunków torfowców (innych na kępach, innych w dolinkach) spotkać tu można

liczne gatunki krzewinek z rodziny wrzosiowatych, a także rosiczkę okragłolistną czy wełniankę pochwową, storczyki i widłaki. Malowniczy drzewostan kopuły składa się kosodrzewiny, sosny drzewokosiej i karłowatych sosenek o parasolowatym pokroju. Z osobliwościami przyrodniczymi i historią torfowiska można zapoznać się podczas spaceru ciekawą ścieżką edukacyjną. Z ładnie wpisującej się w otoczenie drewnianej platformy widokowej rozpościera imponujący widok na torfowisko i rozległą panoramą Gorców i Tatr.

tej omśi počas svojej prvej púte do Polska. V priebehu sotva 10 dní bol na letisku postavený krásny, nadväzujúci na goralskú architektúru, poľný oltár navrhnutý Tadeuszom Jędryskom. Boli postavené sektory, ktoré mohli pomestiť 400 tis. veriacich a lavice pre 20 tis. významných hostí. Počas omše hrala goralská hudba s viac ako stovkou primášov, spievali spojené cirkevné zbory. Pol milióna zhromaždených veriacich z Podhalia, Spiša, Oravy a zo susedného Slovenska sa s pápežom lúčilo spievajúc *Góralu, czy ci nie żal*. Po omši prišla búrka, ktorá sa stala miestnou legendou. Pápežskú návštevu pripomína obelisk, ktorý nechali postaviť americkí Poliaci, bol vysvätený v roku 2000 kardinálom Františkom Macharským.

Rezervácia Bor na Červenom 11 s rozlohou 113 ha zahŕňa vysoké rašelinisko a obklopujúci ho les. Riasa s latinským názvom *Zygonium ericetorum*, ktorá sa tu vyskytuje, sa na jeseň sfarbí do tmavohnedo-červenej farby – práve od nej sa odvodzuje názov prírodnej rezervácie, zriadenej už v roku 1925 na rozlohe 2 ha. Vysoké rašelinisko je zvláštnym ekosystémom, ktorý vzniká na nepriepustnom podklade. Mach na rašelinisku, ktorý získava vodu len zo zrážok, rastie smerom nahor (iba niekoľko milimetrov ročne) a vytvára charakteristické kupolovité vyvýšeniny.

Hrúbka rašeliny v nowotargskom Bore dosahuje 6 metrov, odhaduje sa, že má 7 tisíc rokov. Pre rašelinisko vysokého typu je charakteristický výskyt zhlukov a dolínok, pričom zhluky a dolínky tvoria prostredie pre podstatne odlišné súbory rastlín. Okrem rôznych druhov rašelinníkov (iných v zhlukoch, iných v dolínkach) tu môžeme nájsť rôzne druhy chamaefytov z čeľade vrescovitých, rosičku okružholistú, pápenník pošvatý, orchidey a plavúnorasty. Malebný lesný porast kupoly tvorí borovica horská, borovica pinus rhaetica a borovica

Nie przegap

Gorczański Park Narodowy 12 utworzony w 1981 roku chroni unikatowy krajobraz i przyrodę Gorców. W centralnym masywie Turbacza zbiega się promieniście 5 głównych gorczańskich grzbietów, opadających stromymi przełęczami do dolin, którymi płyną czyste i zimne górskie potoki. Zbocza porasta wielkiej urody las bukowo-jodłowy i świerkowy, można tu też spotkać wspaniałe okazy jaworów i jesionów. Gorce są ostoją wielu gatunków zwierząt, w tym salamandry plamistej, która jest symbolem parku. Wyjątkową wartością Gorców są rozległe polany, wypalone i wykarczowane przed wiekami przez człowieka, z których otwierają się rozległe widoki na Tatry, Beskid Wyspowy i Sądecki. Ten krajobraz kulturowy jest dziś również chroniony, park kosi łąki na niektórych gorczańskich halach, a pod Turbaczem na Hali Długiej przywrócono tradycyjny wypas owiec. Na Turbacz znajduje się popularne i lubiane przez turystów Schronisko PTTK im. Władysława Orkana, a na Polanie Rusnakowej **kaplica Matki Boskiej Królowej Gorców**, zwana Papieską, która powstała w 1979 roku

z okazji wizyty Jana Pawła II w Nowym Targu. Nad wejściem do kaplicy widnieje napis: „Pasterzowi Pasterze”. Słynne są msze święte odprowadzane tu co roku w drugą niedzielę sierpnia z okazji Święta Ludzi Gór. Pamiętne kazania „o ślebodzie” wygłaszał na tym miejscu ksiądz profesor Józef Tischner.

trpasličia dáždnikového tvaru. S prírodnými kuriozitami a dejinami rašeliniska sa môžeme oboznámiť počas prechádzky po zaujímavom náučnom chodníku. Z drevenej vyhládokovej terasy, ktorá pekne zapadá do prostredia, sa rozprestiera impozantný pohľad na rašelinisko a širokú panorámu Gorcov a Tatier.

Nenechajte si ujsť

Národný park Gorce 12 vytvorený v roku 1981 chráni unikátnu krajinu a prírodu Gorcov. V centrálnom masíve vrchu Turbacz sa lúčovito sústreďuje 5 hlavných pásiem Gorcov, ktoré strmými priesmykmi klesajú do údolí, ktorými pretekajú čisté a studené horské potoky. Na svahoch rastie krásny bukovo-jedľový a smrekový les, môžeme sa tu tiež stretnúť s úchvatnými exemplármi javorov a jaseňov. Gorce sú biotopom pre mnohé druhy zvierat, napríklad pre salamandru škvrnitú, ktorá je symbolom parku. Výnimočnou hodnotou Gorcov sú rozľahlé polany, vypálené a vyrúbané pred stáročiami, z ktorých sa otvára rozľahlý výhľad na Tatry, Ostrovné Beskydy a Sandecké Beskydy. Táto kultúrna krajina je dnes takisto chránená, park

kosi lúky na niektorých holiach v Goriach a pod Turbaczom na Dlhej hole bola obnovená tradícia pasenia oviec. Na Turbacz sa nachádza populárna a obľúbená medzi turistami chata turistického spolku PTTK Władysława Orkana, a na Rusnakovej polane **kaplnka Božej Matky Kráľovnej Gorcov**, zvaná Pápežskou, ktorá

bola postavená v roku 1979 pri príležitosti návštevy Jána Pavla II. v Nowom Targu. Nad vstupom do kaplnky vidíme nápis: „Pastierowi – Pastieri”. Známe sú sväté omše, ktoré sa tu slúžia každý rok v druhú augustovú nedeľu pri príležitosti Sviatku ľudí hôr. Pamätne kázne „o ślebode” prednášal na tomto mieste kňaz profesor Józef Tischner.

Szlak łącznikowy do Ludźmierza / Odbočka do Ludźmierza

Miejsce postojowe z zadaszoną wiatą na głównej trasie szlaku wokół Tatr w Ludźmierzu – torfowisko Przymiarki – Kamieniec – ulica Podhalańska – Sanktuarium Maryjne w Ludźmierzu

2,8 km

łatwy / Nenáročna

Trasa rowerowa z Ludźmierza do Obidowej / Cyklistický chodník Ludźmierz – Obidowa

Ludźmierz – Krauszów – Morawczyzna – Pyzówka – Klikuszowa – Obidowa

20,1 km

Średnio-trudny / Stredne náročná

Szlak łącznikowy / Spojovací chodník

Ludźmierz – Krauszów – wzdłuż Czarnego Potoku – Wróblówka – główna trasa szlaku wokół Tatr

10 km

łatwy / Nenáročna

Trasa alternatywna / Alternatívna cesta

Ludźmierz – Krauszów – Długopole – Wróblówka – główna trasa szlaku wokół Tatr

11,5 km

łatwy / Nenáročna

Słowacy mają ładnie dla Polaków brzmiące słowo „odboczka”. Zawiera ono w sobie to, co polsku nazywamy omównie szlakiem łącznikowym albo drogą boczną czy rozgałęzieniem. Trasy rowerowe, które prowadzą przez centrum Kotliny Nowotarskiej i łączą się z główną nitką szlaku wokół Tatr, są właśnie takimi odboczkami, mającymi do zaobserwowania ciekawe krajobrazy czy unikatowe miejsca. Szlak łącznikowy do Ludźmierza i ścieżka rowerowa do Obidowej mają wspólny początek przy miejscu postojowym w Ludźmierzu, na głównej trasie szlaku. Jadąc od Nowego Targu (2,9 km) należy przejść na drugą stronę drogi 957. Na prawo skręca ul. Polna do Ludźmierza, a trasa szlaku od umieszczonej tu tablicy informacyjnej lekko pnie się do góry w kierunku północnym i dochodzi do lasu na obrzeżu torfowiska Przymiarki, prowadząc jego skrajem i dalej wśród pól, w kierunku widocznego już Ludźmierza. Pośród zabudowań osiedla Kamieniec dochodzi do ul. Podhalańskiej – szlak do Obidowej skręca w lewo, do sanktuarium w prawo. Na skrzyżowaniu z główną dro-

Slováci majú pekne znejúce pre Poliakov slovo – je to „odboczka”. Toto slovo obsahuje v sebe to, čo po polsky nazývame spojovacou alebo vedľajšou cestou či rozvetvením. Cyklistické chodníky, ktoré vedú centrom Nowotarskej kotliny a spájajú sa s hlavnou trasou cesty okolo Tatier, sú práve takýmito odbočkami, ktoré ponúkajú zaujímavé pohľady a unikátne miesta. Spojovací úsek do Ludźmierza a cyklistický chodník do Obidowej majú spoločný začiatok pri mieste oddychu v Ludźmierzi, na hlavnej trase cesty. Na ceste z Nového Targu (2,9 km) musíme prejsť na druhú stranu cesty č. 957. Doprava odbočuje ul. Polna do Ludźmierza a trasa cesty od osadenej informačnej tabule mierne stúpa smerom na sever a vedie k lesu na okraji rašeliniska Przymiarki, prechádza jeho okrajom a ďalej medzi poľami k odtiaľ viditeľnému Ludźmierzu. Medzi budovami na sídlisku Kamieniec ideme k ul. Podhalańskiej – cesta do Obidowej odbočuje doľava, do pútnického miesta doprava. Na križovatke s hlavnou cestou musíme odbočiť doľava, cesta vedie mostom cez Dunajec k bazilike v Ludźmierzi.

gą trzeba skrócić w lewo, droga przez most na Dunajcu prowadzi do bazyliki ludzmierskiej.

Sanktuarium Matki Bożej Królowej Podhala 14

Dzieje Ludźmierza nierozdzielnie wiąże się z historią i kultem cudownej, łaskami słynącej figurki Matki Boskiej, nazwanej przez papieża Jana Pawła II Gaździną Podhala. Niewielka, licząca zaledwie 125 centymetrów figurka to dzieło sądecko-spiśkiej szkoły snycerskiej, powstałe na początku XV wieku. Co ciekawe, pierwsi historycy sztuki niezbyt doceniali artystyczne wartości rzeźby, zarzucali, że jest „nieszczegółowej albo grubej roboty” i że jest „schematycznie uproszczona”. Pomimo to, właśnie tak wyobrażona Maryja stała się obiektem kultu wśród górali po obu stronach Tatr. Szczególne nabożeństwo dla ludzmierskiej Pani miał papież Jan Paweł II. W 1963 roku, podczas koronacji Królowej Podhala, jeszcze jako biskup Karol Wojtyła, pochwycił berło Matki Bożej, które wysunęło się z rąk podnoszonej figurki. To zdarzenie urosło do miana symbolicznej legendy, którą przyszyły wybór na Stolicę Apostolską tylko potwierdził. Papież Jan Paweł II odwiedził Ludźmierz w 1997 roku i poprowadził przy ołtarzu polowym nabożeństwo różańcowe. Obdarowany kopią berła Matki Boskiej pobłogosławił nim wiernych i ziemię podhalańską. W 2000 jubileuszowym roku, na pamiątkę wizyty papieskiej, powstał tu Maryjny Ogród Różańcowy z ołtarzem polowym, który pięknie podkreśla rangę największego sanktuarium Podhala. W ogrodzie znajduje się jeden z bardziej uduchowanych pomników Jana Pawła II, wspólnie dzieło Jacka Osadczyka, Marka Brajerskiego i Henryka Olszówki.

Inną pamiątką wizyty jest szlak papieski „Sursum Corda”, prowadzący trasą przejazdu Jana Pawła II z Zakopanego do Ludźmierza. (Zakopane – Krzeptówki, Kościelisko, Gubałówka, Ząb, Bustrzyk, Sierockie, Bańska Wyżna i Niżna, Szaflary, Maruszyna, Ludźmierz).

Pútnické miesto Matky Bożej Kráľovnej Podhalia 14

Dejiny Ludźmierza sa neoddeliteľne spájajú s históriou a kultom záračnej sošky Bożej Matky, známej svojou milosťou, nazývanej pápežom Jánom Pavlom II. Gazdinou Podhalia. Malá, iba 125-centimetrová soška je dielom sandecko-spišskej sochárskej školy, vznikla na začiatku 15. stor. Zaujímavosťou je, že prví historici umenia nepovažovali sochu za umelecky hodnotnú, namietali, že je „nepodarená alebo hrubo spracovaná“ a že je „schematicky zjednodušená“. Napriek tomu práve takto stvárná Mária sa stala objektom kultu medzi góralmi na oboch stranách Tatier. Mimoriadny vzťah k ludzmierskej Pani mal pápež Ján Pavol II. V roku 1963 zachytil Karol Wojtyła (vtedy ešte biskup) počas korunovania Kráľovnej Podhalia žezlo Bożej Matky, ktoré sa vysunulo z rúk zdvihanej sošky. Táto udalosť sa s časom premenila na symbolickú legendu, ktorú potvrdilo budúce zvolenie na Apoštolskú stolicu. Pápež Ján Pavol II. navštívil Ludźmierz v roku 1997 a pri poľnom oltári slúžil ružencové bohoslužby. Ako dar dostal kópiu žezla Bożej Matky a pozhnal ním veriacich a Podhalie. V jubilejnom roku 2000 vznikla tu na pamiatku pápežskej návštevy Mariánska ružencová záhrada s poľným oltárom,

Z Ludźmierza do hlavnej trasy szlaku istnieje alternatywna droga powrotu przez Krauszków, Długopole i Wróblówkę. Z ul. Podhalańskiej nie skręcamy w Kamieniec, tylko jedziemy dalej prosto aż do stawów krauszkowskich, powstałych w wyrobiskach dawnej żwirowni, nazywanych bardzo praktycznie Pierwszym, Drugim i Trzecim Stawem. Po minięciu drugiego z kolei stawu, po około 500 metrach droga rozgałęzia się, szlak do Obidowej skręca w prawo do centrum Krauszkowa. Droga prowadzi dalej prosto aż do trzeciego i największego stawu. Mijając staw (po prawej stronie) jedzie się dalej wśród pól aż do pierwszych zabudowań Długopola i dalej prosto drogą lokalną prowadzącą południowym obrzeżem wsi w kierunku południowo-zachodnim do Wróblówki. Przed nami widok na Tatry, z prawej strony nieodległy zadrzewiony brzeg Dunajca, po lewej widoczne porośnięte lasem czapy torfowiska Puszczyna Długopole. Na rozjeździe przed Wróblówką skręcamy w lewo i omijamy centrum wsi, skręcając jeszcze raz w lewo dojeżdżamy do odcinka łączącego Wróblówkę z główną trasą szlaku wokół Tatr. Przy stawie kraszkowskim można, zamiast drogi lokalnej, wybrać utwardzoną szutrową drogę, która skręca w lewo i biegnie w sąsiedztwie torfowiska Puszczyna Franków Brzeźek. To dobra okazja, żeby z bliska przyjrzeć się kępkowo-dolinowej budowie torfowiska z kobiercami

mchu torfowca i porostów, porośniętego przez malownicze, ciemnozielone wysepki kosówki oraz charakterystyczne dla puszczy krzewinki: bagno zwyczajne, borówkę bagienną,

który krásne zdôrazňuje význam najväčšieho pútnického miesta Podhalia. V záhrade sa nachádza jedna z vydatenejších soch Jána Pavla II., spoločné dielo Jacka Osadczyka, Marka Brajerského a Henryka Olszówki.

Inú spomienku na návštevu ponúka pápežský chodník „Sursum Corda“, ktorý vedie po ceste prejazdu Jána Pavla II. zo Zakopaného do Ludźmierza. (Zakopane – Krzeptówki, Kościelisko, Gubałówka, Ząb, Bustrzyk, Sierockie, Bańska Wyżna a Niżna, Szaflary, Maruszyna, Ludźmierz).

Z Ludźmierza existuje alternatívna spiatocná cesta na hlavnú trasu cyklistického chodníka cez Krauszków, Długopole a Wróblówkę. Z ul. Podhalańskiej neodbočujeme do štvrte Kamieniec, ale pokračujeme rovno až po krauszkowské jazerá, ktoré vznikli na mieste bývalého štrkoviska. Ich názvy sú veľmi praktické, volajú sa: Prvé, Druhé a Tretie jazero. Po prejení okolo druhého jazera, po cca. 500 m sa cesta rozvetvuje, trasa na Obidowiu odbočuje doprava do centra Krauszkowa. Cesta vedie ďalej rovno až k tretiemu a najväčšiemu jazeru. Prechádzame vedľa jazera (po jeho pravej strane) a pokračujeme medzi poľami až k prvým budovám obce Długopole a ďalej rovno miestnou cestou, ktorá vedie južným okrajom obce na juhospád do Wróblówki. Pred nami sa rozprestiera pohľad na Tatry, na pravej strane máme neďaleký zalesne-

ný breh Dunajca, na ľavej strane vidíme lesnaté vršky rašeliniska Puszczyna Długopole. Na rozvetvení pred Wróblówkou odbočujeme dolava a obchádzame centrum dediny, ešte raz odbočujeme dolava a prichádzame k úseku, ktorý spája Wróblówku s hlavnou trasou cesty okolo Tatier. Pri Kraszkowskom jazere môžeme zísť z miestnej komunikácie na spevnenú štrkovú cestu, ktorá odbočuje dolava a tiahne sa v susedstve rašeliniska Puszczyna Franków Brzeźek. Je to dobrá príležitosť, aby sme sa zblížili prizreli zhlukom a do-

bażynę czarną i żurawinę. Piękna krajobrazowo droga prowadzi dalej brzegiem Czarnego Potoku aż do skrzyżowania z odcinkiem łącznikowym prowadzącym z Wróblówki do głównej trasy szlaku.

Ludźmierz leży w Kotlinie Nowotarskiej u ujścia potoku Lepietnica do Czarnego Dunajca. To najstarsza wieś podhalańska licząca 2 400 mieszkańców i największe sanktuarium maryjne regionu. W 1234 roku cystersi założyli tu pierwszą podhalańską parafię p.w. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej. Dzisiejszy neogotycki, murywany kościół zbudowano w latach 1869–77, na miejscu starego, modrzewiowego kościółka, który uprzednio został rozebrany. Pierwotną świątynię w 1849 roku opisali Józefowie – Łepkowski i Jerzmanowski, pionierzy archeologicznych podróży po kraju: „kościółek położony nad brzegiem Dunajca, tak blisko, że ten o kilka kroków posadę jego podplukiwał, a prze-

cież tyle wieków przetrwał na miejscu. Pełno w nim starożytnych zabytków, ściany zdobią alfreska, (...) w Wielkim Ołtarzu słynna cudami Maryja, do której lud okoliczny wielkie ma nabożeństwo.” W 1794 roku rząd austriacki przejął dobra ludźmierskich cystersów, ale zakon parafią

linkám rašeliniska s kobercami rašelinnika a porastov, kde uvidíte malebné, tmavozele-
lené ostrovčeky borovice horskej a chamaefity charakteristické pre pustatiny: rojovník
močiarny, brusnicu barinnú, šuchu čiernu a kľukvu. Pekná vyhlídková cesta vedie
ďalej brehom Čierneho Potoka až do križovatky s odbočkou smerujúcou z Wróblówki do hlavnej trasy cesty.

Ludźmierz leży w Nowotarskiej kotlinie przy ústí potoka Lepietnica do Čierneho Dunajca. Je to najstaršia podhalská dedina, v ktorej býva 2 400 obyvateľov a najväčšie mariánske pútnické miesto v regióne. V roku 1234 tu cisterciáni založili prvú podhalskú farnosť Najsvätejšej Panny Márie Nanebovzatej. Dnešný neogotický murovaný kostol bol postavený v rokoch 1869 – 77 na mieste starého smrekovcového kostolíka, ktorý bol predtým rozobratý. Pôvodný chrám bol v roku 1849 opísaný Józefom Łepkowským a Józefom Jerzmanowským – priekopníkmi archeologických ciest po Poľsku: „kostolík nachádzajúci sa pri brehu Dunajca, v takej blízkosti, že rieka vzdialená o niekoľko krokov poškodzuje jeho základy, a predsa už toľko storočí pretrval na mieste. Je plný starožitností, steny skrášľujú fresky, (...) vo Veľkom oltári je zázrakmi preslávená Mária, ktorú si okolití ľudia veľmi vážia.“ V roku 1794 prevzala rakúska vláda majetok cisterciánov z Ludźmierza, ale rehoľa sa starala o farnosť až do roku 1824. Po rozdelení kúpil majetok so statkom v Krauszowe a Rogoźniku Wojciech Przerwa-Tetmajer, aby ho rýchlo predal Emanuelovi Homolacsovi. Neskôr opätovne statok prešiel do vlastníctva rodiny Tetmajerovcov, v roku 1865 sa tu narodil básnik Kazimierz Przerwa-Tetmajer. Na začiatku 20. storočia bola kúria rozobratá, bola ponechaná jedine hospodárska budova. V roku 1875 bolo na brehu Dunajca postavené veľkolepé sídlo Združenia Podhalaňanov, Podhalský dom Kazimierza Przerwy-Tetmajera a Władysława Orkana 15. V roku 1992 v bazilike v Ludźmierzi sa konala premiéra

opiekował się aż do 1824 roku. Po parcelacji majątek z folwarkami w Krauszowie i Rogoźniku kupił Wojciech Przerwa-Tetmajer, by szybko go odsprzedać Emanuelowi Homolacsovi. Później dobra ponownie weszły w posiadanie rodziny Tetmajerów, w roku 1865 urodził się tutaj poeta Kazimierz Przerwa-Tetmajer. Na początku XX wieku dwór został rozebrany, pozostał jedynie dworski lamus. W 1975 roku wybudowano nad brzegiem Dunajca okazałą siedzibę Związku Podhalań, Dom Podhalański im. Kazimierza Przerwy-Tetmajera i Władysława Orkana 15. W 1992 roku w bazylice ludźmierskiej odbyło się prawykonywanie *Nieszporów ludźmierskich*, oratorium skomponowanego przez Jana Kantego Pawłuśkiewicza do słów Leszka Aleksandra Moczulskiego. Co roku w kwietniu odbywa się tu Święto Bacowskie przed wiosennym redykem oraz Dożynki Podhalańskie w pierwszą niedzielę września. W ostatnich latach powstała tu enklawa domów willek. Dużą popularnością wśród wędkarzy i miłośników wypoczynku nad wodą cieszą się stawy krauszowskie, powstałe w wyrobiskach dawnej żwirowni. Obok sanktuarium, które w 2001 roku zostało podniesione do rangi bazyliki mniejszej, wybudowano duży Dom Pielgrzyma dla coraz liczniejszych pątników. Największym świętem jest odpust 15 sierpnia z uroczystym poświęceniem ziół i kwiatów.

Jak zakon cystersów Ludźmierz zakładał

Na początku XIII wieku ziemia nie była szczególnie cenna. By się taka stała, trzeba było ją zagospodarować. Rubieże państwa polskiego, oparte o Tatrę, nie miały do zaoferowania osadnikom urodzajnej ziemi, dobrego klimatu, ani bezpiecznych dróg. Może jedynie strategiczne położenie, blisko granicy z królestwem węgierskim. W ławym do zapamiętania roku 1234 wojewo-

Nieszporów ludźmierskich, oratoria, którego autorom je Jan Kanty Pawłuśkiewicz k textu Leszka Aleksandra Moczulského. Každý rok sa tu v apríli oslavujú Bačovské slávnosti pred jarným redikom a v prvú septembrovú nedeľu – Podhalské dožinky. V posledných rokoch tu vznikla enkláva vilových domov. Veľkej popularite sa medzi rybármi a milovníkmi oddychu pri vode

tešia krauszowské jazerá, vytvorené v areáli bývalého štrkoviska. Vedľa pútnického miesta, ktoré bolo v roku 2001 povýšené na baziliku menšiu, bol postavený Dom pútnika pre čoraz početnejších návštevníkov. Najväčší sviatok vo farnosti sa oslavuje 15. augusta, keď sa slávnostne posväcujú bylinky a kvety.

Ako zakladala Ludźmierz rehoľa cisterciánov

Na začiatku 13. storočia nebola zem príliš cenná. Aby nadobudla nejakú hodnotu, bolo ju treba obhospodarovať. Okraje poľského štátu s Tatrami nemohli ponúknuť prisťahovalcom úrodnú pôdu, dobré klimatické podmienky ani bezpečné cesty. Možnože jedinou výhodou bola strategická poloha v blízkosti hranice s uhorským kráľovstvom. V ľahko zapamätateľnom roku 1234 získal krakovský vojvoda Teodor Gryfita, zvaný Cedro, od kniežaťa Henricha Bradatého privilegium zakladania osád na nemeckom práve. Na účely kolonizačnej akcie založil rehoľu cisterciánov, ktorí boli v tejto dobe najlepšimi odborníkmi na obhospodarovanie. Rehoľní bratia získali dostatok prostriedkov, dokonca dostali súhlas od biskupa Wiśława na výstav-

da krakowski Teodor Gryfita, zwany Cedro, uzyskał od księcia Henryka Brodatego przywilej zakładania osad na prawie niemieckim. Do akcji kolonizacyjnej powołał zakon cystersów, najlepszych wówczas specjalistów od gospodarowania. Zakonników hojnie uposażył, uzyskał nawet od biskupa Wiśława pozwolenie na budowę klasztoru i świątyni. I tak w historii Podhala pojawiła się pierwsza udokumentowana data, data erygowania kościoła pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny w Ludźmierzu *Anno Domini* 1234. Cystersi na miejsce przyszłego zgromadzenia wybrali ujście Lepietnicy do Czarnego Dunajca, oczywiście nad wodą, bo standardowym działaniem gospodarczym była budowa młyna i foluszy. Ważna była irygacja i staw nadający się do zarybiania. A podobno, jak chce legenda, istniało tu ogromne jezioro, zwane Ludemar, być może powstałe wskutek wylewów kapryśnego i groźnego Dunajca. Nie wiadomo co się stało, czy przyszła mroźna i ostra zima, czy okolica była zbyt bezludna, czy jednak na pierwszy rzut oka nasłoneczniona dolina okazała się niewdzięczną ziemią. Cystersi, mając na uwadze dobro zakonu i przyszłe korzyści, zrezygnowali po kilku latach z konwentu ludźmierskiego i przenieśli się w dolinę rzeki Stradomki do Szczyrzyc. Dopiero w roku 1308 powrócili na Podhalę z nowym, generalnym przywilejem lokacyjnym, podpisanym przez Władysława Łokietka, by poprowadzić nową akcję osadniczą, tym razem z powodzeniem. W 1327 roku cystersi lokują miasto Nowy Targ i wieś Długopole i w (znowu!) łatwym do zapamiętania roku 1333 powtórnie osadzają Ludźmierz, następnie Krauszów, a w 1338 Szaflary i Waksmund. Niedługo jednak cieszą się posiadaniem. Nastaje nowy król i nowa polityka. Kazimierz Wielki, dostrzegając potrzebę umocnienia władzy państwowej na pograniczu, do którego niebezpiecznie zbliżała się energiczna i z dużym rozmachem prowadzona akcja osadnicza króla węgierskiego, odebrał ziemie instytucjom kościelnym. Skonfiskował nie tylko dobra ludźmierskich cystersów, ale również Muszynie, należącą do biskupa krakowskiego,

bu klasztoru a chrámu. A tak sa v histórii Podhalia objavil prvý doložený dátum – dátum erigovania kostola Najsvätejšej Panny Márie v Ludźmierzi *Anno Domini* 1234. Cisterciáni vybrali na miesto budúceho zhrmaždenia sútok Lepietnice a Čierneho Dunajca, samozrejme pri vode, pretože štandardne sa pri tejto príležitosti stavali mlyn a valchy. Dôležité bolo zavlažovanie a jazero vhodné na rybník. A vraj – ako hovorí legenda – bolo tu veľké jazero, zvané Ludemar, ktoré možno vzniklo v dôsledku záplav vrtošivého a hrozivého Dunajca. Nevieime, čo sa stalo – či nastala mrazivá a krutá zima, či okolie malo príliš málo obyvateľov, alebo toto, na prvý pohľad, slnečné údolie sa ukázalo ako veľmi nevďačná zem. Cisterciáni, ktorí dbali o blaho rehole a zabezpečenie jej budúcnosti, po niekoľkých rokoch odišli z Ludźmierza a presťahovali sa do doliny rieky Stradomka do obce Szczyrzyc. Vrátili sa na Podhalie až v roku 1308 s novým generalným lokačným privilegiom podpísaným Vladislavom I. Lokietkom, aby začali novú kolonizačnú akciu, a tentokrát boli úspešní. V roku 1327 lokujú cisterciáni Nowy Targ a dedinu Długopole a v rovnako ľahko zapamätateľnom roku 1333 opäťovne lokujú Ludźmierz, potom Krauszów a v roku 1338 – Szaflary a Waksmund. Netešia sa však dlho týmto majetkom. Prichádza nový kráľ a nová politika. Kazimír Veľký, uvedomujúc si potrebu posilnenia štátnej moci na pohraničí, ku ktorému sa nebezpečne blížila energická a rozsiahla kolonizačná akcia uhorského kráľa, odobral zem cirkevným inštitúciám. Konfiskoval nielen majetok cisterciánov z Ludźmierza, ale tiež Muszynu, ktorá patrila krakovskému biskupovi, a majetok klarisiek v Pieninách. Tak vzniklo nowotargské starostovstvo, ktoré sa vtedy ešte nazývalo dunajecké. Cisterciáni sa neochotne vzdali svojich práv. Dlhý je zoznam sťažností, falšovania dokumentov a súdnych pojednávaní, ktoré v konečnom dôsledku umožnili cisterciánom získať naspäť Ludźmierz, Krauszów a Rogoźnik, ale až za čias kráľa Vladislava II. Jagela.

i dobra pienińskie klarysek. Tak powstało starostwo nowotarskie, zwane jeszcze wtedy dunajekim. Cystersi niełatwo odstąpili od swoich praw. Długa jest lista skarg, fałszowania dokumentów i sądów, które w końcu pozwoliły cystersom odzyskać Ludźmierz, Krauszów i Rogoźnik, jednak dopiero za czasów panowania króla Władysława Jagiełły.

Pánča z Ludźmierza. Legenda básnika

U nás, v Ludźmierzi, bolo krásne. Dunajec pretekal cez dedinu popod samotný statok. Boli tiché polia, kamenné pustatiny, večer sa od ohňa z našeliniska širil nad dedinu dymový mrak, veľký zvon zvolával na Anjel Pána; boli močiare, pokojné, ale aj hrôzostrašné hlboké a hluché vody (...) a našeliniská priepastné, trpasličími borovicami zarastené. Bol les

Ludźmierski panicz. Legenda poety

U nas w Ludźmierzu było ślicznie. Dunajec szedł przez wieś popod sam dwór. Były ciche pola, kamienice puste, wieczorem od torfowego ognia chmura dymu nad wsią, wielki dzwon na Anioł Pański; były rozlewiska wodne, odmęty spokojne, przeraźliwie głębokie i głuche (...) i torfowiska przepastne, kartowatą sosną zarosłe. Był las świerkowy, pusty, milczący, gdzie tylko szumiął wiatr. Były zarosła i zagaje tajemnicze trwożące, gdzie się księżyc krył i skąd się patrzył jak upiór z wody wylazły, z mętnych topieli Dunajca. Były na koniec z jednej strony góry Beskidy, z drugiej Tatry, cały łańcuch jak stalowy mur. Tak ponad 100 lat temu pisał Kazimierz Przerwa-Tetmajer o rodzinnej wsi. Urodził się 12 lutego 1865 roku w nieistniejącym dziś dworze. Jego ojciec, Adolf Tetmajer, powstaniec z roku 1831, ranny w bitwie pod

smreków, póżdny, młiciaci, kde len šumel vektor. Boli kroviny a háje tajomné, desivé, kde sa mesiac skrýval a odkiaľ hľadel ako upír, ktorý vylietol z vody, z mútnych hĺbín Dunajca. Boli nakoniec na jednej strane hory Beskydy, na druhej strane Tatry, celé pohorie ako ocelový múr. Takto pred viac ako sto rokmi písal Kazimierz Przerwa-Tetmajer o rodnej dedine. Narodil sa 12. februára 1865 v dnes už neexistujúcom majetku. Jeho otec, Adolf Tetmajer, povstalec z roku 1831, zranený v bitke pri Iganiach, mal majetok v Ludźmierzi i plnil funkciu maršalka okresu Nowy Targ. Matka, Julia Grabowska, bola rodná sestra matky Tadeusza Boya-Żeleńského, ktorý priblížil svojou obrovskou prekladateľskou prácou poľskému čitateľovi veľdiela francúzskej literatúry. Starší, nevlastný brat Kazimierza – Włodzimierz, je zase budúci známy a významný maliar,

Iganiami, gospodarzył w Ludźmierzu i pełnił funkcję marszałka powiatu nowotarskiego. Matka, Julia Grabowska, była rodzoną siostrą matki Tadeusza Boya-Żeleńskiego, który polskim czytelnikom w tytanicznej pracy translatorskiej przybliżył arcydzieła literatury francuskiej. Starszy, przyrodni brat Kazimierza – Włodzimierz, to przyszły znany i ceniony malarz, którego tak udatnie sportretował Wyspiański jako Gospodarza w „Weselu”. Trzeba w tym miejscu wspomnieć o dziś prawie zapomnianym poecie, Sewerynie Goszczyńskim. Przyjaciół Adolfa z powstańczych lat, bawił w Ludźmierzu w 1873 roku i, jak pisał potem Kazimierz, to on, starzec przeszło siedemdziesięcioletni, ale „krzepki, odważny i silny”, nie dość, że uratował go w Dolinie Strążyskiej od groźnego wypadku, to jeszcze „otwarł mu ten świat, otwarł mu oczy”. Ten świat to oczywiście świat poezji, która zawładnęła chłopcem i już po prostu nie mogło być inaczej, musiał zostać poetą. To właśnie ze wspomnień raju utraconego, jakim było dzieciństwo spędzone w Ludźmierzu, z całą magią owego krajobrazu, który tak ładnie opisuje w przytoczonym na wstępie fragmencie, bliskości Tatr, które tak dobrze znał i kochał, z obserwacji góralskiego życia, toczącego się obok dworu, rodziły się strofy wierszy *Anioł Pański* i piękne, pisane stylizowaną gwarą gadki góralskie zebrane w tomie *Na skalnym Podhalu*. Szczęśliwe czasy dzieciństwa skończyły się, gdy Adolf Tetmajer, popadłszy w kłopoty finansowe, zmuszony był w 1883 roku sprzedać dwór. Bracia Tetmajerowie czasem wracali do utraconego, rodzinnego gniazda. Włodzimierz, inteligent zbratany, jak wówczas mówiono, z ludem, pisał entuzjastycznie: „po latach wielu wpadłem w piękny dzień czerwcowy do starej siedziby (...) wybiegli do mnie ludzie z domków i ściskali i płakali. A gdym spoczął w uścisku starych, długowłosych ludzi, tajało mi serce z wdzięczności, że mnie pamiętają i że mnie kochać nauczyli”. Kazimierz inaczej, w liście do matki „Wyobraź sobie, Mamu, że byłem w Ludźmierzu. Wszystko wydało mi się dziwnie małe, droga od kościoła do dworu taka bliska, ogród, parkan, murek taki

takiego s takim majstrostwem przedstawił Wyspiański jako Hostitela w „Svadbe”. Na tomto mieste musíme spomenúť dnes už skoro zabudnutého básnika – Seweryna Goszczyńskiego. Priateľ Adolfa z powstaleckého obdobia bol v Ludźmierzu v roku 1873 a – ako písal neskôr Kazimierz – bol to práve on, viac ako sedemdesiatročný stariec, ale „rázny, odvážny a silný”, ktorý ho nielen zachránil v Strážyskej doline pred vážnou nehodou, ale „otvoril mu ten svet, otvoril mu oči”. Ten svet je samozrejme svetom poézie, ktorá očarila chlapca a jednoducho to nemohlo byť inak, musel sa stať básnikom. Práve zo spomienok na stratený raj, akým bolo detstvo strávené v Ludźmierzu, s celým čarom tejto krajiny, ktorú tak krásne opisuje vo fragmente citovanom v úvode, z blízkosti Tatier, ktoré tak dobre poznal a miloval, pozorovania goralského života, plynúceho vedľa jeho statku, sa narodili slohy básne *Aniel Pána* a krásne, písané štylizovaným nárečím goralské príbehy vydané v zbierke *Na skalnom Podhali (Povesti z Tatier)*. Šťastný čas detstva sa skončil, keď Adolf Tetmajer bol pre finančné problémy nútený v roku 1883 predať statok. Bratia Tetmajerovci sa občas vracali do strateného rodného hniezda. Włodzimierz, inteligent – ako sa vtedy hovorilo – zbratany s ľudom, písal entuziasticky: „po mnohých rokoch som prišiel jeden krásny, júnový deň do starého sídla (...) vybehli ku mne ľudia z domčekov, objímali ma a plakali. A keď som sa ocitol v objatí starých, dlhovlasých ľudí, mätko mi srdce od vďaky, že si ma pamätajú a že ma milovať naučili“. Kazimierz inak, v liste matke „Predstav si, Mama, že som bol v Ludźmierzu. Všetko sa mi zdalo čudne malé, cesta z kostola do kúrie taká blízka, záhrada, plot, múrik taký maličký a maličká kúria. (...) A pomyslieť, že ja som to všetko mohol mať...” Možno dobre sa stalo, že Kazimierz navždy ostal len „pánč z Ludźmierza”, ako ho výstižne nazval súčasný básnikovi letopisec epochy Adam Grzymała-Siedlecki, a nie pánom na statku, ktorý pracne sedí nad knihami príjmov a výdavkov. Kazimierz Tetmajer, skôr nešťastný v živote, uzatvorený do seba, náchylný na mizantropiu,

maleńki i maleńki dworek. (...) I pomysleć, że ja to wszystko mogłem mieć...” Može i dobrze, že Kazimierz na zawsze został tylko „ludźmierskim paniczem”, jak go trafnie podsumował współczesny poeta kronikarz epoki Adam Grzymała-Siedlecki, a nie panem we dworze, schylonym pracowicie nad księgą przychodów i rozchodów. Kazimierz Tetmajer, raczej nieszczęśliwy w życiu, zamknięty w sobie, skłonny do mizantropii, milczący i melancholijny przekuł swój los, swoje doświadczenie, marzenia i wrażliwość w najczystsza poezję, a to dzieło nigdy nie przemija. W stulecie urodzin poety, na skrócie ludźmierskiej drogi, stanął pamiątkowy głaz poświęcony poecie, przywieziony z Doliny Suchej Wody w Tatrach 16.

Rogoźnik wieś położona nad potokiem Wielki Rogoźnik, licząca ok. 900 mieszkańców. To jedna z najstarszych podhalańskich wsi, jej istnienie zapisano w dokumencie wydanym przez Henryka Brodatego informującym, że Teodor Gryfita wykupił w 1237 roku wieś Rogoźnik od swego bratanka za pewną sumę pieniędzy, dwa woły, 6 miar sukna brunatnego i lisie skóry. Wieś przez stulecia stanowiła własność cysterską i wchodziła w skład parafii ludźmierskiej. Kościół p.w. św. Andrzeja Boboli wybudowano w latach 1959–63 według projektu Andrzeja Radnickiego, a samodzielną parafię erygowano dopiero w roku 1971. Stacje drogi krzyżowej do świątyni wykonał znany ludowy rzeźbiarz podhalański Józef Janos z Dębna. W latach okupacji niemieckiej kierownikiem w rogoźnickiej szkole był Józef Tischner, a jego syn, także Józef, który dopiero miał zostać słynnym filozofem, pierwsze nauki pobierał właśnie tutaj. Dzisiaj imię księdza profesora Józefa Tischnera nosi tutejsza Szkoła Podstawowa.

Nie przegap

Rezerwat Skalka Rogoźnicka 17. Do Skalki Rogoźnickiej nie prowadzi żadna oznakowana ścieżka, chociaż ten niewielki rezerwat przyrody nieożywionej,

mlčiaci a melancholický, stvárnil svoj osud, svoje skúsenosti, sny a dojmy v najčistejších básňach a toto dielo nikdy nepominie. Pri príležitosti stého výročia narodenia básnika, na zákrute ludźmierskej cesty bol postavený pamätný kameň venovaný básnikovi, privezený z Doliny Suchej Vody v Tatrach 16.

Rogoźnik – dedina ležiaca pri potoku Wielki Rogoźnik, má okolo 900 obyvateľov. Je to jedna z najstarších podhalských dedín, jej existencia je potvrdená v listine vydanéj Henrichom Bradatým, v ktorej bolo zapísané, že Teodor Gryfita vykúpil v roku 1237 dedinu Rogoźnik od svojho synovca za určitú sumu, dva voľy, 6 mier hnedého súkna a líščie kožušiny. Dedina patrila po stáročia cisterciánom a bola súčasťou farnosti Ludźmierz. Kostol sv. Andrzeja Bobolu bol postavený v rokoch 1959 – 63 podľa projektu Andrzeja Radnického a samostatná farnosť bola erigovaná až v roku 1971. Stanice krížovej cesty do chrámu stvárnil ľudový podhalský sochár Józef Janos z Dębna. V období nemeckej okupácie bol riaditeľom rogoźnickej školy Józef Tischner, a jeho syn – tiež Józef – ktorý sa neskôr stal známym filozofom, strávil svoje prvé školské roky práve tu. Dnes meno kňaza profesora Józefa Tischnera nosí tunajšia základná škola.

Nenechajte si ujsť

Rezervácia Rogoźnická skalka 17 K Rogoźnickiej skálke nevedie žiadna označená cesta, aj keď je táto malá rezervácia neživej prírody, s rozlohou len 2500 m², zapísaná ako jediné miesto v Poľsku do Svetového zoznamu geologického dedičstva UNESCO. Stojí za to odbočiť z trasy cesty do Rogoźnika. V dedine sú dve tabuľky so šípku, ktoré informujú o možnosti navštíviť rezerváciu. K Skálke sa najľahšie dostanete odbočkou z hlavnej cesty v dedine pri žrebčinci „Dwórna”. Cesta sa mení na poľný chodník, ktorý nás vedie smerom na juh medzi poľami pozdĺž potoka Trawne. Rogoź-

o powierzchni zaledwie 2500 m², jako jedyne miejsce w Polsce został wpisany na Światową Listę Dziedzictwa Geologicznego UNESCO. Warto zjechać z trasy szlaku do Rogoźnika. We wsi są dwie tabliczki ze strzałką informujące o możliwości dotarcia do rezerwatu. Do Skalki najłatwiej można dojść i dojechać, skręcając z głównej drogi we wsi, obok stadniny koni „Dwórna”. Droga zamienia się w połączoną ścieżkę, prowadzącą nas na południe wśród pól, wzdłuż potoku Trawne. Skalka Rogoźnicka stanowi wysunięty na zachód fragment czorsztyńskiego pasma skałkowego, a pierwsze badania geologiczne prowadził tu Ludwik Zejszner w połowie XIX wieku. Od okresu międzywojennego do końca lat 70. działał tu kamieniołom i wapiennik, który zmienił i przekształcił naturalny krajobraz (na tyle drastycznie, że kiedy Hanna Pieńkowska i Tadeusz Staich wędrowali w latach 50. XX wieku drogami skalnej ziemi, inwentaryzując kulturę materialną i duchową regionu, ubolewali nad dewastacją przyrody i skalną ingerencją, która zdążyła już rozłupać liczącą prawie 100 metrów skałę na połowę). Paradoksalnie to właśnie działalność człowieka przyczyniła się do odsłonięcia unikatowych stanowisk geologicznych, a dziś, kiedy przyroda znowu wzięła w posiadanie dawny kamieniołom, miejsce wygląda bar-

nicka skała je na západ vysunutou časťou czorsztyńskiego bradłového pásma, prvý geologický prieskum tu viedol Ludwik Zejszner v polovici 19. storočia. Od medzivojnového obdobia do konca 70. rokov tu fungovali lom a vápenka, ktoré zmenili a pretvorili prírodnú krajinu (natolko, že keď Hanna Pieńkowska a Tadeusz Staich v 50. rokoch 20. storočia vandrovali cestami skalnatej zeme a skúmali materiálno a duchovnú kultúru regiónu, ľutovali zničenú prírodu a odsudzovali zásah, ktorý už stihol rozpoliť skoro stometrové bralo). Paradoxne práve ľudská činnosť prispela k odhaleniu unikátnych geologických nálezov a dnes – keď už príroda opätovne vládne v bývalom lome – miesto vyzerá veľmi atraktívne. Zvislá stena bývalého lomu obklopená zeleňou kríkov, stromov a skalného porastu priťahuje zrak svojou intenzívnou červenorúžovou farbou. Za túto farbu vďačí skale, ktorá sa vyskytuje len na tomto mieste a je nazývaná schránkovcom z Rogože. Dokonale zachované vrstvy schránkovca pochádzajúce z prelomu jury a kriedy spolu s bohatstvom skamenelín: amonitov, belemnitov, ramenonožcov, ľalioviek a koralovcov majú neoceniteľný a nadregionálny význam pri stratifikácii geologickej minulosti Zeme.

dzo atrakcyjnie. Pionowa ściana odkrywa, otoczona zielenią krzewów, drzew i roślinności naskalnej, przyciąga wzrok swoją intensywnie czerwono-różową barwą. Kolor ten zawdzięcza skale, występującej tylko tutaj i nazwanej muszlowcem z Rogoży. Doskonale zachowane warstwy muszlowca, pochodzące z przełomu jury i kredy, wraz z bogactwem skamieniałej fauny: amonitów, belemnitów, ramienionogów, liliowców i koralowców mają bezcenne i ponad regionalne znaczenie w stratyfikacji geologicznej przeszłości Ziemi.

Na wapiennej skale, zwanej **Skalką Szaflarską 18**, powstało najstarsze założenie obronne na Podhalu. Pierwsza wzmianka o *fortalitium* szaflarskim pochodzi z dokumentu wydanego przez Bolesława Wstydliwego w roku 1251. Najprawdopodobniej jednak zamek powstał wcześniej i pełnił rolę książęcego punktu warownego, strzegącego granicy i szlaku handlowego. Pierwotny zamek zbudowany był z drewna, od wschodu i północy dostępu do niego broniła pionowa ściana skalna. Z pozostałych stron, gdzie skałka opadała łagodnie, otaczał go rów i wał ziemny. Przestrzeń, zajęta przez najstarszą część zamku (górnego) w porównaniu z innymi warowniami położonymi nad Dunajcem, zaskakuje wielkością. Była niemal półtorakrotnie większa od zamku w Czorsztynie. Na początku XIV wieku zamek stał się na krótko siedzibą starostwa, w dokumentach pojawia się Piotr ze Szupii, pierwszy starosta nowotarski, zwany jeszcze wówczas dunajckim. W XVI wieku gród znajdował się już w ruinie. Rodzina Uznańskich, która w roku 1819 wykupiła sekcję szaflarską od władz austriackich, na szczycie Skalki wystawiła murowany pawilon. W latach 90. XX wieku spadkobierca Uznańskich wykupił teren i przeprowadził remont zniszczonych pomieszczeń oraz wystawił kamienny mur, kierując się zachowanymi pozostałościami założenia średniowiecznego. Jak każdy szanujący się zamek, również fortalicjum w Szaflarach ma swoją legendę, którą po części opowiada *Kronika Długosza*. Za panowania Ludwika Węgierskie-

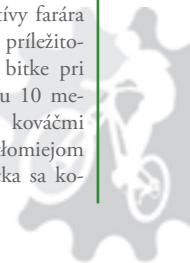
Na vápennom brale, nazývanom **Szaflarskou skalkou 18**, vznikla najstaršia obranná usadlosť na Podhalí. Prvá zmienka o *fortalitium* v Szaflarach pochádza z listiny vydané Boleslavom Hanblivým v roku 1251. Hrad však najpravdepodobnejšie vznikol skôr a plnil úlohu kniežacej pevnosti, ktorá chránila hranicu a obchodnú cestu. Pôvodný hrad bol drevený, na východnej a severnej strane bol chránený zvislou skalnou stenou. Na ostatných stranách, kde svahy boli miernejšie, bol hrad obklopený priekopou a zemným valom. Priestor najstaršej časti hradu (horného) prekvapuje veľkosťou v porovnaní s inými hradiskami položenými pri Dunajci. Hrad bol skoro jedenapolkrát väčší ako hrad Czorsztyń. Na začiatku 14. storočia tu sídlilo krátko starostovstvo, v dokumentoch sa objavuje Piotr ze Szupii, prvý nowotargský starosta, vtedy ešte nazývaný dunajeckým. V 16. storočí bolo hradisko zničené. Rodina Uznańskich, ktorá v roku 1819 vykúpila szaflarskú oblasť od Rakúšanov, dala postaviť na vrchu Skalky murowaný pavilón. V 90. rokoch 20. storočia vykúpil potomok Uznańskich tento areál a rekonštruoval zničené priestory, vybudoval kamenný múr, pričom sa snažil zachovať zrúcaniny stredovekej pevnosti. Ako každý poriadny hrad, aj pevnosť v Szaflarach má svoju legendu, ktorú sčasti rozpráva *Kronika Długosza*. Za vlády Ľudovíta I. prenajal hrad vtedajší opát cisterciánov Židovi, ktorý bol rehoľnými bratmi obrátený na kresťanskú vieru. Žid na tomto opustenom a dobre chránenom mieste začal raziť falošné strieborné a zlaté mince. Keď opát napomenutý kráľom nevyhnal Žida, Ľudovít vyslal krakovského starostu, Sędziwoja z Szubina, s príkazom zbúrať hrad. Sędziwój dobyl hrad a spálil ho, v mene kráľa odobral reholi nowotargský statok. Opát činiaci pokánie vcestoval do Budína, aby poprosil kráľa o zrušenie trestu. Misia bola neúspešná a cisterciáni nezískali hrad naspäť, nešťastný opát zomrel počas spiatocnej cesty.

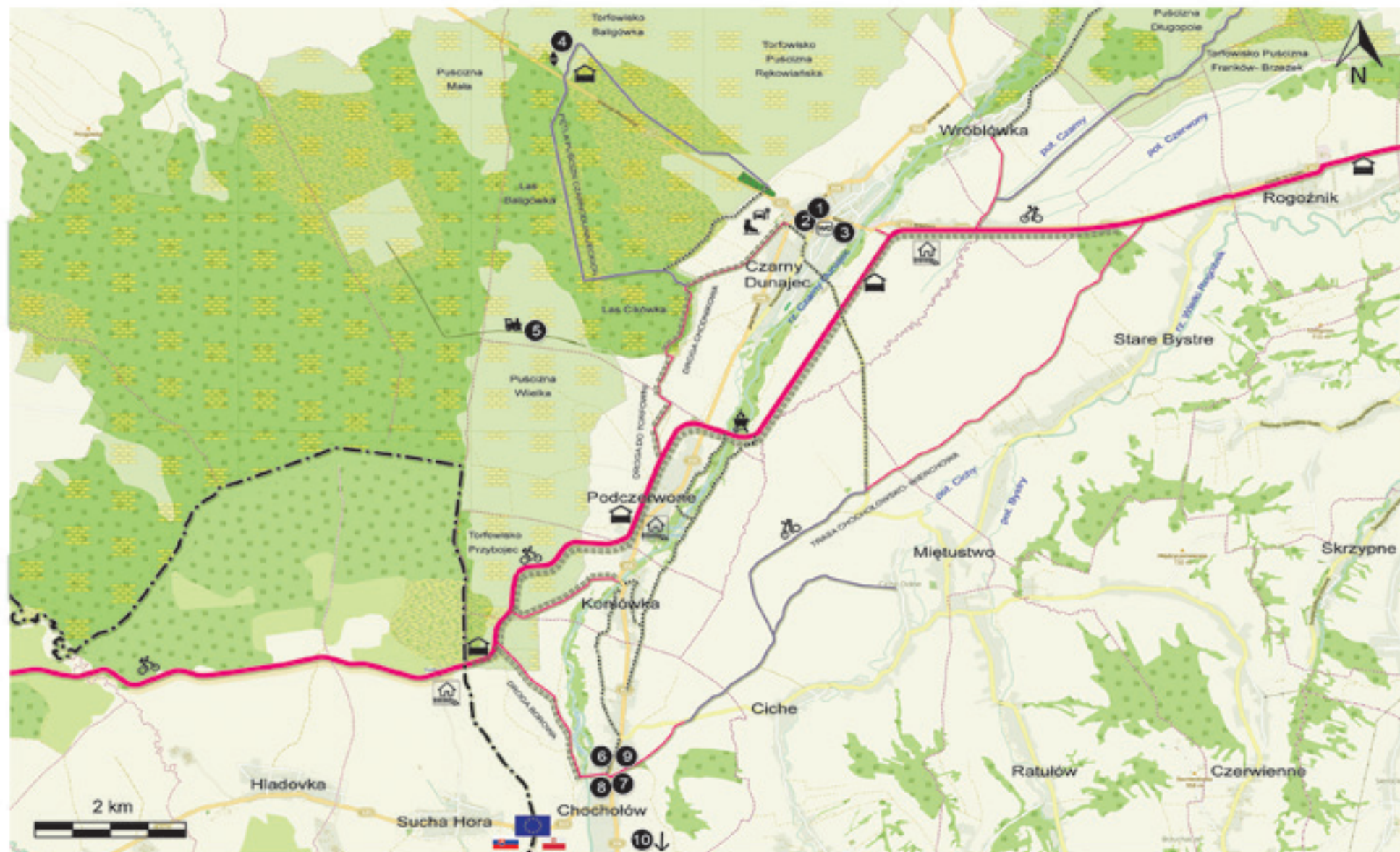

go zameczek został wydzierżawiony przez ówczesnego opata cystersów nawróconemu przez zakonników na wiarę chrześcijańską Żydowi, który zaczął w odludnym i dobrze bronionym miejscu bić fałszywą srebrną i złotą monetę. Kiedy upominany przez króla opat Żyda nie oddalił, Ludwik wysłał starostę krakowskiego, Sędziwoja z Szubina, z rozkazem zburzenia grodu. Sędziwój zamek zdobył, spalił i w imieniu króla odebrał zakonowi dobra nowotarskie. Skruszony opat udał się do Budy, aby prosić króla o cofnięcie kary. Misja się nie powiodła i cystersi zamku nie odzyskali, a nieszczęśliwy opat zmarł w czasie drogi powrotnej.

Na szczycie wzgórza **Ranisberg** (738 m n.p.m.) ¹⁹, przy drodze z Szaflar do Maruszyny, mieszkańcy Szaflar z inicjatywy proboszcza Maurycego Rottermunda, z okazji pięćsetnej rocznicy zwycięstwa grunwaldzkiego, ufundowali metalowy krzyż o wysokości 10 metrów. Wykonali go miejscowi kowale Maciej Łukaszczyk i Bartłomiej Jarząbek. Uroczyste poświęcenie miało miejsce 17 maja 1914 roku.

Na vrchu **Ranisberg** (738 m n. m.) ¹⁹, pri ceste z Szaflarov do Maruszyny, postavili obyvatelia Szaflarov z iniciatívy farára Mauricyho Rottermunda pri príležitosti päťstého výročia víťazstva v bitke pri Grunwalde železný kríž s výškou 10 metrov. Bol vyrobený miestnymi kováčmi Maciejom Łukaszczykom a Bartłomiejom Jarząbekom. Slávnostná posviacka sa konala 17. mája 1914.

LEGENDA

- Szlak wokół Tatr
- ścieżka rowerowa nawierzchnia asfaltowa
- ścieżka rowerowa nawierzchnia żwirowa
- trasa alternatywna
- trasa do narciarstwa biegowego
- trasa nordic walking

- cmentarz
- tereny leśne
- mokradła
- Torfowiska Orawsko-Nowotarskie

- parking dla użytkowników Szlaku Wokół Tatr
- głaz przystankowa dla rowerzystów
- głaz ogniskowa
- WC
- toalety publiczne

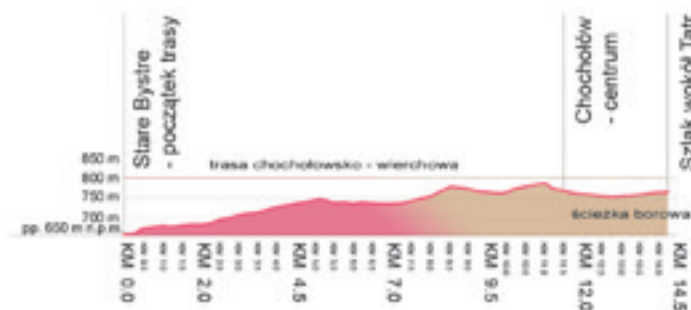
- budynek dawnej stacji kolejowej
- baszta na Szlaku Odcypowym
- kolejka wąskotorowa
- lodowisko

ATRAKCJE TURYSTYCZNE

- 1 Rynek z zabudową małomiasteczkową
- 2 Kościół p.w. Trójcy Przenajświętszej
- 3 Dworzec czarnodunajacki
- 4 Ścieżka przyrodnicza Torfowisko Baligówka
- 5 Zakład Produkcji Torfowej „Bór za Lasem” z kolejką wąskotorową
- 6 Drewniana zabudowa centrum Chocholowa
- 7 Kościół p.w. św. Jacka
- 8 Muzeum Powstania Chocholowskiego - Oddział Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem
- 9 Izba Regionalna Jana Ziędiera
- 10 Termy Chocholowskie

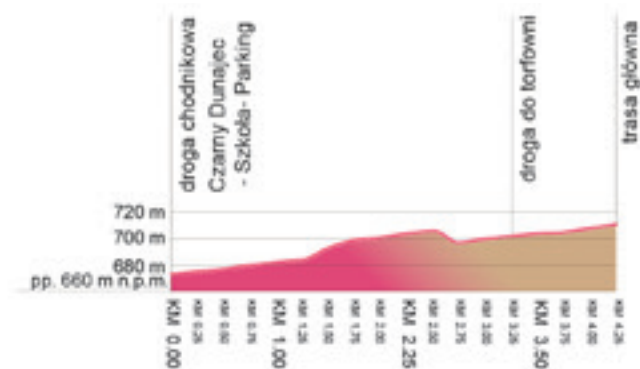

Trasa chochołowsko-wierchowa i droga Borowa / Cesty: Chochołowsko-wierchowa a Borowa
Rozgałęzienie szlaku wokół Tatr w Starem Bystrem – Domański Wierch – Ciche – Chochołów – droga Borowa – główna trasa szlaku wokół Tatr przy granicy polsko-słowackiej

Droga Chodnikowa i droga Do Torfowni / Cesta Chodnikowa a cesta k závodu
na spracovanie rašeliny

Parking dla użytkowników szlaku w Czarnym Dunajcu – las Cikówka – droga Do Torfowni – główna trasa szlaku wokół Tatr w Podczerwonym

Wycieczkę szlakiem wokół Tatr można zacząć również w Czarnym Dunajcu. Przy drodze wojewódzkiej nr 958 z Krakowa do Zakopanego, obok Zespołu Szkoły Podstawowej i Gimnazjum (ul. Jana Pawła II 144) dla użytkowników szlaku powstał ogólnodostępny bezpłatny parking, a w samej gminie ponad 46 km oznakowanych tras rowerowych. Nad brzegiem Dunajca, w otoczeniu lasu, przy dawnym moście kolejowym znajduje się miejsce postojowe z dużą zadaszoną wiatą, ławami i stojakami na rowery oraz miejscem ogniskowym. W Czarnym Dunajcu można

Výlet po ceste okolo Tatier možno začať aj v Czarnom Dunajci. Pri krajskej ceste č. 958 z Krakova do Zakopaného, pri Združených základných školách prvého a druhého stupňa (ul. Jana Pawła II 144) vzniklo bezplatné parkovisko pre užívateľov cesty, a v samotnej obci viac ako 30 km označených cyklotrás. Pri brehu Dunajca, v lesnom prostredí pri bývalom železničnom moste sa nachádza miesto oddychu s veľkým prístreškom, lavicami, stojanmi na bicykle a vatriskom. V Czarnom Dunajci možno vybrať hlavnú trasu cesty, ktorá nás priviedie cez Podczerwone k štátnej

wybrać główną trasę szlaku, która przez Podczerwone poprowadzi nas do granicy i dalej na Słowację, albo w przeciwnym kierunku do Nowego Targu, można też zaplanować indywidualną trasę.

Ciekawym wariantem wycieczki na obszarze gminy jest petla o długości 27,5 km, łącząca główną nitkę szlaku z trasą chochołowsko-wierchową. Początek trasy na parking. Ulicą Jana Pawła II kierujemy się do centrum wsi. Na czarnodunajekim rynku można zaopatrzyć się w niezbędny prowiant. Przejedźdżamy charakterystycznym stalowym mostem na Dunajcu i jedziemy dalej prosto, krótkim odcinkiem łącznikowym, do głównej trasy szlaku. Skracamy w lewo, po 5 km dojeżdżamy do rozgałęzienia z trasą chochołowsko-wierchową, na którą skręcamy. Trasa łagodnie pnie się do góry, prowadząc grzbietową drogą wśród pól, wznosząc się nad doliną potoku Rogoźnik, w której leży wieś

Stare Bystre. W połowie trasy chochołowsko-wierchowej łagodnym podjazdem osiągamy wypłaszczonego szczytu Domańskiego Wierchu (748 m n.p.m.). Ciekawa jest przydrożna kapliczka, kolejna, którą mijamy, ale jeszcze ładniejszy jest widok. Panorama na północ obejmuje torfowiska Kotliny Orawsko-Nowotarskiej i wznoszącą się nad Orawą Babią Górę, Pasma Podhalańskie i Gorce, a na południu Tatry wylaniające się zza bliższych wyniesień Pasma Gubałowskiego. Podobne widoki będą nam towarzyszyć aż do Chochołowa. Za Domańskim Wierchem szlak krzyżuje się z lokalną drogą (Targową) prowadzącą z Czarnego Dunajca do Cichego i Sta-

hranicy a dalej na Slovensko, alebo ísť opačným smerom do Nového Targu, možno si tiež naplávať individuálnu trasu.

Zaujímavým variantom výletu po obci je okruh s dĺžkou 27,5 km, ktorý spája hlavný ťah cesty s chochołowsko-wierchovým úsekom. Začiatok cesty je na parkovisku. Ulicou Jana Pavla II ideme do centra obce. Na hlavnom námestí v Čarnom Dunajci môžeme doplniť nevyhnutné zásoby jedla. Prejdeme po charakteristickom oceľovom moste cez Dunajec a ideme stále rovno krátkym spojovacím úsekom až k hlavnej trase cesty. Odbočím doláva, po 5 km prideme ku križovatke s chochołowsko-wierchovou cestou – tam odbočíme. Trasa mierne stúpa, vedie vyvýšením medzi poľami, nad dolinou potoka Rogoźnik, kde sa nachádza dedina Stare Bystre. V polovici chochołowsko-wierchowej cesty miernym stúpaním dosiahneme plochý vrch Domański Wierch (748 m n. m.). Zaujima-

vostou je prírodná kaplnka, popri ktorej prechádzame, ale ešte krajší je výhľad. Panoráma na sever zahŕňa rašeliniská Orawsko-Nowotarskej kotliny a Babiu horu dominujúcu nad Orawou, Podhalské pásmo a Gorce, na juhu sú Tatry, ktoré vyčnievajú spoza bližších pahorkov Gubałowského pásma. Podobné výhľady nás budú sprevádzať až do Chochołowa. Za Do-

mańskim Wierchom sa cesta kríži s miestnou komunikáciou (Targowa), ktorá vedie z Čarného Dunajca do Cichego a Starého Bystrého – je to alternatívny spoj pre cyklistov, ktorí sa chcú dostať na hlavnú trasu cesty a na parkovisko v Čarnom Dunajci. Chochołowsko-wierchová trasa vedie ďalej cestou po hrebeni na Zadki a do Boru, kríži sa s krátkou odbočkou do obce Ciche Dolne a spája sa s miestnou komunikáciou z Chochołowa do Cichego, aby po 500 m odbočila doláva. Prejdeme pri cintoríne a kostole sv. Hyacinta Poľského a dorazíme do centra Chochołowa. Môžeme sa tu zastaviť a pozrieť si dedinu preslávenú dobre zachovanou tra-

regu Bystrego, ktorá je tiež alternatívnym spojením pre cyklistov chcúcich dojsť do hlavnej trasy szlaku i na parking w Czarnym Dunajcu. Trasa chochołowsko-wierchowa prowadzi dalej grzbietową drogą na Zadki i do Boru, krzyżuje się z krótkim szlakiem łącznikowym prowadzącym do Cichego Dolnego i łączy z lokalną drogą z Chochołowa do Cichego, by po 500 metrach skręcić z niej w lewo. Przejedźdżamy obok cmentarza i kościoła św. Jacka, docierając do centrum Chochołowa. Warto zatrzymać się tutaj i zwiedzić wieś, słynną z dobrze zachowanej tradycyjnej, drewnianej zabudowy. Z centrum kierujemy się w stronę mostu na Dunajcu, przekraczamy rzekę i wjeżdżamy na drogę Borową, która prowadzi doliną Dunajca wprost na południe, włączając się do głównej nitki szlaku 500 m od granicy polsko-słowackiej. Powrót do Czarnego Dunajca główną trasą szlaku przez Podczerwone, gdzie na rozgałęzieniu szlaków skręcamy w lewo na boczny odcinek trasy, drogę Do Torfowni, która prowadzi do Zakładu Produkcji Torfowej „Bór za Lasem” na Puszczy Wielkiej. Po 500 m trasa szlaku odbija w prawo, by połączyć się z kolejnym odcinkiem szlaku drogą Chodnikową, biegnącą początkowo wśród pól, a potem przez las Cikówka, którą docieramy do parkingu przy szkole w Czarnym Dunajcu.

dičnou, drevenou zástavbou. Z centra ideme smerom k mostu cez Dunajec, prekrôčime rieku a vchádzame na cestu Borová, ktorá vedie dolinou Dunajca rovno na juh a pripája sa k hlavnému ťahu cesty vo vzdialenosti 500 m od poľsko-slovenskej štátnej hranice. Do Čarného Dunajca sa vrátíme hlavnou trasou cesty cez Podczerwone, kde odbočíme

na rozvetvení cesty doláva na vedľajší úsek, ktorý vedie k závodu na spracovanie rašeliny „Bór za Lasem” na pustatiny Puścizna Wielka. Po 500 m odbočuje cesta doprava a spája sa s ďalším úsekom trasy – cestou Chodnikowa, ktorá na začiatku prechádza poľami, a potom cez les Cikówka nás privedie na parkovisko pri škole v Čarnom Dunajci.

Pętla puszczy czarnodunajskich / Okruh pustatin v Czarnom Dunajcu

Parking dla użytkowników szlaku – cmentarz w Czarnym Dunajcu

– początek ścieżki przyrodniczej Torfowisko Baligówka – las Baligówka – las Cikówka – droga Chodnikowa – parking

10,5 km

łatwy / Nenáročná

Pętla puszczy czarnodunajskich to ciekawa trasa biegnąca przez unikatowe przyrodniczo tereny torfowisk czarnodunajskich.

Okruh popustatinách Čarného Dunajca zaujímavou trasou, ktorá prechádza cez prírodné unikátne rašeliniská Čarného Dunajca.

Torfowiska Orawsko-Nowotarskie zwane puszciami albo borami to rozległe obszary unikatowych torfowisk wysokich, których wiek szacuje się na około 10 000 lat. Ze względu na ich wyjątkowe walory przyrodnicze zostały włączone do obszaru ochronnego Natura 2000. W ich sąsiedztwie rozciągają się lasy iglaste, z których znaczna część to sosnowe bory bagienne. Największe torfowiska położone na terenie gminy Czarny Dunajec, to Puścizna Wielka, zajmująca obszar 507,5 ha, Puścizna Rękowiańska, Puścizna Mała (100 ha) i najstarsze z nich Baligówka (ponad 200 ha). W równinnym krajobrazie Kotliny Orawsko-Nowotarskiej torfowiska tworzą charakterystyczne i malownicze kopulaste wyniesienia, porośnięte rzadkimi gatunkami roślin. Obfite złoża torfu od wieków były eksploatowane przez miejscową ludność, suszone w kopcach i wykorzystywane do celów gospodarczych jako nawóz i przede wszystkim jako opał. Od lat 50. XX wieku na Puściznie Wielkiej rozpoczęto przemysłowe wydobycie torfu, a w roku 1965 doprowadzono tutaj kolejką wąskotorową **5**, umożliwiającą wywóz wydobytego surowca i dowóz niezbędnych materiałów na potrzeby eksploatacji. Dziś wydobycie, w ograniczonej skali, prowadzi Zakład Produkcji Torfowej „Bór za lasem”, który dostarcza surowiec wykorzystywany m.in. do produkcji podłoży ogrodniczych, okryn pieczarkowych, mieszanek ogrodniczych oraz lecniczną borowinę dla polskich uzdrowisk.

Orawsko-Nowotarskie rašeliniště, nazywane pustatiny alebo boriny, sú rozľahlé unikátne vysoké rašeliniště, ktorých vek sa odhaduje na okolo 10 000 rokov. Vzhľadom na ich výnimočné prírodné hodnoty boli začlenené do chráneného územia Natura 2000. V ich susedstve sa tiahnu ihličnaté lesy, ktorých značnú časť tvoria borovicové bahenné lesy. Najväčšie rašeliniště na území obce Czarny Dunajec sú pustatiny: Puścizna Wielka, ktorá zaberá 507,5 ha, Puścizna Rękowiańska, Puścizna Mała (100 ha) a najstaršia z nich Baligówka (viac ako 200 ha). V rovinatej krajinke Oravsko-Nowotarskej kotliny tvoria rašeliniště charakteristické a malebné kupolovité vyvýšeniny, na ktorých rastú vzácne druhy rastlín. Bohaté ložiská rašeliny boli od stáročia využívané miestnym obyvateľstvom, rašelina sa sušila v kopcoch a používala na hospodárske účely ako hnojivo, no predovšetkým ako palivo. Od 50. rokov 20. storočia sa na pustatine Puścizna Wielka začalo s priemyselnou ťažbou rašeliny, a v roku 1965 tu bola postavená úzkorozchodná železnica **5**, ktorou sa prepravovala vyťažaná surovina a nevyhnutné materiály potrebné počas práce. Dnes rašelinu v obmedzenej miere ťaží podnik Zakład Produkcji Torfowej „Bór za lasem”, ktorý dodáva surovinu využívanú o. i. pri výrobe záhradníckej zeme, podkladov na pestovanie šampiňónov, záhradníckych zmesí a liečebného bahna pre poľské kúpeľné zariadenia.

Z parkingu w Czarnym Dunajcu ruszamy ulicą Jana Pawła II w kierunku skrzyżowania z drogą 957 w prowadzącą do Jabłonki. Obok cmentarza skręcamy na utwardzoną ścieżkę wśród pól, która równoległe do szosy biegnie na północny-zachód. Po około 4 km docieramy do początku ścieżki przyrodniczej Torfowisko Baligówka **4**. W tym miejscu warto zejść z roweru i odbyć godzinny spacer ścieżką edukacyjną. Na trasie znajduje się 13 tablic, które informują m.in. o historii powstania torfowisk i siedliskach przyrodniczych, a także o gatunkach roślin i zwierząt wyróżniających ten region na tle Karpat i całej Polski. Na początku ścieżki znajduje się baczówka Baligówka – jedna z baczówek szlaku Oscypkowego, gdzie można skosztować serów owczych – bundza i oscypka, a także napić się żentycy. Trasa puszczy od miejsca postojowego kieruje się ponownie w stronę drogi 957, którą należy przekroczyć. Kolejny odcinek szlaku biegnie przez las Baligówka. Po około 3 km odbija w lewo i łączy się z drogą chodnikową prowadzącą na parking w Czarnym Dunajcu.

Czarny Dunajec duża wieś, licząca 3600 mieszkańców, siedziba gminy, w latach 1913–33 posiadała status miasta. Powstanie wsi wiąże się z działalnością osadniczą rodziny Pieniążków, która, władając starostwem nowotarskim w latach 1532–1616, na mocy generalnego przywileju królewskiego od Zygmunta III Wazy lokowała aż 12 osad, co jest wynikiem imponującym. Najwcześniejsza jest lokacja (około 1552) Czarnego Dunajca. Wieś tę wymienia lustracja z roku 1564 roku: „Na rzece Dunajcu Czarnem, który też z Tatrów polskich wypada, przy granicy węgierskiej, na gościńcu do Orawy, osadził p. Prokop Pieniążek wieś ab annis 12 (przed 12 laty), w której się osadziło kmieci 15.” Niewykluczone jest, że była to powtórna

Z parkoviska v Czarnom Dunajci vyrazíme ulicou Jana Pawła II. smerom ku križovatke s cestou č. 957, ktorá vedie do Jablonky. Pri cintoríne odbočíte na spevnený chodník medzi poľami, ktorý sa tiahne súbežne s hlavnou cestou na severozápad. Po okolo 4 km prideme k začiatku prírodovedného chodníka Rašeliniško Baligówka **4**. Na tomto mieste stojí za to zosťúpiť z bicykla a absolvovať hodinovú prechádzku po náučnom chodníku. Pri chodníku je osadených 13 tabulí, ktoré rozprávajú o.i. o vzniku rašelinišťa a o biotopoch, druhoch rastlín a zvierat, ktorými sa tento región líši od Karpat a celého Poľska. Na začiatku chodníka je salaš Baligówka – jeden zo salašov na Ceste oštiepkov, kde môžeme ochutnať ovčie syry – čerstvú brudku a oštiepok a napiť sa žintice. Cesta pustatinami od miesta oddychu odbočuje opätovne smerom k ceste č. 957, ktorú musíme prejsť. Ďalší úsek cesty prechádza lesom Baligówka. Po okolo 3 km odbočuje doláva a spája sa s cestou Chodnikowa, ktorá vedie na parkovisko v Czarnom Dunajci.

Czarny Dunajec má 3600 obyvateľov, je to veľká stredisková obec, v rokoch 1913 – 1933 mala postavenie mesta. Vznik obce

sa spája s osídľovacou činnosťou rodiny Pieniążek, ktorá vládla nowotarským starostvom v rokoch 1532 – 1616, na základe generálneho kráľovského privilégia od Žigmunda III. Vasu lokovala až 12 osád, čo je impozantným úspechom. Najstaršia

lokacja na miejscu starej, średniowiecznej osady, która pod nazwą Dunajec istniała tu od roku 1338 przy szlaku handlowym prowadzącym z Krakowa na Orawę. Pierwszym sołtysiem został Tomasz Miętus, który wraz z synem Janem, własnym kosztem i na swym gruncie wystawił pierwszy kościół czarnodunajacki. Wnuk Tomasza, Klemens Miętus, był jednym z przywódców zbrojnego, chłopskiego buntu przeciwko surowym i bezwzględny rządzący kolejnego po Pieniążkach starosty nowotarskiego, Mikołaja Komorowskiego, który wybuchł w 1631 roku. Pamięć o niepowodzeniu masowego wystąpienia przeciwko oficjalnej władzy i o krwawych represjach będących jego następstwem być może przyczyniła się do tego, że 200 lat później włościanie czarnodunajecy walczyli przyczynili się do stłumienia Powstania Chochołowskiego. Od 1846 roku wieś miała prawo organizowania jarmarków co dwa tygodnie, co było znaczącym przywilejem, bo prawo takie ograniczane było raczej do miast. Drewniana zabudowa wsi często ulegała niszczącym pożarom. Dopiero na przełomie XIX i XX wieku, kiedy powstała tu cegielnia i fabryka dachówek, zaczęto stawiać trwalsze domy murowane. W 1904 roku otwarto linię kolejową Nowy Targ – Sucha Góra, która tak przyczyniła się do ożywienia gospodarczego, że w roku 1913 wieś zyskała status miasteczka. W okresie międzywojennym dla odprawy kolejowych przesyłek zagranicznych powstał tu Urząd Celný. W latach poprzedzających wybuch II wojny światowej znaczny odsetek ludności stanowili Żydzi, którzy wzniesli tu synagogę i założyli cmentarz, posiadali też 8 reprezentantów w radzie miejskiej. Czarny Dunajec przypomina swoją zabudową miasteczko z prostokątnym, wydłużonym rynkiem i odchodzącymi od niego bocznymi uliczkami ¹. Dziś to siedziba dużej, turystycznej i gościnnej gminy, będącej partnerem wiodącym w realizacji projektu szlaku wokół Tatr.

(okolo roku 1552) je lokácia Čierného Dunajca. Táto dedina sa uvádza v spise z roku 1564: „Na rieke Dunajec Čierny, ktorý tiež z Tatier poľských vyteká, pri uhorskej hranici, na hradskej ceste na Oravu, usadil p. Prokop Pieniążek dedinu *ab annis* 12 (pred 12 rokmi), v ktorej sa osídlilo

kmeťov 15.” Nie je vylúčené, že to bola opätovná lokácia na mieste starej, stredovekej osady, ktorá existovala tu pod názvom Dunajec od roku 1338 pri obchodnej ceste z Krakova na Oravu. Prvým šoltésom bol Tomasz Miętus, ktorý spolu so synom Janom, na vlastné náklady a na vlastnom pozemku postavil prvý kostol v Čarnom Dunajci. Vnuk Tomasza, Klemens Miętus, bol jedným z vodcov ozbrojenej sedlacky vzbury, ktorá vypukla v roku 1631 proti surovej a bezohľadnej vláde Mikołaja Komorowského, nowotarského starostu, nasledujúceho po Pieniążkowskich. Možnože pamäť o neúspechu masového vystúpenia proti oficiálnej moci a o krvavej represii, ktorá potom nasledovala, prispela k tomu, že sa 200 rokov neskôr statkári z Čarného Dunajca hŕfné pripojili k bojom proti Chochoľovskému povstaniu. Od roku 1846 mala dedina právo každé dva týždne organizovať jarmok, čo bolo značným privilegiom, pretože táto výsada sa udeľovala

Warto zobaczyć

Kościół p.w. Trójcy Przenajświętszej ² konsekrowano w 1610 roku. Pierwotna świątynia spłonęła doszczętnie w roku 1787, kolejny, już murowany kościół również zniszczył ogień podczas wielkiego pożaru w roku 1859. W latach 1863–65 wzniesiono obecną świątynię, którą zaprojektował krakowski architekt Ludwik Beym. Cenny i unikatowy jest dzwon o metrowej średnicy z 1643 roku, lany w pracowni lotaryńskiego mistrza Benedykta Briota. Ufundowany dla klasztoru franciszkanów w Starym Sączu przez gwardiana Bonawenturę, trafił do Czarnego Dunajca po kasacie zakonu na początku XIX wieku.

Dworki czarnodunajackie ³ są wyróżniającym się elementem miejscowej architektury. Po wielkim pożarze wsi w roku 1859 przedsiębiorczy i zdolny majster budowlany zaczął stawiać zamożniejszym gospodarzom trwalsze domy murowane, zamiast drewnianych domostw. Parterowe domki posiadają ładne i kształtne ganeczki, których trójkątne szczyty wspierają się na ciężkich kolumnach o szerokich cokółach. Największe skupisko dworków znajduje się na ulicy, której patronuje czarnodunajczanin Józef Kantor (1870–1920) – etnograf i nauczyciel, autor pierwszej monografii poświęconej rodzinnej wsi.

Chochołów, duża wieś podhalańska położona nad Czarnym Dunajcem u stóp

słabo výhradne mestám. Drevená zástavba obce bola často ničená požiarimi. Až na prelome 19. a 20. storočia, po založení tehľeľne a výrobné škrídlly, sa tu začali budovať trvanlivejšie murované domy. V roku 1904 bola otvorená železnica Nowy Targ – Suchá Hora, ktorá tak významne prispela k hospodárskemu oživeniu, že v roku 1913 dedina získala postavenie mestečka. V medzivojnovom období tu vznikol Colný úrad na odbočovanie železničných zahraničných zásielok. V rokoch, ktoré predchádzali vypuknutiu 2. svetovej vojny, veľkú časť obyvateľstva tvorili Židia, ktorí tu postavili synagógu a založili cintorín, mali dokonca 8 zástupcov v mestskej rade. Czarny Dunajec pripomína svojou zástavbou mestečko, má obdĺžnikové, predĺžené hlavné námestie a vychádzajúce z neho vedľajšie uličky ¹. Dnes je to sídlo veľkej, turistickej a pohostinnej obce, ktorá je vedúcim partnerom pri realizácii projektu Cesty okolo Tatier.

Pozoruhodnosti

Kostol Najsvätejšej Trojice ² bol vysvätený v roku 1610. Pôvodný chrám úplne vyhorel v roku 1787, ďalší, už murowaný, zničil oheň počas veľkého požiaru v roku 1859. V rokoch 1863 – 1865 bol postavený súčasný chrám navrhnutý krakovským architektom Ludwikom Beymom. Cenný a unikátny je zvon s priemerom jedného metra z roku 1643, vyrobený v dielni majstra z Lotrinska Benedykta Briota. Zvon daroval gvardián Bonaventura františkánom v Starom Sączu, ale po zrušení rehole na začiatku 19. storočia bol zvon prevezený do Čarného Dunajca.

Kúrie Čarného Dunajca ³ sú dominantným prvkom miestnej architektúry. Po veľkom požiari dediny v roku 1859 začal podnikavý a šikovný stavebný majster budovať pre zamožnejších obyvateľov trvanlivejšie murované

Ostrysza na Pogórzu Gubałowskim, znany jest przede wszystkim z doskonale zachowanej drewnianej zabudowy. Wieś na „dzikim gruncie” założyl około 1581 roku Bartłomiej Chochołowski, który przez Stefana Batorego za zasługi wojenne w wyprawie moskiewskiej otrzymał dziedziczne sołtysostwo, a przywilej lokacyjny wydał król Zygmunt II Waza w roku 1593. Tradycje wojaczki zawsze były we wsi żywe. Tutejsi górale licznie stawiali do walki podczas potopu szwedzkiego i w czasie Konfederacji Barskiej, a największą sławę przyniosło im zbrojne wystąpienie przeciw austriackiemu zaborczy w 1846 roku, które do historii weszło pod nazwą Powstania Chochołowskiego. Wielu chochołowskich chłopów w przed-

dzień wybuchu I wojny światowej wstąpiło do paramilitarnych Drużyn Podhalańskich, które brały udział w walkach II Brygady Legionów. W czasie okupacji hitlerowskiej Chochołów był ośrodkiem ruchu partyzanckiego, aktywnie działali tu kurierzy tatrzańscy. Chochołowski kurier Stanisław Frączysty w 1941 roku przeprowadził przez granicę marszałka Edwarda Rydza-Śmigłego, powracającego z Budapesztu do Polski. W pobliżu przejścia granicznego w Chochołów – Sucha Góra w 1992 roku odsłonięto obelisk upamiętniający tę akcję. Dziś Chochołów jest popularną miejscowością wypoczynkową, dodatkową atrakcją stanowi kompleks basenów geotermalnych Chochołowskie Termy **10**, w których trwają ostatnie przygotowania przed otwarciem.

domy namiesto drevených stavieb. Jednospochodové domčeky majú pôvabné stĺpové predsienie, ktorých štíty trojuholníkového tvaru sa podopierajú na ťažkých stĺpoch so širokými soklami. Najväčší komplex kúrií sa nachádza na ulici Józefa Kantora – obyvateľa obce, ktorý žil v rokoch 1870 – 1920, bol etnografom a učiteľom, autorom prvej monografie venovanej rodnej obci.

Chochołów, veľká podhalská dedina pri rieke Čierny Dunajec na úpätí Ostrysza v Gubałowskom pásmie, známa predovšetkým dokonale zachovanou drevenou zástavbou. Dedinu založil na „zelenej lúke“ okolo roku 1581 Bartłomiej Chochołowski, ktorý získal dedičný úrad sołtęsa od Štefana Batoryho za vojnové zásluhy v moskowskej výprave, privilegium lokácie vydal kráľ Žigmund II. Vasa v roku 1593. Vojnové tradície boli vždy živé v dedine. Veľa tunajších goralov bojovalo počas tzv. švédskej potopy a barskej konfederácie, ale najväčšiu slávu prinieslo dedine ozbrojené povstanie proti rakúskej nadvláde v roku 1846, ktoré prešlo do dejín ako Chochołowské povstanie. Mnohí vidiečania vstúpili pred vypuknutím I. svetovej vojny do paramilitaristických Podhalských družín, ktoré sa zúčastnili na bojoch II. Brigády legiónov. Počas hitlerovskej okupácie bol Chochołów strediskom odbojového hnutia, aktívne tu pôsobili tatranskí kuriéri. Chochołowský kuriér Stanisław Frączysty previedol cez hranicu v roku 1941 marszałka Edwarda Rydza-Śmigłego, ktorý sa vracal z Budapešti do Poľska. Neďaleko hraničného priechodu Chochołów – Suchá Hora bol na pamiatku tejto akcie v roku 1992 odhalený obelisk. Dnes je Chochołów populárnym miestom odдыхu, dodatočnú atrakciu tvorí komplex

domy namiesto drevených stavieb. Jednospochodové domčeky majú pôvabné stĺpové predsienie, ktorých štíty trojuholníkového tvaru sa podopierajú na ťažkých stĺpoch so širokými soklami. Najväčší komplex kúrií sa nachádza na ulici Józefa Kantora – obyvateľa obce, ktorý žil v rokoch 1870 – 1920, bol etnografom a učiteľom, autorom prvej monografie venovanej rodnej obci.

Warto zobaczyć

Drewniana zabudowa starej części Chochołowa **6** stanowi żywy skansen tradycyjnej podhalańskiej architektury i jako zabytek klasy zerowej objęta jest ochroną konserwatorską i patronatem UNESCO. Do rejestru zabytków wpisano cały układ ruralistyczny wsi, który jest przykładem zwarto zabudowanej ulicówki, oraz niemal 50 domów i zagród góralskich. Wszystkie drewniane, dziewiętnastowieczne zabudowania mieszkalne ustawione są frontem do słońca i tzw. szczytem do ulicy. Za nimi, na wąskich pasmowych działkach, ukryte są budynki gospodarcze, skupione wokół dziedzińca. Chałupy o zrębowej konstrukcji, zwieńczonej wysokim, krokwiowym dachem wyróżniają się bogactwem detali dekoracyjnych, dobrze świadczących o snyerskich umiejętnościach ich twórców. Przy tym wyglądają jak nowe, dzięki ciężkiej pracy chochołowskich gospodyń, które co roku myją drewniane płazy, tak, że lśnią one w słońcu jasnym drewnem, którego nie ma się patyna czasu. Zwyczaj mycia chałup jest charakterystyczny dla Chochołowa i chyba nie ma długiej tradycji, skoro Władysław Matlakowski, opisując chochołowską zagrodę w roku 1892, pisał tak: „czarna i niepozorna na pierwszy rzut oka (...) płazy, czarne od góry, wygrzewają swoje czerwone, żółtawe, smolne półcyldryczne dolne połówki, które zasłonięte od deszczu nie poczerniały, a prażone przez słońce lat dziesiątki zaczerwieniły się, zbrazowiły, zakolorowały się odcieniami mahoni, upiekły żywicznymi językami siarczystej barwy... Na brązowym, podpalanym tle ściany odbijają się przekroje bali węgla – aksamitno-czarne z gwiazdami siarczysto-żółtych sęczków”. Najsłynniejsza jest chałupa z jednej jedli należąca do Anny Styrculi (Chochołów 24). Zbudowana jest

geotermalných bazénov Chochołowskie Termy **10**, v ktorých trvajú posledné prípravy pred otvorením.

Pozoruhodnosti

Drevená architektúra starej časti Chochołowa **6** je živým skansenom tradičnej podhalskej architektúry a ako najvzácnejšia pamiatka je pod záštitou pamiatkového úradu a UNESCO. Do registra pamiatok bol zapísaný celý vidiecky komplex, ktorý je príkladom súvislej radovej zástavby pozdĺž ulice, a skoro 50 domov a goralských dvorov. Všetky drevené obytné stavby z 19. storočia sú situované priechom k slnku a tzv. štítom k ulici. Za nimi, na úzkych podlhovastých pozemkoch sa skrývajú hospodárske budovy zoskupené okolo nádvorja. Chaty so zrubovou konštrukciou sú prikryté vy-

sokými krokvičnými strechami, odlišujú sa bohatstvom ozdobných prvkov, ktoré potvrdzujú rezbárske zručnosti ich tvorcov. Pritom vyzerajú ako nové a to vďaka ťažkej práci chochołowských žien, ktoré každý rok umývajú drevené fošne tak, že sa na slnku lesknú svetlým drevom, do ktorého sa vôbec nezahryzne zub času. Zvyk umývania chát je charakteristický pre Chochołów a asi nemá dlhú tradíciu, keďže Władysław Matlakowski pri opisovaní chochołowského statku v roku 1892 pisał takto: „čierna a nenápadná na prvý pohľad (...) fošne, čierne zhora, vyhrievajú svoje červené, žltkasté, dechtové polocyldrické dolné polovice, ktoré chránené

z płazów pochodzących z jednego drzewa, jodły rosnącej na zboczach Ostrysza, tak potężnej, że fundator chałupy Andrzej Kois, nie mogąc zwieźć jej na dół, obrabiał płazy na górze.

Kościół p.w. św. Jacka ⁷ wzniesiono w latach 1853–1866, na miejscu XVII-wiecznego drewnianego kościołka. Inicjatorem budowy nowej, murowanej świątyni był pochodzący z Chochołowa ksiądz Wojciech Blaszyński, który zginął tragicznie podczas budowy kościoła. Autorem projektu był wybitny krakowski architekt Feliks Książarski. Bryła kościoła nosi wyraźne cechy niemieckiego neogotyku, neogotycki charakter mają też ołtarze, wykonane w zakopiańskiej Szkole Przemysłu

Drzewnego. Wnętrze zdobią freski namalowane przez Walerego Eliasza-Radzickiego w roku 1871, a w przedsionku Marian Konarski w 1973 namalował scenę ślubowania powstańców chochołowskich. Obok kościoła znajduje się obelisk upamiętniający Powstanie Chochołowskie, ufundowany przez polonię amerykańską.

Muzeum Powstania Chochołowskiego. Oddział Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem ⁸ mieści się w XIX-wiecznym drewnianym domu góralskim należącym niegdyś do Jana Bafii (Chochołów 75). W czarnej i białej izbie prezentowane są sprzęty i wyposażenie dawnego gospodarstwa chłopskiego, obrazy na szkle i ceramika. Zebrano tu również pamiątki, dokumenty, fotografie obrazujące dzieje wsi

przed dażdom nieścerneli, a palenie slnkom desiatky rokov sčervenali, zhnedli, sfarbili sa odtieňmi mahagónu, skrášlili sa živčnými jazykmi sírovej farby... Na hneďom, opálenom pozadí steny sa odrážajú prierezy zrubových trámov – zamatovo čierne s hviezdami sírovožltých hrčí⁹. Najznámejšia je chata z jednej jedle, ktorá patrí Anne Styrculi (Chochołów 24). Je postavená z obrovských fošní pochádzajúcich z jedného stromu – jedle, ktorá rástla na svahoch Ostrysza, bola taká mohutná, že Andrzej Kois, ktorý dal postaviť chatu, spracovával drevený materiál v horách, keďže nemohol prepraviť strom nižšie.

Kostol sv. Hyacinta Poľského ⁷ bol postavený v rokoch 1853 – 1866 na mies-

te dreveného kostolíka zo 17. storočia. Iniciátorom výstavby nového murovaného chrámu bol kňaz pochádzajúci z Chochołowa – Wojciech Blaszyński, ktorý tragicky zahynul počas výstavby kostola. Autorom projektu bol vynikajúci krakovský architekt Feliks Książarski. Architektonická forma kostola nesie výrazné črty nemeckej neogotiky, neogotický charakter majú tiež oltáre, vykonané v Škole drevárskeho priemyslu v Zakopanem. Interiér skrášľujú fresky namalované Walerym Eliaszm-Radzickým v roku 1871. V predsienu namaloval Marian Konarski v roku 1973 scénu prísahy chochołowských povstalcov. Pri kostole sa nachádza obelisk na pamiatku Chochołowského povstania, ktorý dali postaviť americkí Poliáci.

Múzeum Chochołowského povstania, pobočka Tatranského múzea v Zakopanem ⁸ sa nachádza v drevenom goralskom dome z 19. storočia, ktorý kedysi patrili Janovi Baňovi (Chochołów 75). V tzv. čiernej a bielej izbe je vystavené vybavenie a zariadenie dávnej vidieckej usadlosti, obrazy na skle a keramika. Sú tu zhro-

Chochołów oraz przygotowania, przebieg i sylwetki przywódców Powstania Chochołowskiego.

Izba regionalna ⁹ to prywatne muzeum, a zarazem pracownia ludowego artysty rzeźbiarza Jana Ziędera (Chochołów 72). W tradycyjnym podhalańskim wnętrzu mieszkalnym, z centralnie usytuowaną sienią, oddzielającą dawną izbę białą od izby czarnej powstała ekspozycja, na którą złożyły się sprzęt gospodarski, naczynia, elementy stroju, obrazy i rzeźby oraz przedmioty codziennego użytku, ze szczególnie ciekawą kolekcją fajansowych i porcelanowych garnuszków z końca XIX i początku XX wieku. W izbie białej mieści się pracownia rzeźbiarza.

Poruseństwo Chochołowskie

Wypadki, jakie miały tu miejsce w lutym 1846 roku, nie są powszechnie znane, rozgrywały się bowiem na marginesie wielkiej historii, o której czytamy w podręcznikach. Jednakże zbrojne wystąpienie górali przeciw austriackiemu zaborcy, które było elementem planu walnego powstania narodo-owego przygotowywanego przez emigracyjne Towarzystwo Demokratyczne Polskie, świadczy o charakterze mieszkańców, którzy zahartowani trudami codziennego bytowania, w surowych i niełatwych warunkach przyrody, potrafili bronić swych praw, walczyć o poprawę losu i wykazywać się żywym patriotyzmem. Inicjatorami i przywódcami powstania byli Jan Kanty Andrusikiewicz, nauczyciel i organista z Chochołowa, ksiądz Leopold Kmiotowicz i wikary z Poronina, ksiądz Michał Głowacki. Wieczorem 21 lutego w chochołowskiej wikarówce, gdzie dotarła wieść o planowanym wybuchu rewolucji w Krakowie, ksiądz Kmiotowicz zebrał około 30 górali, odmówił z nimi modlitwę, wziął krucyfiks i, nie zdejmując komży ani stuły, ruszył w stronę posterunku celnego w Chochołowie. Organista, wsadzivszy za pas dwa pistolety, pomaszerował za wikarym. Do grupy dołączył konspiracyjny już od dawna strażnik finansowy Wojciech Lebiocki. Chłopi w pierwszej

maždené pamiatkové predmety, dokumenty, fotografie ukazujúce dejiny dediny Chochołová a prípravu, priebeh a osobnosti vodcov Chochołowského povstania.

Regionálna izba ⁹ je súkromné múzeum a zároveň pracovňa ľudového umelca, sochára Jana Ziędera (Chochołów 72). V tradičnom podhalskom obytnom priestore, s centrálnou predsieňou, ktorá oddeľuje dávnu bielu izbu od čiernej izby, vznikla expozícia, ktorú tvorí hospodárske náradie, riad, prvky oblečenia, obrazy, sochy a predmety každodennej potreby, s obzvlášť zaujímavou zbierkou majoliky a porcelánových hrnčiekov z konca 19. a začiatku 20. storočia. V bielej izbe je dielňa sochára.

Chochołowské porusenstvo

Udalosti, ktoré sa tu odohrali vo februári 1846, nie sú všeobecne známe, diali sa totiž na okraji veľkých dejín, o ktorých čítame v učebniciach. Ale ozbrojené povstanie goralov proti rakúskej nadvláde, ktoré bolo súčasťou plánu valného národného povstania pripravovaného emigračným Poľským demokratickým združením, potvrdzuje charakter obyvateľov zakalených v ťažkom každodennom živote v surových a neľahkých prírodných podmienkach, ktorí vedeli obhajovať svoje práva, bojovať za lepši osud a preukázať živé vlastenectvo. Inšpirátormi a vodcami povstania boli Jan Kanty Andrusikiewicz, učiteľ a organista z Chochołowa, kňaz Leopold Kmiotowicz a kaplán z Poronina, kňaz Michał Głowacki. Večer, 21. februára v chochołovskom dome kaplána, kde už dorazila zvest o plánovanom vypuknutí revolúcie v Krakove, zhromaždil kňaz Kmiotowicz okolo 30 goralov, pomodlili sa s nimi, zbral kríž a bez toho, aby si vyzliekol liturgické rúcho a štólu, vybral sa smerom k colnej stanici v Chochołowe. Organista si zasunul za pás dve pistole a vykročil za kaplánom. K skupine sa pridali už oddávna konšpirujúci príslušníci finančnej stráže Wojciech Lebiocki. Sedliaci v prvom rade odzbrojili jednotky finančnej stráže, ktoré boli rozmiestnené v dedine a vo Wi-

kolejności rozbroili oddziały straży skarbowej stacjonujące we wsi i w Witowie, a następnie zaatakowali i opanowali posterunek graniczny w Suchej Górze. Wszystko odbywało się w miarę spokojnie, nikt nie zginął. W niedzielę 22 lutego ksiądz Kmietowicz wygłosił polityczne kazanie, które zostało przyjęte z aplauzem. W imieniu Rządu Narodowego przyrzekał natychmiastowe zniesienie poddaństwa, uwłaszczenie, zaprzestanie ucisku przez sprzedajnych urzędników, obiecywał zrównanie prawne ze szlachtą, skasowanie długotrwałego procesu z Kajetanem Borowskim i oddanie spornych gruntów, słowem była to zapowiedź radykalnych zmian. Po kazaniu Kmietowicza uzbrojony oddział powstańców, do którego dołączyli ochotnicy z Szaflar, Poronina, Cichego, Dzianisza, Witowa i Zakopanego miał udać się w kierunku Wadowic i dalej do Krakowa. Około północy powstańców zaatakowali strażnicy celni pod wodzą komisarza straży finansowej z Nowego Targu Romualda Fiutowskiego i chłopci z Czarnego Dunajca, którzy w zamian za pomoc otrzymali obietnicę pozytywnego rozstrzygnięcia konfliktu własnościowego, jaki mieli z księdzem Wilczkiem. W starciu ciężko ranny został Andrusikiewicz i ks. Kmietowicz, chłopci pozbawieni przywódców złożyli broń. Następnego dnia uwięziono ponad stu powstańców i ruch upadł. Sąd we Lwowie skazał 11 z nich na śmierć, łaska cesarska utrzymała wyrok jedynie dla księdza Kmietowicza. Jana Andrusikiewicza skazano na 20 lat więzienia. Wszyscy skazani wyszli z więzienia w 1848 roku w czasie powszechnej amnestii podczas Wiosny Ludów. Pamiątką tamtych wydarzeń jest figura św. Jana Nepomucena ustawiona tyłem do Czarnego Dunajca („zadkiem” jak zwykli mówić górale), za to, iż tamtejsi chłopci pomogli Austriakom powstanie stłumić.

W austriackich sądach, czyli Wspólnota Ośmiu Wsi

W roku 1819 Jan Pajęczkowski, skuszony stosunkowo niską ceną, kupił dobra czarnodunajeckie wystawione przez rząd austriacki na licytacji we Lwowie. Kiedy

towe, potem zaútočili na hraničný priedchod v Suchej Hore a dobyli ho. Všetko sa odohralo pomerne pokojne, nikto nezahynul. V nedeľu, 22. februára predniesol kňaz Kmietowicz politickú kázeň, ktorá bola prijatá potleskom. V mene Národnej vlády sľuboval okamžité zrušenie poddanstva, odovzdanie pôdy do vlastníctva sedliakov, likvidovanie útlaku predajných úradníkov, rovnaké práva pre šľachticov a sedliakov, prerušenie dlhotrvajúceho procesu proti Kajetanovi Borovskému a odovzdanie sporných pozemkov – jedným slovom, bol to príslub radikálnych zmien. Po kázni Kmietowicza sa mal ozbrojený povstalecký oddiel, ku ktorému sa pripojili dobrovoľníci z Szaflarov, Poronina, Cichého, Dzianisza, Witowa a Zakopaného, vydať smerom k Wadowiciam a ďalej do Krakova. Okolo polnoci na povstalcov zaútočila colná stráž pod velením komisára finančnej stráže z Nového Targu Romualda Fiutowského a sedliaci z Czarného Dunajca, ktorí dostali za poskytnutú podporu príslub pozitívneho vyriešenia majetkového konfliktu, aký mali s kňazom Wilczkom. V boji boli ťažko zranení Andrusikiewicz a kňaz Kmietowicz, sedliaci bez svojich vodcov odovzdali zbraň. Na druhý deň bolo zatknutých viac ako sto povstalcov a hnutie upadlo. Súd vo Lvove odsúdil 11 z nich na smrť, cisárska milosť potvrdila rozsudok len proti kňazovi Kmietowiczovi. Jan Andrusikiewicz bol odsúdený na 20 rokov väzenia. Všetci odsúdení vyšli z väzenia v roku 1848 pri všeobecnej amnestii počas jari národov. Na pamiatku týchto udalostí je socha sv. Jána Nepomuckého otočená chrbtom k Čiernému Dunajcu („zadkom” ako hovoria górali), za to, že tamojší sedliaci pomohli Rakúšanom potlačiť povstanie.

Na rakúskych súdoch, čiže Spolok ôsmich dedín

V roku 1819 kúpil Jan Pajęczkowski, zvedený pomerne nízkou cenou, statok v Čiernom Dunajci, ktorý predávala rakúska vláda na dražbe vo Lvove. Keď prišiel

jesienią tegoż roku przybył do Czarnego Dunajca, gdzie nie było nawet dworu, zobaczył Podhale i wysokie Tatry, zorientował się, że racjonalne zagospodarowanie nowo nabytych dóbr będzie kosztowne i związane ze znacznym ryzykiem opłacalności. Postanowił majątek sprzedać, a widząc duże zaniepokojenie chłopów, namówił ich żeby dobra od niego odkupili. Decyzja o zbiorowym wykupieniu od swego dziedzica ziemi, z myślą o uwolnieniu się od zależności, nie miała odpowiednika w całej Galicji. W niespełna dwa miesiące 1100 zdeterminowanych chłopów z Czarnego Dunajca, Wróblówki, Podczerwonego, Chocholowa, Cichego, Dzianisza i Witowa zebrało ustaloną sumę, która *nota bene* była znacznie wyższa od tej z licytacji, bo Pajęczkowski na transakcji postanowił zarobić. Chłopi, którzy na ten cel wyzbywali się części swojego mienia, zastawiali grunty, zapożyczali u mieszczan nowotarskich i na Węgrzech, w świetle obowiązującego prawa nie mogli jednak samodzielnie nabyć majątku ziemskiego. Dlatego też wybrali na swojego reprezentanta i pełnomocnika księdza Józefa Szczurkowskiego z Bóbrki, a uczciwe wywiązanie się z obowiązków miał gwarantować jego stan duchowny. Jak bardzo się pomylili w swoich rachubach, okazało się niebawem. Ksiądz Szczurkowski kupił majątek na swoje nazwisko, w kontrakcie nie wspominając ani słowem, w którym imieniu i za czyje pieniądze działa, i został nowym dziedzicem. Dwa lata później przekazał administrację dobrami swemu bratankowi Andrzejowi Szczurkowskiemu. Ten, wobec

na jeseň tohto roku do Čarného Dunajca, kde ani len kaštieľ nebol, uvidel Podhale a vysoké Tatry, skonštatoval, že racionálne obhospodarovanie nového majetku bude nákladné a rentabilita bude neistá. Rozhodol sa, že predá majetok, a keďže videl veľké obavy sedliakov, nahovoril ich, aby majetok od neho kúpili. Rozhodnutie o hromadnom vykúpení zeme od svojho majiteľa s plánom oslobodenia sa od závislosti, bolo priekopnícke v celom Haliči. V priebehu necelých dvoch mesiacov nazbieralo 1100 odhodlaných sedliakov z Čarného Dunajca, Wróblówki, Podczerwonego, Chocholowa, Cichého, Dzianisza a Witowa dohodnutú sumu, ktorá – tak na margo – bola oveľa vyššia ako tá z dražby, pretože sa Pajęczkowski rozhodol, že na celom obchode ešte zarobí. Sedliaci, ktorí na tento účel predali časť svojho majetku, založili pozemky, požičali peniaze u mešťanov v Nowom Targu a v Uhorsku, nemohli však podľa platného práva sami kúpiť statok. Preto si zvolili svojho zástupcu a splnomocniteľa kňazu Józefa Szczurkowského z Bóbrky, jeho čestnosť mal zaručovať duchovný stav. Rýchlo sa ukázalo, že sa pomylili vo svojich očakavaniach. Kňaz Szczurkowski kúpil majetok na svoje meno, v zmluve ani nespomenul, v čí prospech a za čie peniaze koná, a tak zostal novým majiteľom. Dva roky neskôr správu majetku odovzdal svojmu synovcovi Andrzejowi Szczurkowskiemu. Ten, z dôvodu neústupného postoja sedliakov, ktorí si nárokovali svoje práva, predal dunajecký majetok v roku 1826 barónovi Kajetanovi Borovskému. Bol to začiatok dlhodobého

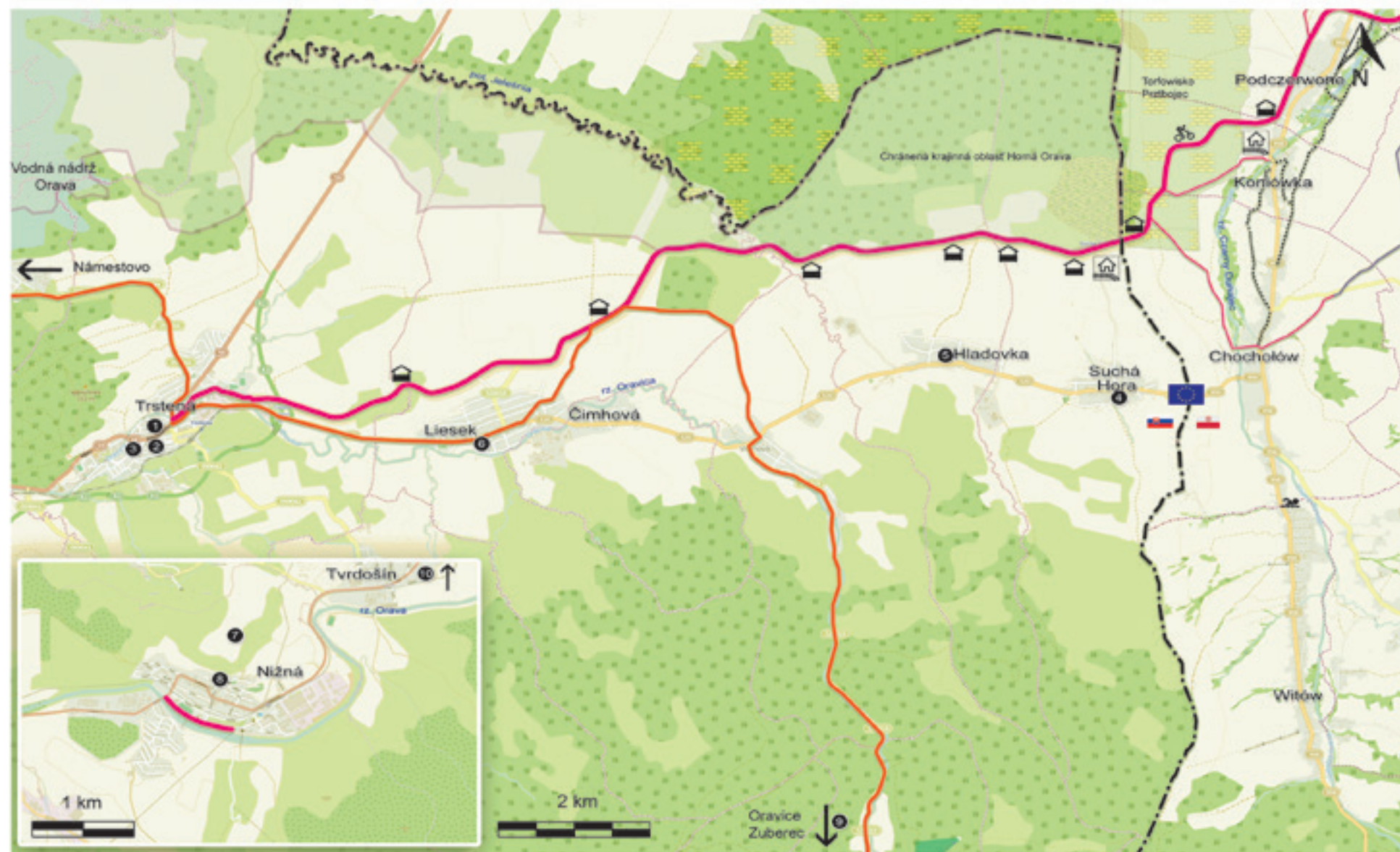

nieustępliwej postawy chłopów dążących do egzekwowania swoich praw, w roku 1826 dobra dunajeckie odsprzedał baronowi Kajetanowi Borowskiemu. Był to początek długotrwałej walki chłopów o odzyskanie ziemi, co w warunkach nierychliwego austriackiego sądownictwa i tradycyjnego ładu społecznego, gdzie tak szeroko zakrojone żądania chłopów traktowane były jako zamach na konstytucję i praworządność, zdawało się być działaniem skazanym na niepowodzenie. Ale i prawny system Austrii nie wytrzymał konfrontacji z góralskim uporem. Jak ważna i honorowa była to sprawa, świadczy fakt, że już w roku 1828 koszty wyłożone na procesy przekraczały sumę, jaką górale zapłacili w 1819 roku za całe dobra. Dopiero w roku 1862 proces bez precedensu znalazł pomyślnie dla chłopów rozwiązanie. Sąd Okręgowy w Nowym Sączu przysądził sporne dobra siedmiu gminom a Sąd Najwyższy w Wiedniu wyrok ten zatwierdził i zezwolił na oddanie dóbr i ich zainstalowanie na gminy, które rozpoczęły zarządzanie zwróconym majątkiem w lutym 1867 roku. Ten stan rzeczy utrzymuje się do dziś. Wspólnota Leśna Uprawnionych 8 Wsi w Witowie, licząca obecnie 2090 członków, zarządza i administruje obszarem liczącym przeszło 3000 ha, głównie lasami, z których część znajduje się w Tatrzańskim Parku Narodowym i w jego otulinie.

boja sedliakov o získanie pôdy späť, čo sa zdalo počínaním odkázaným na neúspech v podmienkach zdĺhavých rakúskych súdnych konaní a tradičného spoločenského zriadenia, kde sa tak ďalekosiahle nároky sedliakov mohli považovať za útok na ústavu a princípy právneho štátu. Ale ani právne zriadenie Rakúska nevydržalo konfrontáciu z goralskou tvrdohlavosťou. Aká dôležitá bola otázka cti nech potvrdí skutočnosť, že už v roku 1828 trovy vynaložené na procesy prekračovali sumu, akú górali zaplatili v roku 1819 za celý statok. Až v roku 1862 bol proces bez precedensu ukončený v prospech sedliakov. Obvodný súd v Nowom Sączy prisúdil sporný statok siedmim obciam a Najvyšší súd vo Viedni tento rozsudok potvrdil a povolil previesť majetok a zapísať ho obciam, ktoré začali spravovať vrátený majetok vo februári roku 1867. Tento stav sa udržiava dodnes. Lesné spoločenstvo oprávnených 8 dedín vo Witove, ktoré má v súčasnosti 2090 členov, spravuje územie viac ako 3000 ha, sú to hlavne lesy, z ktorých časť sa nachádza v Tatranskom národnom parku a jeho ochrannom pásme.

LEGENDA

- Cesta okolo Tatier
- cyklistický chodník – asfaltový povrch
- cyklistický chodník – štrkový povrch
- alternatívna trasa
- Oravská cyklomagistrála

- lesný areál
- mokrade
- Oravsko-Nowotargské rašeliniská
- Chránené krajinné územie Horná Orava

- Zastavené odpadisko pre cyklistov
- budova bývalej železničnej stanice
- Tatry Chocholowskie

TURISTICKÉ ATRAKCIE

- Kostol sv. Martina
- Kostol sv. Juraja
- Mestské múzeum
- Kostol Krista Kráľa
- Kostol Nanebovzaľa Panny Márie
- Kostol sv. Michala Archanjela
- Ostražica
- Kostol sv. Gála
- Múzeum oravskej dediny v Zuberoi
- Kostol Všetkých svätých

Orawa to kraina pogranicza, gdzie ścierały się wpływy państwa polskiego i węgierskiego oraz przenikały tradycje wielu grup narodowościowych. Przybywający i osiedlający się na tej trudnej i wymagającej, ale także pięknej podbeskidzkiej i podtatrzańskiej ziemi Słowacy, Polacy, Niemcy, Rusini, a później Żydzi w niełatwych warunkach przyrody tworzyli wspólnie oryginalną kulturę i tradycję orawską z jej barwnym, wciąż żywym folklorem, gwarą, zwyczajami pasterskimi, muzyką i architekturą oraz silnym poczuciem odrębności i przynależności regionalnej. Przeważająca część Orawy leży na Słowacji, północno-wschodnia część Górnej Orawy znajduje się w granicach Polski. Terytorium krainy od północy i zachodu opiera się o Beskid Żywiecki z masywem Babiej Góry i Kotlinę Orawsko-Podhalańską, na północnym wschodzie otoczone jest grzebieniem Tatr Zachodnich, a na południu masywem Gór Choczańskich. Południowo-zachodnią granicę Orawy tworzy najdalej na północ wysunięty punkt Wielkiej Fatry ze szczytem Śíp. Zachodnia granica wiedzie przez Wielki i Mały Rozsutec w Małej Fatrze, a kończy się na styku Kisuckich i Orawskich Beskidów (w polskiej literaturze jest to część Beskidu Żywieckiego). Znacznym pasmem górskim ciągnącym się na przestrzeni 36 km jest Magura Orawska zbudowana z fliszu karpackiego. Najwyższe szczyty Orawy to Banówka (Baníkov, 2178 m n.p.m.) w Tatrach Zachodnich i Babia Góra (1725 m n.p.m.) w Beskidzie Żywieckim. Atrakcją turystyczną regionu jest Jezioro Orawskie, największy na Słowacji sztuczny zbiornik wodny o powierzchni 3,5 ha, utworzony

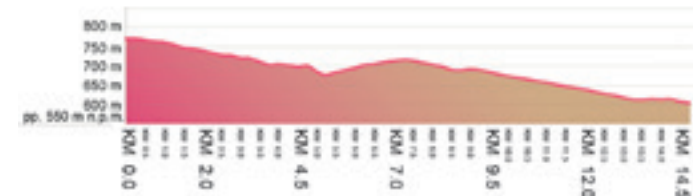
na rzekach Czarnej i Białej Orawie, który, prócz dostarczania radości wędkarzom, miłośnikom sportów wodnych i wypoczynku na plaży, pełni ważną funkcję przeciwpowodziową i retencyjną.

Orava je krajina pohraničia, kde dochádzalo k stretu záujmov poľského a uhorského štátu a prieniku tradícií mnohých národnostných

skupín. Prichádzajúci sem a osídľujúci túto ťažkú a náročnú, ale aj peknú podbeskydskú a podtatranskú zem Slováci, Poliaci, Nemci, Rusíni a neskôr Židia spoločne tvorili v týchto surových prírodných podmienkach originálnu oravskú kultúru a tradíciu s jej pestrým, stále živým folklorom, nárečím, pastierskymi zvykmi, hudbou a architektúrou a silným pocitom regionálnej odlišnosti a identity. Prevažujúca časť Oravy leží na Slovensku, severovýchodná časť Hornej Oravy sa nachádza v hraniciach Poľska. Územie krajiny od severu a západu siaha po Žywieckie Beskydy s masívom Babej hory a Orawsko-podhalskú kotlinu, na severovýchode je obklopené hrebeňom Západných Tatier a na juhu masívom Chočských vrchov. Juhozápadnú hranicu Oravy tvorí najsevernejší bod Veľkej Fatry so štítom Śíp. Západná hranica vedie Veľkým a Malým Rozsutcom v Małej Fatre a končí sa na styku Kysuckých a Orawských Beskyd (v poľských prameňoch sa považuje za súčasť Žywieckych Beskyd). Dôležitým pohorím, ktoré sa tiahne v dĺžke 36 km, je Oravská Magura, ktorá je tvorená karpatským flyšom. Najvyššie štíty Oravy sú Baníkov (2178 m n. m.) v Západných Tatrách a Babia hora (1725 m n. m.) v Žywieckych Beskydách. Turistickou atrakciou regiónu je Oravská priehrada – najväčšia umelá vodná nádrž na Slovensku s rozlohou 3,5 ha, vytvorená na riekach Čierna a Biela Orava, ktorá okrem potešenia pre rybárov, nadšencov vodných športov a odychu na pláži, poskytuje protipovodňovú ochranu a funguje ako retenčná nádrž.

Szlak wokół Tatr / Cesta okolo Tatier

Štátna hranica – Suchá Hora – Hladovka – Liesek – Trstená

Nižna odcinek szlaku wokół Tatr o długości 1 km / Nižná, úsek cesty okolo Tatier s dĺžkou 1 km

Cyklomagistrala Orawska / Oravská cyklomagistrála

Námestovo – Trstená – Liesek – Vitanová – Oravice – Zuberec (41 km) – Ružomberok

79 km

Średnio-trudny / Stredne náročná

Orawski odcinek szlaku wokół Tatr na Słowacji prowadzi, tak jak na Podhalu, nasypem dawnej linii kolejowej. Na granicy, w otoczeniu lasu znajduje się miejsce postojowe z wiatą i ławami. Oprócz niewielkiego podjazdu do Suchej Góry i do Lasku jedzie się prawie cały czas w dół, w znacznej odległości od leżących na południu słowackich wsi: Suchej Góry, Głodówki i Witanowej. Pogórze Głodowskie i Suchogórze należą do Chronionego Obszaru Krajobrazowego Górnej Orawy, ze względu na duże walory przyrodnicze lasów jodłowych i świerkowych oraz borów bagiennych i torfowisk, gdzie spotkać można wiele gatunków roślin i zwierząt. Tereny te, po zakończeniu I wojny światowej były przedmiotem sporu pomiędzy Polską i Czechosłowacją.

Oravský úsek cesty okolo Tatier vedie na Slovensku, rovnako ako na Podhalí, po násype dávnej železnice. Na hranici sa v lesnom prostredí nachádza miesto oddychu s prístreškom a lavicami. Okrem mierneho stúpania do Suchej Hory a do Lieska ideme skoro celý čas dole kopcom, v značnej vzdialenosti od nachádzajúcich sa na juhu slovenských dedín: Suchej Hory, Hladovky a Vitanovej. Vďaka významným prírodným hodnotám jedľových a smrekových lesov, bahenných borín a našelinísk patria Hladovské a Suchoborské hory k Chránenej krajine oblasti Horná Orava, môžeme tu obdivovať mnohé druhy rastlín a zvierat. Toto územie bolo po 1. svetovej vojne predmetom sporu medzi Poľskom a Československom.

Kwestia granic

Idee narodowościowe pojawiły się na Orawie w XIX wieku. Rodził się wtedy słowacki ruch narodowy, Węgrzy prowadzili szeroko zakrojoną madziaryzację, polscy działacze na Podhalu, skupieni wokół doktora Jana Bednarskiego z Nowego Targu, dostrzegli palącą potrzebę rozbudzenia świadomości narodowej i akcji na rzecz polskości Orawy i Spisza. Zarówno polska, jak i słowacka inteligencja odwoływały się do historii obszarów, a folklorysty, językoznawcy i etnografowie podejmowali studia i badania naukowe, które miały potwierdzić rację każdej ze stron. Po zakończeniu I wojny światowej konfrontacja pomiędzy nowopowstałą Czechosłowacją, która uważała się za jedyną spadkobierczynię monarchii węgierskiej, i odrodzonym państwem polskim była nieunikniona. Pod koniec roku 1918 wojska polskie zajęły Górną Orawę i Zamagurze Spiskie z Jaworzyną, 13 stycznia następnego roku zostały wycofane na skutek interwencji państw Ententy. W lutym 1919 roku powstał polski Komitet Obrony Spisza, Orawy i Czadecckiego, który publikuje odezwy i broszury, organizuje wiece. W marcu tegoż roku na konferencję pokojową do Paryża udaje się delegacja polska reprezentowana przez księdza Ferdynanda Machaya z Jabłonki oraz gazdów Piotra Borowego z Rabczyc i Wojciecha Halczyna z Lendaku, którą przyjął prezydent USA T.W. Wilson, przychylny polskiemu roszczeniu terytorialnym. Kiedy rokowania polsko-czechosłowackie nie przyniosły rezultatów, Rada Najwyższa zadecydowała o przeprowadzeniu plebiscytu wśród ludności, który jednak nie doszedł do skutku. Zawarto układ, na podstawie którego granice wyznaczyła Rada Ambasadorów w Paryżu. 28 lipca 1920 roku Polska i Czechosłowacja podpisały traktat pokojowy, który obie strony uznały za krzywdzący. Rada przyznała Polsce północno-zachodni fragment Zamagurza oraz niewielki skrawek Orawy z podzieloną pomiędzy oba państwa wsią Lipnica Wielka i wsiami Sucha Góra i Głodówka. W 1924 roku przeprowadzono korektę granicy, w której cała wieś Lipnica przy-

Otázka hraníc

Vlastenecké myšlienky prišli na Oravu v 19. storočí. Rodilo sa vtedy slovenské národné hnutie, Maďari realizovali prísnu politiku maďarizácie, poľskí buditelia na Podhalí, sústreďení okolo doktora Jana Bednarského z Nového Targu, si uvedomovali pálčivú potrebu povzbudzovania národného povedomia a aktivít v prospech polskosti Oravy a Spiša. Poľskí aj slovenskí inteligenti poukazovali na dejiny územia, bádatelia folklóru, jazykovedci a etnografi pripravovali štúdie a realizovali vedecký výskum, ktorého cieľom bolo potvrdenie tiež každej zo strán. Po ukončení 1. svetovej vojny bola konfrontácia medzi novo-vzniknutým Československom, ktoré sa považovalo za jediného dediča uhorskej monarchie, a znovuzrodeným poľským štátom neodvratiteľná. Koncom roku 1918 vstúpila poľská armáda na Hornú Oravu a Zamagurie s Javorinou, ale 13. januára 1919 bola stiahnutá v dôsledku zásahu štátov Dohody. Vo februári 1919 vznikol poľský spolk Komitet Obrony Spisza, Orawy i Czadecckiego, ktorý zverejšňoval výzvy, brožúry a organizoval zhromaždenia. V marci tohto roku vycestovala na mierovú konferenciu do Paríža poľská delegácia zastupovaná kňazom Ferdinandom Machayom z Jabłonky a gazdami Piotrom Borovým z Rabcíc a Wojciechom Halczynom z Lendaku. Delegácia bola prijatá prezidentom USA T. W. Wilsonom, ktorý podporoval poľské územné nároky. Po neúspechu polsko-československých rokovaní sa Najvyššia rada rozhodla uskutočniť ľudové hlasovanie, ktoré sa však nakoniec nekonalo. Bola uzavretá dohoda, na základe ktorej hranice určila Rada veľvyslancov v Paríži. 28. júla 1920 podpísali Poľsko a Československo mierovú zmluvu, ktorú obidve strany považovali za krivdiacu. Rada priznala Poľsku severozápadnú časť Zamaguria a malý okraj Oravy s rozdelenou medzi obidva štáty dedinou Lipnica Veľká a dedinami Suchá Hora a Hladovka. V roku 1924 bola uskutocnená úprava hranice, po ktorej bola celá Lipnica pridelená Poľsku, ale zámenou za Suchú Horu a Hladovku, ktoré sa ocitli v hraniciach Československa. V roku 1938,

padla Polsce, ale w zamian za Suchą Górę i Głodówkę, które znalazły się w granicach Czechosłowacji. W roku 1938, po aneksji Czechosłowacji przez Niemcy, wojska polskie opanowały Zaolzie oraz sporne tereny Spisza i Orawy z Suchą Górą i Głodówką, w 1939 roku wojsko państwa słowackiego, znajdującego się pod protektoratem Niemiec, wzięło udział w inwazji na Polskę, cały Spisz i Orawa znalazły się w granicach Słowacji. Po drugiej wojnie światowej przywrócono granice sprzed roku 1938.

Trasa szlaku obfituje w piękne rozległe panoramy, szczególnie na bardzo dobrze widoczne stąd Tatry. W okolicy Lasku (Liesek Háj) jest punkt widokowy z mapą krajobrazową, na której oznaczono i podpisano tatrzańskie szczyty. Obok miejsca postojowego trasa szlaku łączy się znakowanym na czerwono szlakiem cyklomagistralą Orawską; skręcając w lewo i kierując się na południowy wschód

można dojechać przez Witanową do Orawicy (15,5 km) i dalej do Zuberca (25 km). Szlak wokół Tatr mija wieś Lasek i kieruje się w stronę Trzciany. Przed samym miastem przejeżdża się pod wiaduktem i przez most na Orawicy, dalej trasa prowadzi wzdłuż lewego brzegu rzeki aż do skrzyżowania z drogą nr 59 do Chyżnego. Tu szlak wokół Tatr się kończy, do centrum miasta (450 m) można dojechać ulicą Bernolákovą. W miejscu zakończenia asfaltowej ścieżki rowerowej można wjechać ponownie na cyklomagistralę Orawską; aby dotrzeć nad Jezioro Orawskie i do Namiestowa (12,5 km), należy tu skręcić

po anexii Československa Německom, obsadila poľská armáda Zaolzie (východnú časť českého Tešínska) a sporné územia Spiša a Oravy so Suchou Horou a Hladovkou. V roku 1939 sa armáda slovenského štátu závisleho na Německej ríši zúčastnila útoku na Poľsko a pričlenila k Slovensku celý Spiš a Oravu. Po 2. svetovej vojne boli obnovené hranice pred roku 1938.

Trasa cesty ponúka krásne, široké panoramy, najmä veľmi dobre viditeľných Tatier. Neďaleko obce Liesek (Liesek Háj) je vyhladkový bod s pohľadovou mapou, na ktorej sú označené s názvami tatranské vrchy. Pri odpočívadle sa trasa cesty spája s Oravskou cyklomagistralou, označenou červenými značkami; keď odbočíte dolava a pôjdete na juhovýchod, dorazíte cez Vitanovú do Oravíc (15,5 km) a ďalej do Zuberca (25 km). Cesta okolo Tatier obchádza dedinu Liesek a pokračuje smerom do Trstenej. Pred

samotným mestom musíme prejsť popod viadukt a ďalej mostom cez Oravicu, trasa pokračuje pozdĺž ľavého brehu rieky až ku križovatke s cestou č. 59 do Chyžného. Tu sa cesta okolo Tatier končí, do centra mesta (450 m) môžeme dôjsť po Bernolákovvej ulici. Na konci asfaltovej cyklotrasy môžeme opätovne vojsť na Oravskú cyklomagistralu, ktorou prideme k Orav-

skej priehrade a do Námestova (12,5 km), tu musíme odbočiť doprava a prejsť mostom cez Oravicu. V obci Nižná, ktorá je vzdialená od Trstenej o 10 km, vznikol už ďalší skoro kilometrový úsek cesty okolo Tatier, ktorý prechádza cez centrum obce.

Trstená, druhé najväčšie mesto Hornej Oravy, má 7430 obyvateľov. Bola založená nemeckými osadníkmi v roku 1371, nazývala sa vtedy Bingenstadt a bola trhovou osadou patriacou k majetku Oravského hradu. Mestom, ktoré sa v neskorších prameňoch vyskytuje pod názvom Trstená,

w prawo i przejechać przez most na Orawicy. W miejscowości Niżna, oddalonej od Trzcianny o 10 km, powstał już kolejny, blisko kilometrowy odcinek szlaku wokół Tatr, prowadzący przez centrum wsi.

Trzciana, drugie co do wielkości miasto Górnej Orawy, liczące 7430 mieszkańców, została założona przez niemieckich osadników w 1371 roku pod nazwą Bingenstadt jako osada targowa należąca do majątku zamku orawskiego. Przez miasto, które w późniejszych w dokumentach występuje pod nazwą Trzciana, biegł trakt handlowy z Polski, istniał tu skład soli, a w 1424 roku król Zygmunt Luksemburski, zwolnił Trzcianie od płacenia cła, w 1609 roku przywilej króla Macieja II nadał miasteczku prawo organizowania 4 jarmarków w roku. Miasteczko miało handlowy, rolniczy i rzemieślniczy charakter, istniały tu liczne cechy, z których największą sławą cieszyli się garncarze. Trzciańskie wyroby ceramiczne wyróżniały się oryginalnymi

i niepowtarzalnymi kształtami oraz piękną dekoracją. Obecnie tradycje garncarskie kontynuuje ceramik Ľubomír Holma. Jego prace można obejrzeć w Muzeum Wsi Orawskiej w Zuberu. Już w XVI wieku istniała tu miejska szkoła łacińska, a w czasach kontrreformacji działała szkoła franciszkańska, której absolwentem był późniejszy duchowny i pisarz Hugolín Gavlovič. Miasteczko zostało mocno zniszczone podczas przemarszu wojsk litewskich ciągnących z odsieczą pod oblegany przez

prechádzala obchodná cesta z Polska, bol tu solný sklad a v roku 1424 kráľ Žigmund Luxemburský oslobodil Trstenú od plateňa cla, v roku 1609 kráľ Matej II. udelil mestu právo organizovania 4 výročných jarmokov. Mestečko malo obchodný, poľnohospodársky a remeselnícky charakter, pôsobili tu početné cechy, z ktorých najpre-slávenejší boli hrnčiari. Keramické výrobky z Trstenej sa odlišovali originálnymi a neopakovateľnými tvarmi a krásnymi dekoráčnymi prvkami. V súčasnosti pokračuje v hrnčiarskych tradíciách Ľubomír Holma. Jeho práce môžeme obdivovať v Múzeu oravskej dediny v Zuberi. Už v 16. storočí tu pôsobila mestská latinská škola a v období rekatolizácie – františkánska škola, ktorú ukončil kňaz a spisovateľ Hugolín Gavlovič. Mestečko bolo veľmi zničené počas pochodu litovského vojska, ktoré tiahlo k Turkami obliehanej Viedni. V roku 1868 tu bolo založené mestské gymnázium, ktorého patrónom je rodák z Trstenej Martin Hattala (1821 – 1903), profesor Karlovej univerzity v Prahe, filológ a jazykovedec, autor prvej gramatiky slovenského jazyka. Na začiatku 19. storočia sa tu začali osídľovať Židia, ktorí vybudovali v roku 1839 murovanú synagógu (dnes sa tu nachádza predajňa obuvi a textilu). Zachoval sa tiež židovský cintorín, najstaršie náhrobky pochádzajú z prvej polovice 19. storočia. Výročnými obchodnými a kultúrnymi udalosťami sú jarmoky: Škapuliarsky (v júli) na sviatok Panny Márie Škapuliarskej a Martinský (v novembri) spojený s odpustovou slávnosťou vo farskom kostole. Od roku 2007 sa tu koná hudobná organová jeseň.

Turków Wiedeń. W 1868 roku powstało miejskie gimnazjum, którego patronem jest urodzony w Trzcianie Martin Hattala (1821–1903), profesor Uniwersytetu Karola w Pradze, filolog i językoznawca, twórca pierwszej gramatyki języka słowackiego. Na początku XIX wieku zaczęli osiedlać się tu Żydzi, którzy w 1839 roku wystawili murowaną synagogę (dziś mieści się w niej sklep obuwniczy i odzieżowy). Zachował się również cmentarz żydowski, najstarsze nagrobki pochodzą z pierwszej połowy XIX wieku. Dorocznymi wydarzeniami handlowymi i kulturalnymi są Jarmarki: Szkaplerzny (w lipcu) na święto Matki Boskiej Karmelickiej Szkaplerznej i Marciński (listopad) związany z odpustem w kościele farnym. Od 2007 roku odbywa się tu muzyczna Jesień Organowa.

Warto zobaczyć

Kościół p.w. św. Marcina ¹ zbudowano w XIV wieku i poświęcono Pannie Marii. Podczas reformacji nosił wezwanie Ducha Świętego, a w czasach kontrreformacji jego patronem został św. Marcin. Do dziś zachowały się fundamenty gotyckiej budowli. Był wielokrotnie przebudowywany, najpierw w stylu renesansowym, a w latach 1743–1747 barokowym. Kształtna wieża z została zrekonstruowana po drugiej II wojnie światowej – pierwotna konstrukcja uległa prawie całkowitemu zniszczeniu wskutek ostrzału radzieckiej artylerii. Obecnie organizuje się tu wystawy czasowe, można też obejrzeć mechanizm zegarowy. W murze otaczającym kościół, od strony wschodniej znajduje się przebudowana z dawnej baszty obronnej kaplica Św. Krzyża z cudownym obrazem Matki Boskiej Karmelitańskiej i krucyfiksem z XVIII wieku, która jest celem pielgrzymek wciąż wzrastającej liczby pątników. Przed kościelnym murem stoi na kamien-

Barokový **Kostol sv. Juraja** ² bol postavený na začiatku 18. storočia, a keď v rámci rekatolizácie prišli do Trstenej františkáni, postavili na pozemku farnosti kláštor (v rokoch 1776 – 1780) a onedlho, v roku 1803, gymnázium, ktoré bolo prvou strednou školou na Hornej Orave.

Pozoruhodnosti

Kostol sv. Martina ¹ bol postavený v 14. storočí a zasvätený Panne Márii. V období reformácie bol zasvätený Svätému Duchu, a počas rekatolizácie sa jeho patrónom stal sv. Martin. Dodnes sa zachovali základy gotickej stavby. Bol viackrát prestavaný, najprv v renesančnom slohu a v rokoch 1743 – 1747 v barokovom. Cibulovitá veža bola rekonštruovaná po II. svetovej vojne – pôvodná konštrukcia bola takmer úplne zničená v dôsledku strelby sovietskych delostreľcov. V súčasnosti sa tu organizujú dočasné výstavy, možno si tiež pozrieť hodinový mechanizmus. V múre obklopujúcom kostol sa na východnej strane nachádza kaplnka sv. Kríža, prebudovaná z bývalej obrannej bašty, so zázračným obrazom Panny Márie Karmelskej a krucifixom z 18. storočia, ktorá je cieľom neustále rastúceho počtu pútnikov. Pred kostolným múrom na kamennom podstavci stojí krásna socha sv. Floriána z roku 1705 – najstaršia socha tohto typu na Orave.

nym postumencie piękna figura św. Floriana z 1705 roku – najstarsza rzeźba tego typu na Orawie.

Barokowy **Kościół p.w. św. Jerzego** ² wybudowano na początku XVIII wieku,

a kiedy w ramach akcji rekatalizacyjnej do Trzciany przybyli franciszkanie, na gruntach należących do parafii wybudowali klasztor (w latach 1776–1780), a niedługo potem, w 1803 roku, gimnazjum, które było pierwszą szkołą średnią na Górnej Orawie. Absolwentem gimnazjum był ksiądz Ferdynand Machay. Warta uwagi jest stojąca przed kościołem okazała kamienna kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena, wystawiona w 1756 roku.

Muzeum Miejskie ³ mieści się w zabytkowym XVIII-wiecznym dworze należącym niegdyś do ziemiańskiej rodziny Wilczków. Zebrane tu zbiory prezentują historię miasta, codzienne życie w przeszłości i długą tradycję miejskich rzemiosł.

Sucha Góra przygraniczna góralska wieś licząca 1255 mieszkańców, położona na północnych stokach Wierchów Skorusińskich. Powstanie wsi wiąże się z szeroko zakrojoną akcją osadniczą, którą na Górnej Orawie prowadził Franciszek Thurzo, właściciel zamku i „państwa” orawskiego. Wieś założona została na prawie wołoskim w 1565 roku przez sołtysa Pawła. Mieszkańcy trudnili się rolnictwem, drobnym

Absolwentem gimnazja był książę Ferdynand Machay. Za pozorną stoi przed kostolom postavená rozmerná kamenná kaplnka so sochou sv. Jána Nepomuckého z roku 1756.

Mestské múzeum ³ sa nachádza v historickej kúrii z 18. storočia, ktorá kedysi patrila zemianskej rodine Vilčkovcov. Predmety, ktoré sú tu zhromaždené, ukazujú dejiny mesta, každodenný život v minulosti a dlhú tradíciu mestských remesiel.

Suchá Hora, prihraničná goralská obec, v ktorej žije 1255 obyvateľov, leží na severných svahoch Skorusiňských vrchov. Vznik dediny sa spája s rozsiahlou kolonizačnou akciou, ktorú na Hornej Orave realizoval František Thurzo, majiteľ oravského hradu a panstva. Dedina bola založená na valašskom práve šoltésom Pavlom v roku 1565. Jej obyvatelia sa venovali poľnohospodárstvu, drobnému remeslu a hrnčiarstvu. Dedina má typickú radovú prístennú zástavbu, zachovalo sa tu veľa drevených domov, ktoré sú príkladom ľudového oravského staviteľstva so silnými podhalskými vplyvmi. Zaujímavý a dobre zachovaný je dom so zrubovou konštrukciou spolu s hospodárskymi stavbami, ktorý pochádza z roku 1859 (č. 170). Pri **kostole Krista Kráľa** ⁴, postavenom v roku 1930 roku, stoja dve kamenné sochy z prvej polovice 19. storočia: sv. Floriána a sv. Jána Nepomuckého. Živé sú tu goralské tradície, hudba a zvyky, ktoré pestuje miestny folklórny súbor. V roku 1899 tu bola postavená železnica z Kráľovan, ktorú o päť rokov neskôr prepojili novou traťou s Novým Targom. 3 km na sever od dediny sa nachádza v súčasnosti schátralá budova železničnej stanice, ktorá bola prestupnou stanicou. Vlak z Nového Targu tu mal konečnú stanicu, cestujúci ďalej museli prestúpiť na uhorský vlak.

rzemiosłem i garncarstwem. Wieś jest typową ulicówką, zachowało się tu wiele drewnianych domów będących przykładem ludowego budownictwa orawskiego z silnymi wpływami podhalańskimi. Ciekawy i dobrze zachowany jest dom o zrębowej konstrukcji z zabudowaniami gospodarskimi, który pochodzi z roku 1859 (numer 170). Przy **kościółce p.w. Chrystusa Króla** ⁴, wystawionym w 1930 roku, stoją dwie kamienne rzeźby z pierwszej połowy XIX wieku: św. Floriana i św. Jana Nepomucena. Żyje się tu góralskie tradycje, muzyka i zwyczaje, które kultywuje miejscowy zespół folklorystyczny. W 1899 dotarła tu linia kolejowa z Królewian, która pięć lat później połączona została nową linią kolejową z Nowym Targiem. 3 km na północ od wsi znajduje się obecnie zaniedbany budynek stacji kolejowej, która była stacją przesiadkową. Pociąg z Nowego Targu kończył tu bieg i chcąc jechać dalej, trzeba było przesiadać się na pociąg węgierski.

Głodówka góralska wieś licząca 930 mieszkańców, która po raz pierwszy pojawia się w dokumencie 1598 roku pod nazwą Jeleśnia. Jej pierwszym sołtysiem był Krzysztof Głodowski, którego legenda zapamiętała również jako zbrojnika. Od jego nazwiska utarła się nazwa Głodówka. W centrum wsi znajduje się **kościół p.w. Wniebowzięcia Panny Marii** ⁵, wybudowany w latach 1800–1806 w stylu nawiązującym do baroku, z elewacją zdobioną spiskim trawertynem. Na miejscu pierwotnego drewnianego kościółka stoi figura św. Floriana. W dawnym urządzie gminnym mieści się obecnie Dom Tradycji Ludowych z ekspozycją pokazującą dawny wystrój domu orawskiego.

Lasek wieś położona na obu brzegach rzeki Orawica, liczy 2860 mieszkańców. Lokował ją na prawie wołoskim, jak wie-

Hladovka, goralská obec, v ktorej žije 930 obyvateľov, sa prvýkrát objavuje v listine z roku 1598 ako Jeleśnia. Jej prvým šoltésom bol Krištof Hlad, ktorého legenda spomína tiež ako zbrojníka. Od jeho priezviska pochádza názov obce – Hladovka. V centre stojí **kostol Nanebovzatia Panny Márie** ⁵, postavený v rokoch 1800 – 1806 v štýle nadväzujúcom na barok, jeho priečelie skrášľuje spišský travertín. Na mieste pôvodného dreveného kostolíka stojí socha sv. Floriána. V bývalom obecnom úrade sídli v súčasnosti Dom ľudových tradícií s expozíciou, ktorá ukazuje dávny interiér oravského domu.

Liesek, obec rozprestierajúca sa na oboch brehoch rieky Oravica, má 2860 obyvateľov. Bola založená na valašskom práve – ako mnohé tunajšie obce – majiteľom oravského hradu, oravským županom Františkom Thurzom v roku 1558. **Kostol sv. Michala Archanjela** ⁶ zo začiatku 19. storočia bol rozšírený v rokoch 1996 – 1998, čo prinieslo atypický efekt prepojenia klasického neobarokového slohu pôvodnej stavby s moderným funkcionalizmom. Zástavba obce bola skoro úplne

zničená počas 2. svetovej vojny. Zaujímavé sú miestne kaplnky, pri kaplnke Panny Márie Lurdskej pramení zdroj, ktorý má vraj zázračné liečivé vlastnosti. V obci pôsobí folklórny súbor „Skorušina“.

Nižná sa spomína v roku 1395 ako dolná časť kráľovského mesta Tvrdošín, ktoré

le tutejszych wsi, właściciel zamku orawskiego, żupan orawski Franciszek Thurzo w 1558 roku. **Kościół p.w. św. Michała Archaniola** 6 z początku XIX wieku został rozbudowany w latach 1996–98, co dało nietypowy efekt połączenia klasycznego neobarokowego stylu pierwszej bryły z nowoczesnym funkcjonalizmem. Zabudowa wsi została prawie doszczętnie zniszczona podczas II wojny światowej. Ciekawe są miejscowe kapliczki, przy kaplicy Lourdyjskiej, bije źródło, któremu przypisuje się cudowne właściwości lecznicze. Działa tu zespół folklorystyczny „Skorušina”.

Nižna wspomina jest w 1395 roku jako dolna część królewskiego miasta Twardoszyn, które było pierwszą osadą w dolinie rzeki Orawy, na bardzo starym szlaku handlowym prowadzącym z Węgier do Polski, którym przewożono sól, miedź, ołów, a później słynne orawskie płótna. Zasiadanie tych ziem zaczęło się już w młodszej epoce brązu, o czym świadczą archeologiczne znaleziska na wzgórzu **Ostražice** 7. Miejscowa legenda opowiada, że istniał tu drewniany, potężny gród, który, zapadł się pod skałami za sprawą przekleństwa. Podobno można i hulawczy pan tego zamku odmówił jałmużny ubogiej staruszce, która przyszła prosić o pomoc dla swoich głodnych dzieci i zamiast chleba ofiarował jej koszyk pełen kamieni. Wówczas ona w duchu pomyślała, żeby zamek i jego właściciela o twardym sercu pochłonęły kamienie i ziemia. Tak się stało, ale raz na 77 można usłyszeć ze szczytu wzgórza śpiew i muzykę. W Nižnej najstarszym zabytkiem jest **kościół p.w. św. Gala** 8 z XVII wieku. Obok kościoła znajdują się ustawione obok siebie, co stanowi ciekawe i nieczęsto spotykane zestawienie, kolumny z rzeźbami trzech świętych Jánów: Apostoła, Chrzciciela i Nepomucena, które powstały w 1825 roku w słynnym zakładzie kamieniarskim w Białym Potoku. Obecnie Nižna jest centrum turystycznym i rekreacyjnym, są tu korty tenisowe, kryta pływalnia, centrum narciarskie Uhliská

bolo prvou osadou v doline rieky Orava na veľmi starej obchodnej ceste z Uhorska do Polska, po ktorej sa prepravovala soľ, meď, olovo a neskôr tiež preslávené oravské plátno. Osídľovanie tohto územia sa začalo už v mladšej dobe bronzovej, čo potvrdzujú archeologické nálezy na vrchu **Ostražice** 7. Miestna legenda hovorí, že tu bolo drevené, mohutné hradisko, ktoré sa prepadlo pomedzi skaly v následku kľatby. Vraj mocný a hýrivý pán na tomto hrade odmietol dať almužnu chudobnej starenke, ktorá prišla prosiť o pomoc pre svoje hladné deti a namiesto chleba jej daroval košík plný skál. Vtedy si starenka v duchu pomyslela, bodaj by hrad a jeho pána s tvrdým srdcom prikryli skaly a zem. Tak sa aj stalo, ale každý 77. rok vraj počuť na vrchole spev a muziku. Najstaršou pamiatkou v Nižnej je **kostol sv. Gála** 8 zo 17. storočia. Pri kostole sú vedľa seba postavené – čo je zaujímavým a zriedkavým riešením – stĺpy so sochami troch svätých Jánov: Apoštola, Krstiteľa a Nepomuckého, ktoré boli vyrobené v roku 1825 v známej kamenárskej dielni v Bielom Potoku. V súčasnosti je Nižná turistickým a rekreačným strediskom, sú tu tenisové kurty, krytá plaváreň, lyžiarske stredisko Uhliská s celoročne prevádzkovanými vlekmí. Rieka Orava, čistá a plná rýb, priťahuje mnohých rybárov. Výročným kultúrnym podujatím je augustový Deň pltníka.

Nenechajte si ujsť

Múzeum oravskej dediny v Zuberco 9 je skanzen ľudovej oravskej architektúry založený v 70. rokoch 20. storočia na polane Brestová v doline Studeného potoka na úpätí Roháčov v Západných Tatrách. Je tu zhromaždených viac ako 50 objektov z Oravy, stoja tu zámožnejšie domy a hospodárske stavby z Dolnej Oravy, remeselnícke domy, dielne slávnych oravských plátenníkov a hrnčiarov, skromnejšie, ale budované s veľkou tesárskou zručnosťou a zmyslom pre vyváženosť chaty z Hornej Oravy, mlyn, valchy, píla, salaše. Krás-

z czynnymi cały rok wyciągami. Rzeza Orava, czysta i pełna ryb, przyciąga wielu wędkarzy. Doroczną imprezą kulturalną jest odbywający się w sierpniu Dzień Flisaka.

Nie przegap

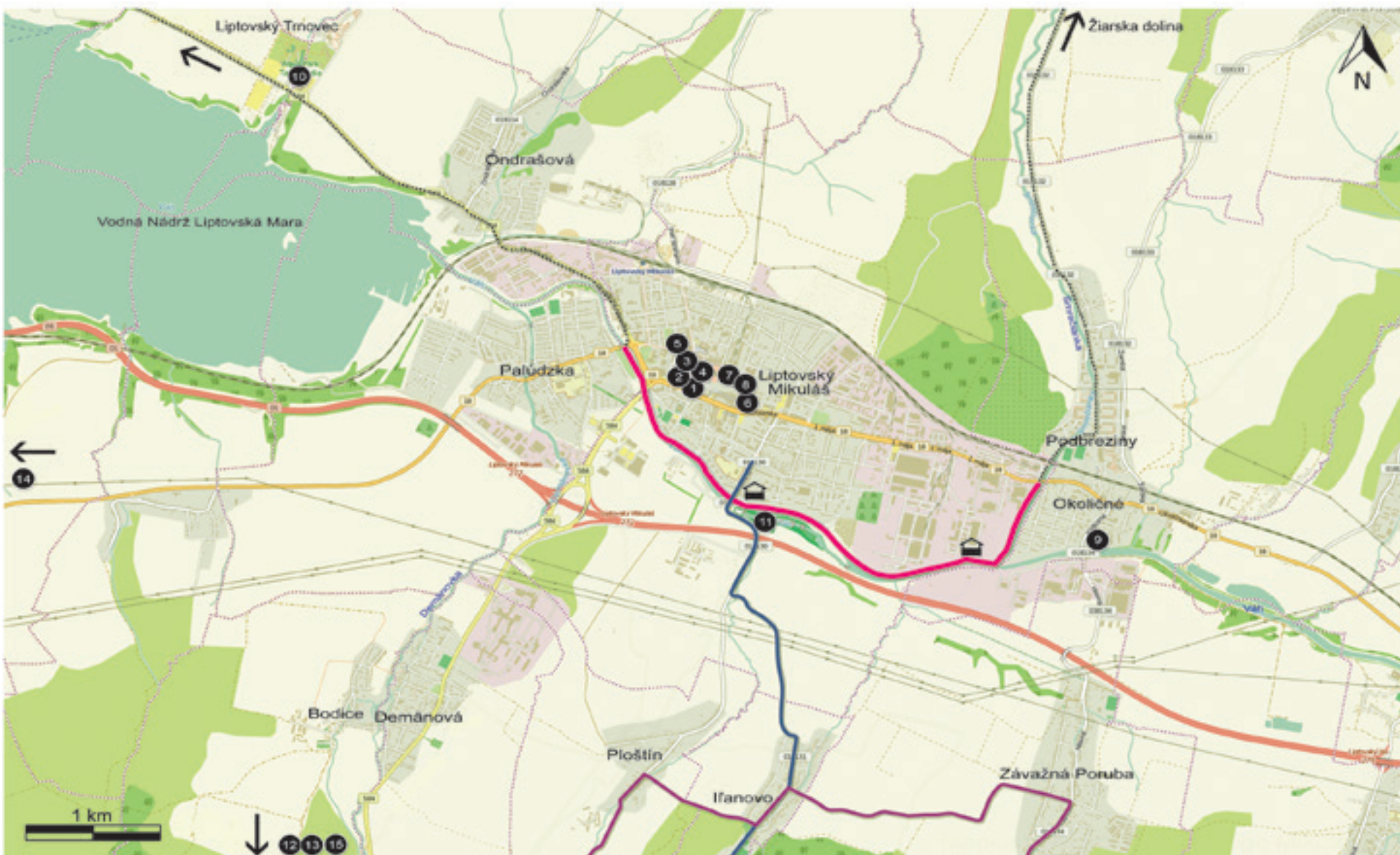
Muzeum Wsi Orawskiej w Zuberco 9 to skansen ludowej architektury orawskiej utworzony w latach 70. XX wieku na polanie Brestowa, w dolinie Zimnego Potoku u podnóża Rohaczy w Tatrach Zachodnich. Zgromadzono tu ponad 50 obiektów z Orawy: domy i zabudowania gospodarskie, domy rzemieślników, budowane z ciesielską biegłością i z dużym wycuciem proporcji chałupy, młyn, folusz, tartak, baczówki, drewniany kościół p.w. św. Elżbiety z XV wieku. W skansenie odbywają się wystawy etnograficzne, a w sierpniu organizowany jest międzynarodowy Festiwal Folkloru pod Rohaczami. W skansenie prezentują swoją sztukę rzemieślnicy ludowi kontynuujący orawskie tradycje, którzy sprzedają tu także swoje wyroby.

Kościół p.w. Wszystkich Świętych w Twardoszyńce 10 znajdujący się na miejskim cmentarzu w 2008 roku wpisany został na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO. W latach 90. XX wieku przeprowadzono konserwację i rekonstrukcję świątyni, której fachowość i dbałość została nagrodzona prestiżowym medalem *Europa Nostra*. Gotycka, drewniana świątynia wybudowana została w drugiej połowie XV wieku, a w okresie renesansu rozbudowana.

ny je umiestnený na vrchu a obklopený cintorínom drevený kostol sv. Alžbety z 15. storočia. V skanzene sa konajú etnografické výstavy, a v auguste sa organizujú medzinárodné Podroháčske folklórne slávnosti. Skanzen prezentuje umenie ľudových remeselníkov, ktorí pokračujú v oravských tradíciách a predávajú tu svoje výrobky.

Kostol Všetkých svätých v Tvrdošine 10, ktorý sa nachádza na mestskom cintoríne, bol v roku 2008 zapísaný do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. V 90. rokoch 20. storočia boli v chráme realizované reštauračné a rekonštrukčné práce, ich odbornosť a zameranie na detail boli ocenené prestížnou medailou *Europa Nostra*. Gotický, drevený chrám bol postavený v druhej polovici 15. storočia a v období renesancie bol rozšírený. V interiéri sa nachádza barokový oltár s obrazom Všetkých svätých, zaujímavý je výjav sv. Juraja v boji so šarkanom. Veľmi krásne sú nástenné a stropné maľby.

LEGENDA

Cesta okolo Tatier

alternatívna trasa

trasa Liptovský Mikuláš – Ifanovská dolina

Liptovská cyklomagistrála

zastrešené odpočívadlo
pre cyklistov**TURISTICKÉ ATRAKCIE**

- 1 Kostol sv. Mikuláša
- 2 Pongráčovská kúria
- 3 Prvý stoličný dom Múzeum Janika Kráľa
- 4 Župný dom
- 5 Bývala Synagóga
- 6 Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva
- 7 Evanjelický kostol
- 8 Galéria Petra Michala Bohúňa

- 9 Kostol sv. Petra z Alkantary
a františkánsky kláštor
- 10 Aquapark Tatralandia
- 11 Areal vodného slalomu Ondreja Cibáka
- 12 Jaskyňa slobody
- 13 Ľadová jaskyňa
- 14 Artikulárny kostol v Svätom Križi
- 15 Lyžiarske stredisko Jasná na Chopku

Liptów, kraina geograficzno-historyczna, położona w Kotlinie Liptowskiej, w dolinie rzeki Wagu, jest jednym z najpiękniejszych regionów Słowacji. Niepowtarzalne walory krajobrazowe i przyrodnicze chronią trzy parki narodowe: Tatrzański, Niżne Tatry i Wielka Fatra, które położone są na otaczających kotlinę Liptowską stokach górskich. Masywy te wyznaczają również geograficzne granice krainy. Najwyższym szczytem jest Bystrá (2248 m n.p.m.) w Tatrach Zachodnich, najniższym punktem (430 m n.p.m.) dolina Wagu nieopodal Królewian. W centralnej części kotliny leży Liptowska Mara, sztuczny zbiornik wodny utworzony na Wagu w latach 1965–75, zawdzięczający swoją nazwę jednej z trzynastu liptowskich wsi, które zatopiły wody jeziora. Zbiornik pełni funkcje retencyjne, gromadzi ponad 360 mln metrów sześciennych wody i jest największy pod tym względem na Słowacji. Miejscowość Liptowski Tarnowiec położona na północno-wschodnim brzegu jeziora jest centrum rekreacji i sportów wodnych. Atrakcją regionu są kąpieliska termalne w Liptowskim Mikulaszu, Liptowskim Janie i Beszeniovej. Słynne Jaskinie Demianowskie tworzą najdłuższy system jaskiń na Słowacji.

Liptov, geograficko-historická krajina rozprestierajúca sa v Liptovskej kotlinie, v doline rieky Váh, je jedným z najkrajších regiónov Slovenska. Neopakovateľné hodnoty krajiny a prírody sú chránené tromi národnými parkami: Tatranským, Nízke Tatry a Veľká Fatra, ktoré sú zriadené na horských svahoch obklopujúcich Liptovskú kotlinu. Tieto masívy určujú zároveň geografické hranice krajiny. Najvyšším vrchom je Bystrá (2248 m n. m.) v Západných Tatrach, najnižším bodom (430 m n. m.) je dolina Váhu neďaleko Kráľovian. V centrálnej časti kotliny leží Liptovská Mara, umelá vodná nádrž vytvorená na Váhu v rokoch 1965 – 1975, pomenovaná po jednej z trinástich liptovských dedín, ktoré boli zaplavené vodou nádrže. Je to retenčná nádrž, hromadí viac ako 360 mil. kubických metrov vody a je z tohto hľadiska najväčším vodným dielom na Slovensku. Obec Liptovský Trnovec ležiaca na severovýchodnom brehu jazera je rekreačným centrom a strediskom vodných športov. Atrakciou regiónu sú termálne kúpele v Liptovskom Mikuláši, Liptovskom Jáne a Bešeňovej. Známe Demänovské jaskyne tvoria najdlhší systém jaskýň na Slovensku.

Ślaziak wokół Tatr, odcinek miejski wzdłuż brzegów Wagu w Liptowskim Mikulaszu / Cesta okolo Tatier, mestský úsek pozdĺž brehov Váhu v Liptovskom Mikuláši

Palúčanský most – Vrbický most – Okolice

Do Liptowskiego Tarnowca / Do Liptovského Trnovca

Začiatok cesty okolo Tatier pri Palúčanskom moste – Tatralandia – Liptovský Trnovec

5,4 km

ľahký / Nenáročná

Do Źarskiej Doliny / Do Źiarskej doliny

Začiatok cesty okolo Tatier pri Palúčanskom moste – pozdĺž Váhu – Okolice – Podbrežiny – Smrečany – Źiar

14 km

Średnio-trudny / Stredne náročná

Ścieżka w Liptowskim Mikulaszu, prowadząca wzdłuż prawego brzegu Wagu, to pierwszy zrealizowany odcinek szlaku wokół Tatr, który wiedzie przez Liptów. Znad Wagu blisko jest do historycznego pełnego zabytków centrum miasta, gdzie dla wygody cyklistów i pieszych, na głównym deptaku wydzielono pas do poruszania się na rowerze. Początek szlaku znajduje się przy moście Palúczanskim, stąd do centrum miasta najlepiej udać się ulicą Szture. Odcinek szlaku w Liptowskim Mikulaszu ma charakter rekreacyjny, doskonale też nadaje się do jazdy na rolkach. W wielu miejscach umieszczono ławeczki, w pobliżu ścieżki znajdują się również place zabaw dla dzieci, atrakcją jest Ośrodek Kajakarstwa Górskiego im. Ondreja Cibáka. Przy Hotelu Lodenica działa ośrodek serwisowy Park Tool a Rock Machine, gdzie

Cesta v Liptovskom Mikuláši, ktorá vedie pozdĺž pravého brehu Váhu, je prvým realizovaným úsekom cesty okolo Tatier prechádzajúcim cez Liptov. Od Váhu je už blízko historického centra mesta plného pamätihodností, kde bol v hlavnej pešej zóne pre pohodlie cyklistov a chodcov oddelený pruh pre cyklistov. Začiatok cesty je na Palúčanskom moste, odkiaľ je do centra mesta najlepšie prejsť Štúrovou ulicou. Úsek cesty v Liptovskom Mikuláši má rekreačný charakter, dokonale sa hodí aj na jazdu na kolieskových korčuľiach. Na mnohých miestach nájdeme lavičky, neďaleko chodníka sú dekové ihriská, atrakciou je tiež Areál vodného slalomu Ondreja Cibáka. Pri hoteli Lodenica funguje servisné stredisko Park Tool a Rock Machine, kde majú cyklisti a korčuľari v prípade potreby bezplatný prístup k pumpe i základnému náradu.

rowerzyści i rolkarze w razie konieczności mają zapewniony bezpłatny dostęp do pompki i podstawowych narzędzi.

Z trasą nad Wagiem łączą się atrakcyjne szlaki rowerowe o różnym stopniu trudności. Przy moście Palucańskim można rozpocząć wycieczkę wokół sztucznego zbiornika Liptowska Mara, trasa prowadzi przez Liptowski Tarnowiec, gdzie znajduje się jedyne dozwolone kąpielisko nad zalewem. Po drodze mija się Tatralandię, największy na Słowacji park wodny z basenami geotermalnymi. Z Liptowskiego Tarnowca można kontynuować wycieczkę wzdłuż brzegów jeziora do Liptowskiej Sielnicy (5 km), przez którą przebiega znakowany odcinek cyklomagistrali Orawskiej, prowadzący z Zuberca (patrz mapa Orawa), biegnący dalej w kierunku zachodnim do Ružomberku.

Inna trasa rozpoczyna się przy moście Wierzbickim. Skracając na południe i przekraczając Wag, wjeżdża się na szlak rowerowy prowadzący do Tatr Niżnych, łączący się z cyklomagistralą Liptowską, którą można dojechać do Doliny Demianowskiej, gdzie znajdują się jedne z największych atrakcji Liptowa – Jaskinie Lodowa i Wolności oraz ośrodek narciarski Jasna pod Chopakiem. W sezonie letnim rowerzyści mogą skorzystać z oferty parku downhillowego Bike World Jasna i zjechać jedną z 6 tras o różnym stopniu trudności.

Ciekawą propozycją jest ścieżka rowerowa biegnąca do Żarskiej Doliny w Tatrach. Jadąc szlakiem wokół Tatr wzdłuż Wagu w kierunku wschodnim, dojeżdża się do ujścia potoku Smrečianka, trasa prowadzi wzdłuż prawego

S cyklochodnikiem pri Váhu sa spájajú atraktívne cyklotrasy s rôznym stupňom náročnosti. Pri Palučánskom moste možno začať výlet okolo umelej vodnej nádrže Liptovská Mara, trasa vedie cez Liptovský Trnovec, kde nájdeme jediné oficiálne prírodné kúpalisko pri nádrži. Cestou prechádzame popri Tatralandii, najväčšom vodnom parku na Slovensku s geotermálnymi bazénmi. Z Liptovského Trnovca pokračujeme vo výlete pozdĺž brehov nádrže do Liptovskej Sielnice (5 km), cez ktorú prechádza označený úsek Oravskej cyklomagistraly zo Zuberca (pozri mapka Orava) a ďalej smerom na západ do Ružomberka.

Iná trasa sa začína pri Vrčbickom moste. Po odbočení na juh a prekročení Váhu vchádzame na cyklistický chodník, ktorý vedie do Nízkych Tatier a spája sa s Liptovskou cyklomagistralou tiahnucou sa do Demänovskej doliny, kde nájdeme jednu z najväčších atrakcií Liptova – jaskyne: Ladovú a Slobody a pod Chopkom lyžiarske stredisko Jasná. V letnej sezóne môžu cyklisti využiť ponuku downhill parku Bike World Jasná a vyskúšať si jednu zo 6 trás s rôznym stupňom náročnosti.

Zaujímavý je cyklistický chodník vedúci do Žarskej doliny v Tatrach. Cesta okolo

Tatier pozdĺž Váhu na východ nás privedie k ústiu potoka Smrečianka, trasa vedie pozdĺž pravého brehu potoka, až k novému mostu na okraji mestskej časti Podbreziny (5,7 km od Palučánskeho mosta). Po prekročení mosta pokračuje cesta smerom na sever k Tatrám už po ľavom brehu potoka až do Smrečian, kde sa opäť vráti na pravý breh Smrečianky (9,5 km). Trasa sa končí v Žiari za lyžiarskym a športovým strediskom pri autobusovom depe (14 km). Výlet môže pokračovať do chaty v Žiarskej doline (1289 m n. m.) alebo cyklotrasou pod úpäťm Tatier – na západ od Jalovskej doliny (4,6 km) alebo na východ do Úzkej doliny (7,5 km) a ďalej do Pribyliny, kde sa nachádza zaujímavé Múzeum liptovskej dediny.

brzegu potoku, aż do nowego mostu na obrzeżach dzielnicy Podbreziny (5,7 km od mostu Palucańskiego). Po przekroczeniu mostu ścieżka biegnie na północ w kierunku Tatr, już lewym brzegiem potoku aż do Smrečian, gdzie powtórnie wraca na prawy brzeg Smrečianki (9,5 km). Trasa kończy się w Żarze za ośrodkiem narciarskim i sportowym przy zajeźdni autobusów (14 km). Można kontynuować wycieczkę do schroniska w Żarskiej Dolinie (1289 m n.p.m.) albo wjechać na szlak rowerowy biegnący w podnóże Tatr – na zachód do Jalowieckiej Doliny (4,6 km) lub na wschód do Wąskiej Doliny (7,5 km) i dalej do Przybyliny, gdzie znajduje się interesujący skansen budownictwa liptowskiego.

Liptowski Mikołusz miasto powiatowe, 33 600 mieszkańców, pięknie położone w sercu Kotliny Liptowskiej nad rzeką Wag, na wschodnim brzegu Jeziora Liptowskiego, w otoczeniu Tatr Niżnych i Tatr Zachodnich. Centrum turystyczne, kulturalne i przemysłowe Liptowa. Znaleźiska archeologiczne potwierdziły zasiedlenie okolic Mikołusza w epoce brązu, a pierwsza osada średniowieczna pochodzi z przełomu IX i X wieku. W 1286 roku król węgierski Władysław IV potwierdził prawo własności Mikołusza Mikołajowi i Andrzejowi synom Serafina. W rękach ich potomków, rodziny Pongráców, majątek pozostawał aż do połowy XIX wieku. W 1360 roku osada uzyskała prawo targowe, sądowe i miejskie, a kiedy w XVII wieku Pongrácowie przystąpili do reformacji, działał tu znany kaznodzieja ewangelicki Jerzy Trzanowski – autor zbioru pieśni religijnych *Cithara Sanctorum*, najpopularniejszej książki wśród ludu słowackiego. W 1677 roku miasto zostało siedzibą żupy liptowskiej (węgierska jednostka administracyjna), a w 1713 roku odbyło się tu pamiętne posiedzenie sądu żupnego, na którym skazano na śmierć przez powieszenie za zbrodnię Juraj

Liptovský Mikuláš – okresné mesto, 33 600 obyvateľov, malebné položené v srdci Liptovskej kotliny nad Váhom, na východnom brehu Liptovskej Mary, obklopené Nízkymi a Západnými Tatrami. Je to turistické, kultúrne a priemyselné centrum Liptova. Archeologické nálezy potvrdili osídlenie okolia Mikuláša v dobe bronzovej a prvá stredoveká osada pochádza z prielomu 9. a 10. storočia. V roku 1286 uhorský kráľ Ladislav IV. potvrdil vlastnícke právo k Mikulášu na synov Serafina – Mikuláša a Ondreja. V rukách ich potomkov z rodu Pongrácovcov ostal majetok až do polovice 19. storočia. V roku 1360 získala osada právo trhu, súdovania a mestské privilégiá a keď sa v 17. stor. Pongrácovci pridali k reformačnému hnutiu, pôsobil tu známy evanjelický farár Juraj Tranovský – autor súboru náboženských piesní *Cithara Sanctorum*, najpopulárnejšej knihy medzi slovenským ľudom. V roku 1677 získalo mesto postavenie sídla Liptovskej župy a v roku 1713 sa tu konalo osudové zasadnutie župného súdu, na ktorom bol na trest smrti obesením za rebro na hák odsúdený zbojník Juraj Jánošík. V 18. storočí došlo k ďalšiemu rozvoju mesta, stú-

pál počet remeselníckych dielní, stavali sa nové domy, značne sa oživil obchod, najmä vďaka moravským Židom, ktorí sa tu vo veľkom počte usadili a v roku 1731 si vybudovali prvú synagógu a vedľa nej chader – školu, ktorá tu pôsobila do 2. svetovej vojny. V prvej polovici 19. storočia sa Liptovský Mikuláš stal strediskom slovenského kultúrneho diania, pôsobila tu prvá

ja Janosika. W XVIII nastąpił dalszy rozwój miasta, wzrastała liczba warsztatów rzemieślniczych, budowano nowe domy, znacznie ożywił się handel, głównie dzięki morawskiemu Żydom, którzy się tu licznie osiedlili i w 1731 roku postawili pierwszą synagogę a obok niej chader – szkołę, która działała do czasów drugiej wojny światowej. W pierwszej połowie XIX wieku stał się Liptowski Mikołusz ośrodkiem słowackiego życia kulturalnego, działała tu pierwsza słowacka biblioteka publiczna i teatr amatorski założony przez Gašpara Belopotockiego oraz literacko-kulturalne stowarzyszenie „Tatrín”, powstałe z inicjatywy ewangelickiego proboszcza Michała Hodży. Tutaj w 1848 roku ogłoszono pierwszy program narodowo-polityczny Słowaków *Žiadania narodu słowackiego*, a 1 maja 1918 na wiecu robotniczym przyjęto postulaty samostanowienia dla narodu słowackiego. Połączenie z kolejną koszycko-bogumińską wpłynęło na roz-

wój gospodarczy, miasto stało się jednym z największych ośrodków przemysłu skórzanego na Węgrzech, który rozwinął się z tradycyjnych garbarskich zakładów rzemieślniczych. W czasie II wojny światowej Liptowski Mikołusz był jednym z centrów antyfaszystowskiego ruchu oporu, walki o wyzwolenie miasta, które trwały ponad trzy miesiące, pochłonęły wiele ofiar. Po II wojnie światowej miasto znacznie się powiększyło o nowe dzielnice i stało dużym ośrodkiem przemysłowym, z zakładami mechanicznymi, tekstylnymi, przetwórczymi,

slovenská verejná knižnica a amatérské divadlo založené Gašparom Belopotockým a literárno-kultúrny spolok „Tatrín“, ktorý vznikol z iniciatívy evanjelického farára Michala Hodžu. Tu bol v roku 1848 vyhlásený prvý národnopolitický program Slovákov *Žiadosti slovenského národa* a 1. mája 1918 na robotníckom zhromaždení odznela rezolúcia s požiadavkou samourčovacího práva pre slovenský národ. Prepojenie s košicko-bohumínskou železnicou prispelo k hospodárskemu rastu, mesto sa stalo jedným z najväčších stredísk kožiarskeho priemyslu v Uhorsku, ktorý sa vyvinul z tradičných garbiarskych remeselníckych dielní. V období 2. svetovej vojny bol Liptovský Mikuláš jedným z centier protifašistického odbojového hnutia, boje za oslobodenie mesta, ktoré trvali viac ako tri mesiace, si vyžiadali mnoho obetí. Po 2. svetovej vojne pribudli nové štvrte, mesto sa značne rozšírilo a stalo sa veľkým priemyselným strediskom so strojárskymi, textilnými, spracovateľskými závodmi, okrem toho tu boli závody na výrobu nábytku, tlačiarne a rozvíjal sa kožiarsky priemysel. Dnes je Mikuláš turistickým centrom Liptova vďaka atraktívnej polohe v blízkosti Tatier, Liptovskej Mary, Demänovskej doliny s moderným strediskom zimných športov Jasná na Chopku, kde je k dispozícii 30 vlekov a lanoviek ¹⁵. Konajú sa tu mnohé pravidelné kultúrne podujatia, o. i. Stoličné dni, Mikulášske leto, decembrový Mikulášsky jarmok, divadelné a literárne prehliadky. Populárny je cykloturistický maratón Po stopách Martina Rázusa.

a także meblowymi, drukarskimi i skórzanymi. Dziś, dzięki atrakcyjnemu położeniu w pobliżu Tatr, Liptowskiej Mary, Doliny Demianowskiej z nowoczesnym ośrodkiem sportów zimowych Jasna na Chopku, gdzie działa z 30 wyciągów i kolejek linowych ¹⁵, jest Mikołusz centrum turystycznym Liptowa. Odbyna się tu wiele cyklicznych imprez kulturalnych, m.in. Dni Stolicy, Mikołuszowe Lato, grudniowy Jarmark Mikołuszowski, przeglądy teatralne i literackie. Popularny jest Maraton Rowerowy Śladami Martina Rázusa.

Warto zobaczyć

Kościół p.w. św. Mikołaja ¹ znajduje się w najstarszej części miasta, przy placu Wyzwolicielei (Námestie osloboditeľ'ov), wokół którego kształtowała się przyszła osada. To największa gotycka świątynia w Liptowie, powstała na miejscu wcześniejszej romańskiej kaplicy około 1280 roku. Kościół był kilkakrotnie przebudowywany, jednak gruntowna rekonstrukcja przeprowadzona w latach 1941–43 przywróciła w znacznej mierze jego pierwotny charakter. We wnętrzu zachowały się trzy gotyckie ołtarze poświęcone św. Mikołajowi, Pannie Marii i Bożemu Ciału. Unikatowa jest kamienna chrzcielnica z 1490 roku z kutym miedzianym barokowym wiekiem z XVII wieku. W czasach reformacji tutaj właśnie swoje słynne kazania głosił ewangelicki kaznodzieja Jerzy Trzanowski.

Dwór Pongráców ² to najstarszy budynek wśród dobrze zachowanych renesansowych, barokowych i klasycystycznych kamienic otaczających plac Wyzwolicielei (Námestie osloboditeľ'ov). Okazała siedziba zasłużonej i zamożnej rodziny Pongráców powstała w połowie XV wieku.

Pozoruhodnosti

Kostol sv. Mikuláša ¹ sa nachádza v najstaršej časti mesta pri Námestí osloboditeľ'ov, okolo ktorého sa formovala budúca osada. Je to najväčší gotický chrám na Liptove, vznikol na mieste staršej románskej kaplnky okolo roku 1280. Kostol bol niekoľkokrát prestavaný, ale najrozsiahlejšia rekonštrukcia mu v rokoch 1941 – 43 prinavrátila v značnej miere jeho pôvodný charakter. V interiéri sa zachovali tri gotické oltáre venované sv. Mikulášovi, Panne Márii a Božiemu telu. Unikátna je kamenná krstiteľnica z roku 1490 s tepaným medeným barokovým vekom zo 17. storočia. V období reformácie práve tu svoje známe kázne prednášal evanjelický kazateľ Juraj Tranovský.

Pongrácovská kúria ² je najstaršou budovou medzi dobre zachovanými renesančnými, barokovými a klasicistickými kamennými domami okolo Námestia osloboditeľ'ov. Veľkolepé sídlo zasluženej a zamožnej rodiny Pongrácovcov vznik-

lo v polovici 15. storočia. Po zriadení sídla župy v Liptovskom Mikuláši sa tu konali prvé zasadnutia jej orgánov. Dnes je tu Centrum Kolomana Sokola (1902 – 2003), významného grafika a maliara a mikulášskeho rodáka.

Prvý stoličný dom ³, dnes **Múzeum Janka Kráľa** (Námestie osloboditeľ'ov 31), sídlil v kamenej budove, ktorá bola na tento účel vykúpená od rodiny Illés-

Po ustanovení w Śwítyem Mikułaszu siedziby żupy liptowskiej tutaj odbywały się jej pierwsze posiedzenia. Dziś mieści się tu Centrum Kolomana Sokola (1902–2003), wybitnego grafika i malarza, który pochodził z Liptowskiego Mikułasza.

Pierwszy Dom Żupy 3 dziś **Muzeum Janka Kráľa** (Námestie osloboditeľov 31) miał swoją siedzibę w kamienicy, którą na ten cel odkupiono od rodziny Illésházycch. Ozdobą budynku jest masyw-

na potrójna arkada. Od 1955 roku mieści się tu muzeum nazwane imieniem Janka Kráľa (1822–1876), romantycznego poety i działacza politycznego, który w okresie Wiosny Ludów organizował słowackie oddziały powstańcze. W muzeum można obejrzeć ekspozycje prezentujące historię miasta i tradycje rzemieślnicze z warsztatem garbarskim, a w podziemiach dawne narzędzia tortur. Według tradycji to właśnie tutaj sądzono i poddawano męce legendarne go zbrojnika Janosika.

Dom Żupy 4 okazały budynek stojący pośrodku placu to druga siedziba liptowskiej żupy, której herb widnieje na fasadzie. Neobarokowy budynek wzniesiony w 1793 roku swój obecny wygląd uzyskał

házyovcov. Budova je charakteristická mohutnou trojitou arkádou. Od roku 1955 sa tu nachádza múzeum Janka Kráľa (1822 – 1876), romantického básnika a buditeľa, ktorý v období jari národov organizoval slovenské povstalecké oddiely. V múzeu môžeme navštíviť expozíciu prezentujúcu históriu mesta a remeselnícke tradície s garbiarskou dielňou, v podzemných priestoroch je expozícia známa ako Mikulášska mučiarení. Podľa tradície práve tu bol súdený a mučený povestný zbrojník Jánošík.

Župný dom 4 – veľkolepá budova postavená v strede námestia – je druhým sídlom Liptovskej župy, ktorej erb je zobrazený na priečelí. Neobaroková stavba z roku 1793 získala svoju dnešnú podobu po rozšírení v roku 1907, keď jej pribudli dve poschodia. V súčasnosti je sídlom okresného úradu.

Bývala **Synagóga 5** (Hollého ulica) bola postavená v rokoch 1842 – 46, na mieste pôvodnej drevenej synagógy z roku 1731. Klasicistická monumentálna budova s harmonickými proporciami a štíhlymi stĺpmi skrýva secesný interier, v ktorom sa zachovali časti pôvodnej polychromie. Bohatá židovská obec udržiavala v meste niekoľko škôl, nielen známu ješivu, ale aj súkromné gymnázium. Od roku 1853 tu pôsobilo zariadenie pre hluchonemé deti. Židia sa zaoberali hlavne obchodom, mali niekoľko rentabilných podnikov. Z tejto komunity pochádzali o. i. Samuel Fischer, zakladateľ známeho berlínskeho vydavateľstva, či Wilhelm Bacher, ktorý viedol ješivu v Budapešti. Zánik židovskej komunity, ktorá významne prispela k hospodárskemu rozvoju mesta, priniesla 2. svetová vojna. 885 židovských občanov bolo vyvezených do táborov smrti. Miestny evanjelický farár, Vladimír Kuna, ktorý zachránil život mnohým židovským deťom, bol vyznamenaný medailou Spravodlivý medzi národmi. V súčasnosti je synagóga pobočkou Múzea Janka Kráľa. Od roku 1991 sa tu konajú hudobné koncerty s názvom

po rozbudowie w roku 1907, kiedy wzbogacił się o dwie kondygnacje. Obecnie jest siedzibą Urzędu Rejonowego.

Dawna **synagoga 5** przy ulicy Hollego powstała w latach 1842–46, na miejscu pierwszej drewnianej z roku 1731. Klasycystyczna monumentalna bryła o wyważonych proporcjach i wysmukłych kolumnach skrywa secesyjne wnętrze, w którym zachowały się fragmenty pierwotnej polichromii. Bogata gmina żydowska utrzymywała w mieście kilka szkół, nie tylko słynną jeziwę, ale i prywatne gimnazjum. Od 1853 roku działał zakład dla głuchoniemych dzieci. Żydzi zajmowali się głównie handlem, posiadali kilka rentownych przedsiębiorstw. Z tej społeczności wywodzili się m.in. Samuel Fischer, założyciel znanego berlińskiego wydawnictwa, czy Wilhelm Bacher kierujący jeziwą w Budapeszcie.

Kres żydowskiej społeczności, która tak przyczyniła się do gospodarczego rozkwitu miasta, przyniosła II wojna światowa. 885 obywateli żydowskich deportowano do obozów zagłady. Miejscowy ewangelicki proboszcz, Vladimír Kuna, który uratował wiele żydowskich dzieci, został odznaczony medalem „Sprawiedliwy wśród narodów świata”. Obecnie synagoga jest filią Muzeum Janka Kráľa. Od 1991 roku odbywają się tu koncerty muzyczne pod nazwą Mosty – Gesharim. W czerwcu 1992 roku na murze synagogi odsłonięto tablicę pamiątkową, poświęconą ofiarom Holocaustu.

Słowackie Muzeum Ochrony Przyrody i Speleologii 6 (ul. Školská 4) jako jedyna placówka na Słowacji zajmuje się badaniami i dokumentacją zjawisk krasowych. Można tu zobaczyć stałe wystawy dotyczące zjawisk krasowych i archeologii, kolekcję ponad 400 minerałów z całego świata oraz ekspozycję przyrodniczą prezentującą faunę i florę Tatr.

Mosty – Gesharim. V júni 1992 bola na stene synagógy odhalená pamätná tabuľa venovaná obetiam Holokaustu.

Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva 6 (ul. Školská 4) sa ako jediné zariadenie na Slovensku zaoberá výskumom a dokumentáciou krasových javov. Môžeme tu navštíviť stále expozície týkajúce sa krasových javov a jaskyniarstva, zbierku viac ako 400 minerálov z celého sveta a prírodopisnú expozíciu venovanú faune a flóre Tatier.

Evanjelický kostol 7, ul. Tranovského, je klasicistickou stavbou s neoromantickým priečelím, postavenou v rokoch 1783 – 85, keď rakúsky cisár Jozef II. vydal tolerančný patent, ktorým zaručil slobodu vierovyznania a povolil nekatolíkom budovať vlastné chrámy, ale pod podmienkou, že nebudú mať vežu (štíhla veža s tromi zvonmi, ktorá zdobí južné priečelie kostola v Mikuláši, bola pristavaná až sto rokov neskôr). Farárom tunajších evanjelikov bol Michal Hodža, predstaviteľ obrodneckého hnutia. Za jeho čias sa farnosť v Mikuláši stala dôležitým strediskom slovenského národného diania. V roku 1844 tu vznikol spolok „Tatrin“ a tu boli zostavené v revolučnom nadšení rokov meruôsmych *Žiadosti slovenského národa*. V súčasnosti je v miestnostiach farnosti prezentovaná expozícia múzea.

Kościół ewangelicko-augsburski 7 przy ul. Tranovského to klasycystyczna budowla z neoromantyczną fasadą, wybudowana w latach 1783–85, kiedy cesarz austriacki Józef II wydał tzw. patent tolerancyjny gwarantujący wolność wyznania i zezwalający niekatolikom na budowę własnych świątyń, jednak pod warunkiem, że nie będą miały wieży (smukła wieża z trzema dzwonami wieńcząca południową fasadę kościoła w Mikułaszu została dobudowana dopiero sto lat później). Proboszczem tutejszej ewangelickiej parafii był Michał Hodža przedstawiciel ruchu odrodzeniowego. Za jego czasów mikułaszowska plebania stała się ważnym ośrodkiem słowackiego życia narodowego. W 1844 roku powstało tu Towarzystwo Tatrin, tu również redagowano w rewolucyjnej atmosferze roku 1848 *Žádania narodu slováckieho*. Obecnie w pomieszczeniach plebanii mieści się muzealna ekspozycja.

Galeria Petera Michala Bohúňa 8 mieści się na ul. *Tranovského 3* w budynku dawnej ewangelickiej szkoły, którą w latach 70. XX wieku przebudowano i zmodernizowano w duchu funkcjonalizmu. Galeria założona w 1955 roku gromadzi słowackie dzieła sztuki, głównie współczesne i XIX-wieczne, wśród których dominuje kolekcja twórczości patrona ekspozycji Petera Michala Bohúňa, wybitnego malarza, który w latach 1854–65 właśnie tutaj pracował jako nauczyciel.

Kościół św. Piotra z Alkantary i klasztor franciszkanów 9

znajduje się w dzielnicy Okoliczne, nad brzegami Wągu przy ul. Klasztornej i należy do najważniejszych średniowiecznych zabytków Słowacji. Późnogotycki zespół klasztornych budowli powstał w latach 1480–92, w końcu XVII wieku został przebudowany. Główny barokowy ołtarz zdobią dwie gotyckie rzeźby: św.

Barbary i św. Katarzyny, które pochodzą

Galéria Petra Michala Bohúňa 8 sa nachádza na ul. *Tranovského 3* v budove dávnej evanjelickej školy, ktorá bola v 70. rokoch 20. storočia prestavaná a modernizovaná v duchu funkcionalizmu. Galéria bola založená v roku 1955, zhromažďuje slovenské umelecké diela, hlavne súčasné a z 19. storočia, medzi ktorými dominuje zbierka tvorby patróna expozície Petra Michala Bohúňa, významného maliara, ktorý tu pracoval v rokoch 1854 – 65 ako učiteľ.

Kostol sv. Petra z Alkantary a františkánsky kláštor 9 sa nachádza v mestskej časti Okoličné, na brehu Váhu, na ul. Kláštornej a patrí k najdôležitejším stredovekým pamiatkam Slovenska. Neskorogotický komplex kláštorných budov bol postavený v rokoch 1480 – 92, prestavba sa konala koncom 17. storočia. Hlavný barokový oltár zdobia dve gotické sochy: sv. Barbory a sv. Kataríny, ktoré pochádzajú zo slávnej dielne Majstra Pavla z Levoče. Františkáni tu založili knižnicu, v ktorej zhromaždili 25 tisíc zväzkov, knižnica sa stratila počas likvidácie kláštora v roku 1950. Viedli tiež školu a útulok. V súčasnosti v kláštore pôsobí Komunita Blahoslavenstiev, ktorej členovia a zástancovia rekonštruovali schátraný objekt a zriadili v ňom kláštor Panny Márie Kráľovnej Anjelov.

ze slávneho warsztatu Mistrza Pawła z Lewoczy. Franciszkanie založili tu bibliotekę liczącą 25 tysięcy woluminów, która przepadła podczas likwidacji klasztoru w roku 1950. Prowadzili również szkołę i przytułek. Obecnie klasztor zajmuje Wspólnota Błogosławieństw, której członkowie i sympatycy zniszczony obiekt wyremontowali i zamienili na klasztor Najświętszej Marii Panny Królowej Aniołów.

Aquapark Tatralandia 10 to największy na Słowacji park wodny z kąpieliskami ter-

malnymi, położony na północnym brzegu Liptowskiej Mary, z rozległym widokiem na Tatry Zachodnie (ul. Ráztocká 21). Sercem Aquaparku Tatralandia jest źródło wody termalnej o temperaturze 60,7°C, wypływającej z głębokości ponad 2500 m. Woda odznacza się właściwościami leczniczymi, świetnie wpływa na układ ruchu i układ oddechowy. Park wodny zapewnia różne atrakcje – stanowiska do masażu, gejzery, przeciwpłydy, huśtawki, 30 zakręconych zjeżdżalni i ślizgawek oraz 14 basenów. 9 basenów jest czynnych przez cały rok, 3 z nich są kryte. Znajduje się tu także plac zabaw dla dzieci boisko do siatkówki, siatkówki plażowej i piłki nożnej.

Ośrodek Kajakarstwa Górskiego im. Ondreja Cibáka 11 znajduje się nad Wągiem w południowo-wschodniej części miasta, nieopodal mostu Wierzbickiego. Na torze kajakarstwa górskiego trenują zawodnicy Kanoë Tatra Clubu, tutaj swoje sportowe umiejętności doskonalili mistrzowie olimpijscy Michal Martikan

Aquapark Tatralandia 10 je najväčším vodným parkom na Slovensku s termálnymi kúpaliskami, leží na severnom brehu Liptovskej Mary so širokou panorámou Západných Tatier (ul. Ráztocká 21). Srdcom Aquaparku Tatralandia je zdroj termálnej vody s teplotou 60,7 °C, ktorá vyviera z hĺbky viac ako 2500 m. Voda sa vyznačuje liečivými vlastnosťami, dokonale pôsobí na pohybové ústrojenstvo a dýchacie cesty. Vodný park poskytuje rôzne atrakcie – masáže trysky, gejziry, protiprúdy, hojdačky, 30 tobogánov a šmykaviiek a 14 bazénov. 9 bazénov je otvorených po celý rok, 3 z nich sú kryté. Je tu tiež detské ihrisko, volejbalové ihrisko, ihrisko na plážový volejbal a futbalové ihrisko.

Areál vodného slalomu Ondreja Cibáka 11 sa nachádza pri Váhu v juhovýchodnej časti mesta, v blízkosti Vrbického mos-

ta. Na trati horskej kanoistiky trénujú pretekári Kanoë Tatra Clubu, tu svoje športové zručnosti zdokonaľovali olympijskí víťazi Michal Martikan a Elena Kaliská. Športová agentúra Rafting Adventure organizuje pre záujemcov raftingové splavy. Každý rok sa tu konajú preteky vo vodnom slalome, z ktorých najznámejšie sú: Medzinárodné liptovské slalomy (apríl) a Medzinárodný tatranský slalom (máj).

Nenechajte si ujsť

Demänovské jaskyne sú geologickým zázrakom prírody. **Jaskyňa slobody** 12, objavená v roku 1921, uchvacuje pestrosťou krasových javov. Vyskytuje sa v nej krasová výzdoba ružovej, žltej, fialovej, červenej a bielej farby, za ktorú vďačí prítomnosti zlúčenín železa, a tmavozelenej, sivej a čiernej farby – vďaka zlúčeninám mangánu. Návštevníci môžu obdivovať skalné vodopády, stalagmity a jazierka s krištáľovo čistou vodou. Skamenenú

i Elena Kaliská. Agencja sportowa Rafting Adventure organizuje dla chętnych spływy raftingowe. Odbývajú sa tu doroczne závody v slalomie kajakovým, v tym najbárdejšie známe: Międzynarodowy Slalom Liptowski (kwiecień) i Międzynarodowy Slalom Tatrzański (maj).

Nie przegap

Demianowskie Jaskinie są geologicznym cudem natury. **Jaskinia Wolności** 12, odkryta w 1921 roku zachwyca różnorodnością form krasowych. Występują w niej nacieki zabarwione na kolor różowy, żółty, fioletowy, czerwony i biały od związków żelaza oraz ciemnozielone, siwe i czarne od związków manganu. Zwiedzający mogą podziwiać skalne wodospady i stalagmity, jeziora z kryształowo czystą wodą. Skamieniałe piękno doskonale uwypukla aranżacja świetlna. Przez jaskinię przepływa potok Demianówka, który wypływa spod głównego grzbietu Tatr Niżnych. Wejście do jaskini znajduje się na wysokości 870 m n.p.m. Pierwsza wzmianka o **Jaskini Lodowej** 13 pochodzi z roku 1719, a zwiedzającym udostępniono ją już w latach 1880–1885. Z korytarzy liczących 1750 m wytyczono trasę długości 650 m. Nazwę swoją zawdzięcza lodowi, który zalega głównie w jej dolnej części. Lód występuje na ziemi, w formie słupów, stalaktytów i stalagmitów. W jaskini odnaleziono kości niedźwiedzia jaskiniowego, które do połowy XVIII wieku uważano za kości smoka, dlatego też jaskinia była nazywana Smoczą. Wejście do jaskini poprzedza turystyczna ścieżka edukacyjna.

krásu dokonale zvyrazňuje hra svetla. Cez jaskyňu preteká potok Demänovka, ktorý vyteká spod hlavného hrebeňa Nízkych Tatier. Vchod do jaskyne sa nachádza vo výške 870 m n. m. Prvá zmienka o **Lodovej jaskyni** 13 pochádza z roku 1719, návštevníkom bola sprístupnená už v rokoch 1880 – 1885. Na chodbách s dĺžkou 1750 m bola vytýčená trasa 650 m. Za svoje meno vďaka trvalému zaľadneniu v jej dolnej časti. Ľad sa tu nachádza na zemi, vo forme stĺpov, stalaktitov a stalagmitov. V jaskyni boli nájdené kosti jaskynného

medveda, ktoré sa do polovice 18. storočia považovali za kosti draka, preto sa jaskyňa nazývala Dračia. K vchodu do jaskyne vedie turistický naučný chodník.

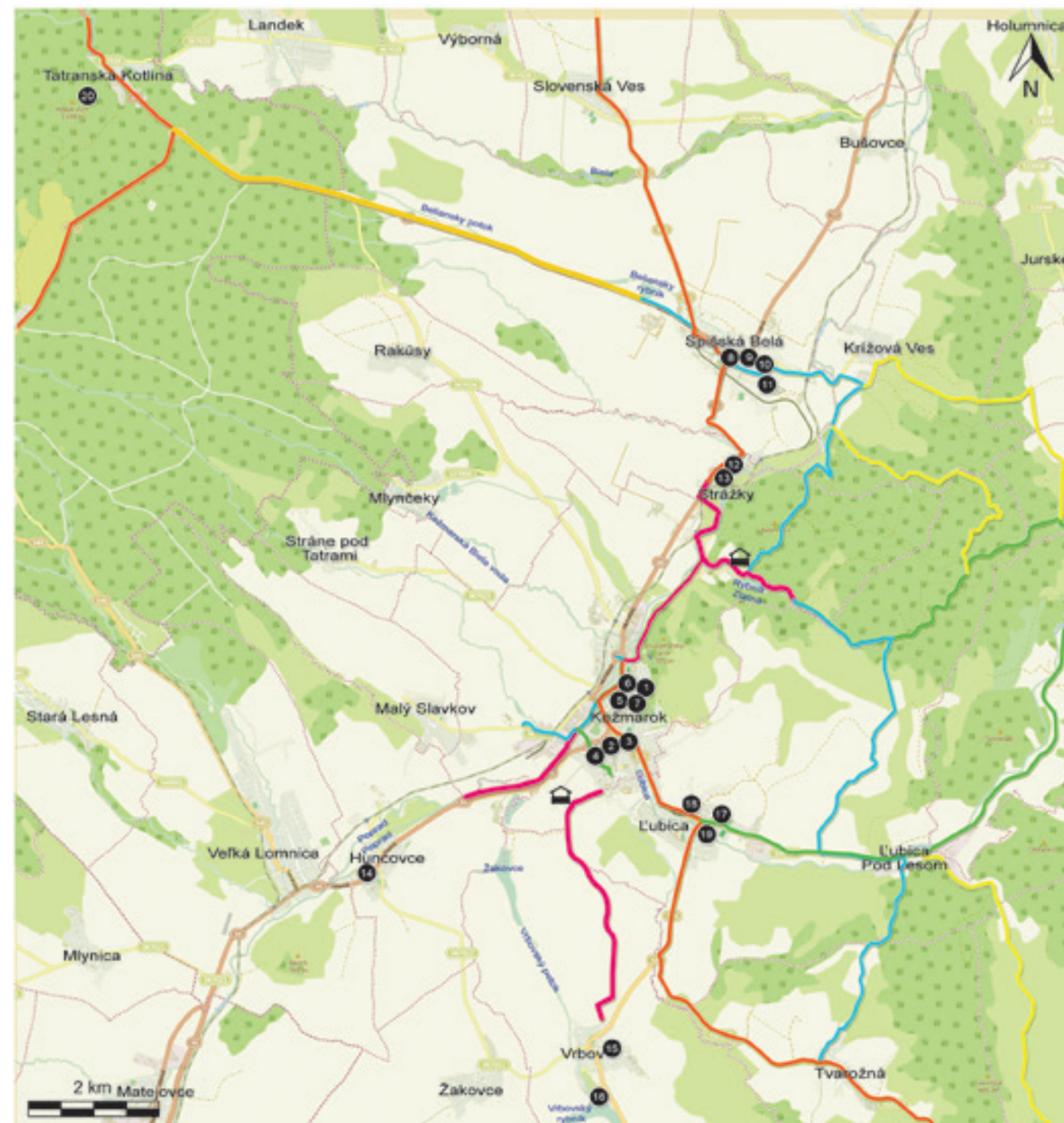
Artikulárny kostol v Svätom Kríži 14, najväčší kostol tohto typu na Slovensku, má dlhé a dosť búrlivé dejiny. Artikulárne kostoly sú drevené protestantské chrámy, ktoré sa stavali po vydaní rakúskym cisárom Leopoldom II. v roku 1681 kódexu umožňujúceho nekatolíkom slobodu vierovyznania. Jeho dva články – 25. a 26. určovali zásady stavania nových chrámov, ktoré museli byť postavené celé z dreva, bez veže a zvonov, v priebehu jedného roka, mimo hraníc miest a obcí, s vchodom situovaným opačným smerom ako osada. Práve takto bol postavený kostol

Košíol artikulárny v Svätom Kríži

14 najväčší tohto typu košíol na Slovensku má dlhú i dosť burzlivú históriu. Košíoly artikulárne to drevené protestantské sviätynie, ktoré postavali po vydaní v 1681 roku przez austriackieho cesarza Leopolda II kodeksu, przywracającego niekatolikom swobodę działania. Jeho dwa artykuły, 25. i 26., okrešlaly zasady wznoszenia przez nich nowych sviätyn, które budować można było tylko z drewna, bez wieży i dzwonów, w przeciągu jednego roku, poza granicami miast i wsi, z wejściem usytuowanym w przeciwnym kierunku do osady. Tak właśnie wybudowano košíol w Paludzy, w przeciągu jednego przepisowego, artikularnego roku 1693. Košíol, który okazał się zbyt mały, przebudował w 1774 miejscowy cieśla Józef Lang, tak że na parterze i na chórach mógł pomieścić 4 tysiące wiernych. 6 lat później dostawiono częściowo podmurowaną maszyną dzwonnice, która harmonijnie wpisała się w istniejącą bryłę. Kiedy Paludza miała zostać zatopiona wodami Liptowskiej Mary, košíol rozebrano i w latach 1974–82, po gruntownej renowacji, wystawiono na nowo w miejscowości Święty Krzyż.

v Paludzi – v priebehu jedného zákonom stanoveného artikulárneho roku 1693. Kostol, ktorý – ako sa ukázalo – bol príliš malý, prestaval v roku 1774 miestny tesár Jozef Lang tak, že na prízemí a v chóroch mohol kostol pomestiť 4 tisíc veriacich. 6 rokov neskôr bola pristavaná čiastočne murovaná masívna zvonica, ktorá harmonicky dotvára existujúcu budovu. Keď mala byť Paludza zaliata vodami Liptovskej Mary, kostol rozobrali a v rokoch 1974 – 82, po rozsiahlej rekonštrukcii, opäť vybudovali v lokalite Svätý Kríž.

LEGENDA

- Cesta okolo Tatier
- Cyklistická cesta Spišská Belá – Tatranská Kotlina
- Tvarožná – Zlatý vrch – Križová Ves – Spišská Belá
- Ľubica – Mervova dhyžka, Kežmarok – Haličovec
- Cyklistický chodník – spojovací úsek
- Spišská cyklomagistrála

Zastrešené odpočívadlo
pre cyklistov

TURISTICKÉ
ATRAKCIE

- 1 Kežmarský hrad
- 2 Evanjelický artikulárny kostol
- 3 Nový evanjelický kostol
- 4 Evanjelické lýceum
- 5 Bazilika minor svätého Kríža
- 6 Múzeum meštianskej kultúry
- 7 Meštiansky dom na Hradnom námestí
- 8 - Sídlu Združenia Euroregión Tatry
- 9 Kostol sv. Antona Pustovníka
- 10 Socha Matky Božej
- 11 Múzeum Jozefa Maximiliána Petzvala
- 12 Múzeum Dr. Michala Greisigera
- 13 Kostol sv. Anny v Strážkach
- 14 Káňel v Strážkach
- 15 Kostol sv. Kríža
- 16 Kostol sv. Štefana
- 17 Thermal Park Vrbov
- 18 Kostol Nanebovzatia Panny Márie
- 19 Evanjelický kostol
- 20 Gréckokatolícka cirkev Nanebovzatia Panny Márie
- 21 Belianska jaskyňa

Spisz to kraina historyczna położona w dorzeczu górnego Popradu i Hornadu i Dunajca (na wschód od rzeki Białki). Obecnie cały Spisz znajduje się w granicach Słowacji, prócz niewielkiego skrawka Zamagurza Spiskiego z 14 wsiami, który należy do Polski. To region o wyjątkowych walorach przyrodniczych, które chronią cztery parki narodowe. Są tu Tatry Wysokie, Bielskie i Niżne, malownicze Pieniny i unikatowy krasowy płaskowyż Słowackiego Raju oraz długi, równoleżnikowy grzbiet pasma Magury Spiskiej. Nie mniej interesujący jest krajobraz kulturowy z niespotykanym nagromadzeniem zabytków architektury: zamków, kaszteli i dworów, a przede wszystkim świątyń; katolickich i protestanckich kościołów, grekokatolickich i prawosławnych cerkwi oraz żydowskich synagog. Wielkiej urody są dobrze zachowane zabytkowe spiskie miasteczka o średniowiecznym rodowodzie. Zgodne i oparte na wzajemnej tolerancji wielowiekowe współistnienie na Spiszu wielu grup narodowościowych, mieszkających tu Słowaków, Niemców, Polaków, Węgrów, Rusinów, Żydów, a później Romów, złożyło się na unikatowe, wielokulturowe dziedzictwo tej krainy, które fascynuje swoją odrębnością, bogactwem i różnorodnością.

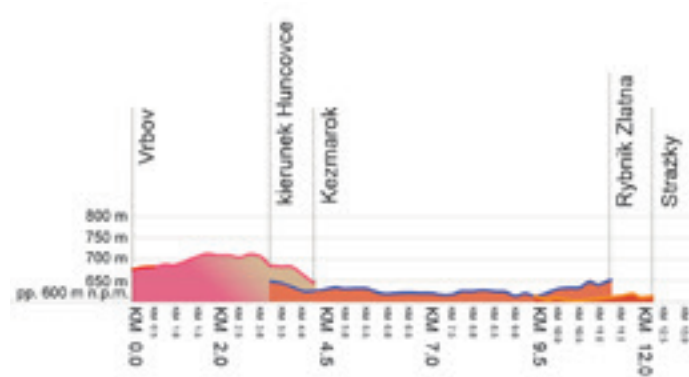

Spiš je historická krajina rozprestierajúca sa v poriečí horného Popradu, Hornádu a Dunajca (východne od rieky Bialka). V súčasnosti sa celý Spiš nachádza v hraniciach Slovenskej republiky okrem malej časti Zamaguria so 14 obcami, ktorá patrí Poľsku. Je to región s výnimočnými prírodnými hodnotami, ktoré sú chránené štyrmi národnými parkami. Sú tu Vysoké Tatry, Belianske Tatry a Nízke Tatry, malebné Pieniny, unikátne krasové horské pásmo Slovenský raj a dlhý rovnobežníkový hrebeň Spišskej Magury. Rovnako zaujímavé je aj kultúrne dedičstvo s unikátnym nahromadením architektonických pamiatok: hradov, kaštieľov a kúrií, ale najviac je tu chrámov – katolíckych a protestantských kostolov, grékokatolíckych a pravoslávnych cerkví a židovských synagóg. Čarovné sú dobre zachované historické spišské mestá so stredovekým pôvodom. Harmonické a založené na vzájomnej tolerancii stáročné spoluzitie mnohých národnostných skupín na Spiši – Slovákov, Nemcov, Poliakov, Maďarov, Rusínov, Židov a neskôr Rómov vytvorilo unikátne, multikultúrne dedičstvo tejto krajiny, ktoré fascinuje svojou odlišnosťou, bohatstvom a rôznorodosťou.

Szlak wokół Tatr / Cesta okolo Tatier

Huncovce – Kežmarok – Vrbov

Kežmarok, sídlisko Sever – Rybník Zlatná – Strážky

Ścieżka rowerowa / Cyklistický chodník

Spišská Belá – Beliansky rybník – Tatranská Kotlina, penzión Limba

łatwy / Nenáročná

Spiski odcinek szlaku wokół Tatr rozpoczyna się na prawym brzegu Popradu, kilometr przed zachodnimi granicami miasta Kieżmark. Jest to pierwszy, ukończony fragment ścieżki rowerowej wybudowany przez wieś Huncowce. W Kieżmarku trasa szlaku prowadzi drogami publicznymi. Zaczynając od ul. Nabrzeżnej (Nábrežna), można dojechać do liczącego 4,6 km odcinka szlaku, który asfaltową, szeroką ścieżką prowadzi do centrum miasteczka Wierzbów. Należy tu skręcić w ulicę Vyšný mlyn i dalej w ul. Kravé pole, gdzie za skrzyżowaniem z ul. Mučeníkov należy jechać w kierunku południowym ulicą Tatrzańską do osiedla Juh, a stąd ul. Južná do ul. Obrancov mieru. Za granicami miasta trasa mija po lewej stro-

Spišský úsek cesty okolo Tatier sa začína na pravom brehu Popradu, kilometer pred západnými hranicami mesta Kežmarok. Je to prvý dokončený úsek cyklotrasy, ktorý dala postaviť obec Huncovce. V Kežmarku vedie trasa cesty po verejných komunikáciách. Začínajúc od ul. Nábrežnej môžeme prísť na 4,6-kilometrový úsek cesty, ktorý vedie po širokom asfaltovom chodníku až do centra mestčka Vrbov. Tu musíme odbočiť na ulicu Vyšný mlyn a ďalej na ul. Kravé pole, kde za križovatkou s ul. Mučeníkov pokračujeme na juh Tatranskou ulicou do sídliska Juh, a odtiaľ ul. Južnou do ul. Obrancov mieru. Za hranicami mesta obchádza trasa z ľavej strany lesík a smeruje na západ (existujúca cesta vedie ku Kežmarskému rybníku a Ža-

nie lasek i kieruje się na zachód (istniejąca droga prowadzi do Kieżmarskiego i Żakowskiego Stawu). Warto zatrzymać się przy zadaszonym miejscu postojowym, rozpościerając się stąd ładne widoki na Tatry Wysokie i Niżne Tatry oraz na Lewockie Wierchy. Szlak wiedzie lekko pod górę do wyniesienia Ostrej Skały, skąd prowadzi w dół aż do Wierzbowa – malowniczo położonego dawnego miasteczka, obecnie znanego głównie dzięki znajdującym się tu kąpieliskom geotermalnym.

Miasto Kieżmark to jedno z najładniejszych spiskich miast, a szlak prowadzi blisko jego historycznego centrum zabytkowymi późnogotyckimi, renesansowymi i barokowymi domami mieszczańskimi oraz rzemieślniczymi, kształtnym ratuszem i obronnym zamkiem oraz okazałymi świątyniami: katolickimi i protestanckimi. Aby z centrum miasta dojechać do kolejnego odcinka szlaku wokół Tatr, na skrzyżowaniu przy stacji ben-

zynowej, obok zamku kieżmarskiego należy skręcić w prawo na ul. Niżna Brana, a później w lewo, kierując się na most nad potokiem Lubica. Po przekroczeniu rzeczki dojeżdża się do osiedla Sever, gdzie należy skręcić w lewo w ulicę Pod lesom, gdzie zaczyna się pas dla rowerzystów, prowadzący wschodnimi obrzeżami miasta, prawym brzegiem Popradu, w sąsiedztwie lasu. Po około 2 km szlak rozwidla się. Mamy tu dwa warianty wycieczki. Skręcając w lewo, dojeżdża się do kładki nad Popradem, która prowadzi na drugi brzeg rzeki, trasa skręca w prawo, mijając widoczne zbudowania przędałni i biegnie wzdłuż lewego brzegu Popradu.

kowskému rybníku). Můžeme sa zastaviť pri zastrešenom odpočívadle a pokochať sa pekným pohľadom na Vysoké a Nízke Tatry a na Levočské Vrchy. Cesta mierne stúpa na vrchol Ostrej Skały, odkiaľ klesá až do Vrbova – malebného starého mestečka, ktoré je v súčasnosti známe hlavne vďaka svojim geotermálnym kúpeľom.

Kežmarok je jedným z najkrajších spišských miest a cesta vedie neďaleko jeho historického centra s historickými neskorogotickými, renesančnými a barokovými mestianskymi a remeselníckymi domami, peknou radnicou, obranným mestským hradom a veľkolepými chrámami – katolíckymi aj protestantskými. Aby sme sa z centra dostali na ďalší úsek cesty okolo Tatier, na križovatke pri čerpacej stanici, pri kežmarskom hrade musíme odbočiť doprava na ul. Nižná Brána a neskôr doláva a prejsť mostom cez potok Lubica. Ďalej ideme do sídliska Sever, kde musíme odbočiť

dolava na ulicu Pod lesom, kde sa začína pruh pre cyklistov a pokračuje východnými okrajmi mesta, pravým brehom Popradu neďaleko lesa. Po około 2 km sa cesta rozvetkuje. Máme tu dva varianty výletu. V prípade, že odbočíme doláva, pridáme na lávku cez Poprad, ktorá vedie na druhý breh rieky, trasa odbočuje doprava, obchádza viditeľné budovy pradiarne a

pokračuje pozdĺž ľavého brehu Popradu. Kilometer ďalej trasa odbočuje doláva smerom k ceste č. 67, pozdĺž ktorej vedie na parkovisko pri kaštieli v Strážkach. Ak na rozvetvení odbočíme doprava, prejdeme popri ranči Čajka smerom k rybníku Zlatná. Odišiel označenou modrými značkami cyklotrasou cez Zlatú horu a Krížovú Ves môžeme dôjsť do Spišskej Belej. Mestečko prejdeme po verejných komunikáciách smerom k ceste č. 67 na hraničný priebeh v Lysej Polane, dôjdeme k Belianskemu rybníku, ktorý sa nachádza na severozápadnom okraji Spišskej Belej, kde sa začína dokonalý cyklistický chodník do Tatranskej Kotliny (9 km).

Kilometr ďalej trasa skręca w lewo w kierunku drogi 67, wzdłuż której szlak prowadzi do parkingu obok kasztelu w Strážkach. Jeśli na rozwidleniu szlaku skręci się w prawo, mija się stadninę koni – rančo Čajka i dojeżdża do zalewu Zlatna (rybník Zlatná). Stąd znakowanym na niebiesko szlakiem rowerowym przez Złotą Górę i Krzyżową Wieś można dojechać do Białej Spiskiej. Po przejechaniu miasteczka (drogami publicznymi), kierując się na drogę 67 w kierunku przejścia granicznego w Łysej Polanie, dojeżdża się do Bielskiego Stawu, położonego na północno-zachodnich obrzeżach Białej Spiskiej, gdzie zaczyna się doskonała droga rowerowa do Tatrzńskiej Kotliny (9 km).

Kieżmark miasto powiatowe nad rzeką Poprad, 17 000 mieszkańców. Historia Kieżmarku sięga czasów prehistorycznych, badania archeologiczne przyniosły wiele znalezisk z okresu neolitu, a także z epoki brązu, żelaza i czasów rzymskich. Średniowieczny Kieżmark powstał w miejscu trzech wczesnosłowiańskich osad: osady rybackiej Stary Targ z kapliczką św. Krzyża (dziś na tym samym miejscu kościół parafialny), osady na lewym brzegu Popradu skupionej wokół kościoła św. Michała i trzeciej, zamieszkałej przez osadników saskich, leżącej przy kościele św. Elżbiety, w miejscu, gdzie obecnie stoi kieżmarski zamek. Prawa miejskie uzyskał Kieżmark w roku 1269 od króla Beli IV. Dogodne położenie miasta na ważnym szlaku handlowym i liczne przywileje wpływały na jego szybki rozwój, chociaż o prawo

składu i dominację na Spiszu w handlu pomiędzy Polską i Węgrami toczył Kieżmark przewlekłe i często krwawe spory z Lewoczą. W drugiej połowie XV wieku miasto przechodzi na własność żupana spiskiego Imricha Zápolyi, z inicjatywy którego rozpoczęto budowę warownego zamku. Od tego czasu datuje się też trwa-

Kežmarok – okresné mesto nad Popradom, 17 000 obyvateľov. Dejiny Kežmarku siahajú do prehistórie, archeologický výskum priniesol mnohé nálezy z mladšej doby kamennej, ale tiež z doby bronzovej či železnej a z rímskych čias. Stredoveký Kežmarok vznikol na mieste troch ranoslovanských osád: rybárskej osady Starý trh s kaplnkou sv. Kríža (dnes je na tomto mieste farský kostol), osady na ľavom brehu Popradu sústredenej okolo kostola sv. Michala a tretej, obývanej saskými prisťahovalcami, ktorá bola položená pri kostole sv. Alžbety, na mieste, kde v súčasnosti stojí Kežmarský hrad. Mestské práva získal Kežmarok v roku 1269 od kráľa Bela IV. Výhodná poloha mesta na dôležitej obchodnej ceste a početné privilégia prispievali k jeho rýchlemu rozvoju, aj keď za právo skladu a dominantné postavenie na Spiši v obchodnom styku s Poľskom a Uhorskom dlhodobo a často Kežmarok krvavo bojoval s Levočou. V druhej polovici 15. storočia sa mesto stáva majetkom spišského župana Imricha Zápoľského, ktorý inicioval výstavbu obranného hradu. Od tejto doby sa datuje trvajúci takmer 250 rokov konflikt medzi jednotlivými majiteľmi

Kežmarku a mešťanmi, ktorí obhajovali svoje privilégia a slobody. Konflikt sa vyhrotil za vlády rodiny Thökölyovcov a až v roku 1651, na základe tzv. Viedenskej zmluvy, sa Imrich Thököly zriekol vlastníckeho práva ku Kežmarku a štyri roky neskôr cisár Ferdinand III. obnovil dávne mestské privilégia a prijal ho opätovne

jący prawie 250 lat konflikt pomiędzy kolejnymi właścicielami Kieżmarku a mieszkańcami broniącymi swych przywilejów i wolności. Najostrzej wzajemna wrogość wystąpiła za zwierzchności rodu Thökölych, dopiero w 1651 roku, na podstawie tzw. umowy wiedeńskiej Imrich Thököly zrzekł się prawa własności do Kieżmarku, a w cztery lata później cesarz Ferdynand III przywrócił dawne przywileje miasta i przyjął je z powrotem w poczet wolnych miast królewskich. W XVIII i XIX wieku rozwijał się handel i rzemiosło, długą tradycję sławnych kieżmarskich sukienników i płócienników podjęła przędzalnia i tkalnia lnu założona w 1860 roku, a także gęplarnia lnu powstała w 1884 roku i wytwórnia sukna (1901). W mieście działały liczne towarzystwa kulturalne, istniała drukarnia, a środowisko naukowe było jednym z najbardziej znaczących, nie tylko na Spiszu. Działali tu i tworzyli m.in. Christian Augustin Ab Hortis (1598–1650), królewski medyk i botanik; Vojtech Alexander prowadzący właśnie tutaj pionierskie badania nad zastosowaniem promieni rentgenowskich w medycynie, czy David Frölich astronom i matematyk, pierwszy taternik, który w 1615 roku zdobył Kieżmarski Szczyt. Dobrze zachowany układ urbanistyczny miasta z domami mieszczańskimi późnogotyckimi, renesansowymi i barokowymi, z zamkiem oraz świątyniami katolickimi i protestanckimi od 1950 roku stanowią zabytkowy rezerwat miejski. Tradycja kieżmarskiego rzemiosła odżywa w mieście podczas międzynarodowych targów Europejskiego Rzemiosła Ludowego (ELRO). Rokrocznie przybywają tu rzemieślnicy, nie tylko ze Słowacji, ale i z całej Europy, aby na miejscu pokazać turystom swoją sztukę. Festiwalowi towarzyszy bogaty program kulturalny, odbywają się występy zespołów ludowych, teatrów ulicznych i koncerty muzyki poważnej. W zabytkowej kamienicy na ul. Hradné námestie 30 ⁷ mieści się słowacka siedziba Euroregionu Tatry (Združenie Euroregión Tatry).

do skupiny kráľovských slobodných miest. V 18. a 19. storočí sa rozvíjali obchod a remeslá, na dlhé tradície chýrnych kežmarských súkenníkov a plátenníkov nadviazala pradiareň a tkáčovňa lanu založená v roku 1860, v roku 1884 vznikla tiež česáreň lanu a v roku 1901 manufaktúra na výrobu súkna. V meste pôsobili početné kultúrne spolky, fungovala tlačiareň a vedecké prostredie bolo jedným z najvýznamnejších, a to nielen na Spiši. Pôsobili tu a tvorili o. i. Christian Augustin Ab Hortis (1598 – 1650), kráľovský lekár a botanik; Voj-

tech Alexander, ktorý práve tu realizoval priekopnícke výskumy spojené s využitím röntgenových lúčov v zdravotníctve, či David Frölich – astronóm a matematik, prvý horolezec, ktorý vystúpil v roku 1615 na Kežmarský štít. Dobré zachovaný urbanistický súbor s meštianskymi neskorogotickými, renesančnými a barokovými domami, s hradom a katolíckymi a protestantskými chrámami tvorí od roku 1950 mestskú pamiatkovú rezerváciu. Tradície kežmarského remesla ožívajú v meste počas medzinárodného festivalu Európske ľudové remeslo (ELRO). Každý rok sem prichádzajú remeselníci nielen zo Slovenska, ale aj z celej Európy, aby na mieste ukázali turistom svoje umenie. Festival sprevádza boha-

Warto zobaczyć

Zamek kieżmarski ¹ Budowę warownego zamku rozpoczął w połowie XV wieku żupan spiski Imrich Zápolyia, a jego kolejni właściciele, ród Thökölych, w latach 1572–1624 przekształcili pierwotne gotyckie założenie w reprezentacyjną, renesansową siedzibę, dobudowując w latach 1657–58 barokowa kaplicę. Panią zamku kieżmarskiego była pierwsza znana z nazwiska turystka tatrzańska, Beata Łaska, która w Zielone Świątki 1565 roku w towarzystwie dworzan i mieszczan wybrała się dla przyjemności na wycieczkę w Tatry do Zielonego Stawu Kieżmarskiego. Fakt ten był tak niezwykły, że odnotowały go kroniki miejskie. Legenda dopisała dalszy ciąg tej historii – ponoć właśnie za ten czyn mąż Beaty zamknął ją na długie 6 lat w zamkowej wieży, gdzie jedyną jej pociechą miało być okienko z widokiem na ukochane góry. Romantyczna i ładna legenda taktownie milczy o tym, że znacznie młodszy od Beaty mąż prawie do szczyty przehulał jej majątek, a nawet zdążył popęlić bigamię. Obecnie w zamku mieści się ekspozycja Muzeum Kieżmarskiego dotycząca m.in. przeszłości miasta, cechów rzemieślniczych, Bractwa Strzeleckiego, spiskich lekarzy i aptekarzy, w tym pioniera rentgenologii dra Wojtecha Alexandra. Organizowane są tutaj wystawy czasowe oraz koncerty.

Ewangelicki kościół artykularny ² został w 2008 roku wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO. To jeden z pięciu zachowanych na Słowacji drewnianych kościołów protestanckich, powstających na mocy 26 artykułu (patrz s. 93). Zbudowano go w 1717 roku na planie greckiego krzyża z drewna modrzewiowego i cisowego, bez użycia gwoździ. Obszerne wnętrze ozdobione freskami, mogące pomieścić ponad 1500

tý kultúrny program, vystupujú ľudové súbory, pouličné divadlá a konajú sa koncerty vážnej hudby. V historickom dome na ul. Hradné námestie 30 ⁷ sa nachádza sídlo slovenského Združenia Euroregión Tatry.

Pozoruhodnosti

Kežmarský hrad ¹ Výstavbu obranného hradu začal v polovici 15. storočia spiský župan Imrich Zápolyšský a jeho ďalší majitelia z rodiny Thökölyovcov prestavali v rokoch 1572 – 1624 pôvodnú gotickú stavbu na reprezentačné, renesančné sídlo a v rokoch 1657 – 58 pristavali barokovú kaplnku. Hradná pani Beata Ľaska bola prvou známou tatranskou turistkou, na Turíce roku 1565 sa v sprievode dvoranov a mešťanov vydala na výlet do Tatier k Zelenému plesu. Bola to tak neobvyklá

udalosť, že ju zaznamenali v mestských kronikách. Legenda uvádza aj pokračovanie tohto príbehu – vraj práve za tento skutok ju manžel zatvoril na 6 dlhých rokov v hradnej veži, kde jej jediným potešením bolo okienko z výhľadom na milované hory. Romantická a krásna legenda taktne mlčí o tom, že oveľa mladší od Beaty manžel prehýril takmer celý jej majetok a dokonca spáchal bigamiu. V súčasnosti sa na hrade nachádza expozícia Kežmarského múzea týkajúca sa o. i. minulosti mesta, remeselníckych cechov, Streleckého spolku, spišských lekárov a lekárníkov, ako aj priekopníka röntgenológie Dr. Wojtecha Alexandra. Usporadúvajú sa tu dočasné výstavy a koncerty.

wiernych, wyróżnia wspaniałe sklepienie kolebkowe wsparte na czterech spiralnych kolumnach i bogate jak na protestancką świątynię wyposażenie.

Nowy kościół ewangelicki 3 to okazała świątynia wybudowana w latach 1872–94 według eklektycznego projektu duńskiego architekta Teofila Hansena. Dość zaskakujący efekt daje połączenie dominującego bizantyjskiego charakteru z elementami stylu romańskiego i renesansowego. Monumentalne wnętrze świątyni podkreśla usytuowanie ołtarza głównego ponad poziomem nawy, prowadzi do niego 18 stopni schodów. W kościele znajduje się mauzoleum Imricha Thököly'ego, chętnie odwiedzane przede wszystkim przez węgierskich turystów. Thököly, pan na zamku keżmarskim, przywódca węgierskiego powstania antyhabsburskiego w 1678 roku, niepodległościowe aspiracje polityczne realizował w przymierzu z Turcją, sułtan turecki koronował go nawet na króla Węgier. Klęska wojsk tureckich pod Wiedniem położyła kres jego karierze. Zmarł na wygnaniu w Konstantynopolu, a w roku 1906 jego prochy sprowadzono do rodzinnego Keżmarku.

Liceum ewangelickie 4 działało od połowy XVI wieku do 1945 roku, przyjmując uczniów bez względu na wyznanie i narodowość. W 1787 roku gimnazjum zyskało prawo do wykładania przedmiotów uniwersyteckich i zyskało status liceum. O renomie szkoły świadczy lista

Ewanjelický artikulárny kostol 2 bol v roku 2008 zapísaný do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. Je to jeden z piatich zachovaných drevených protestantských kostolov na Slovensku postavených na základe čl. 26 (viď s. 93). Bol postavený v roku 1717 na pôdoryse gréckeho kríža zo smrekovcového a tisového dreva bez použitia klinec. Priestraný, ozdobený freskami interiéru, ktorý pomestí viac ako 1500 veriacich, sa odlišuje nádhernou valenou klenbou podporenou štyrmi špičatými piliermi a bohatým zariadením, čo je neobyčajné pre protestantský chrám.

Nový evanjelický kostol 3 je veľkolepým chrámom postaveným v rokoch 1872 – 94 podľa eklektického projektu dánskeho architekta Teofila Hansena. Dość prekvapivý efekt dáva prepojenie prevládajúceho byzantského charakteru s prvkami románskeho a renesančného slohu. Monumentálnosť interiéru je zvýraznená umiestnením hlavného oltára nad úrovňou lode, vedie k nemu 18 schodov. V kostole sa nachádza mauzoleum Imricha Thökölyho, ktoré radi navštevujú predovšetkým maďarskí turisti. Thököly, pán na kežmarskom hrade, vodca uhorského protihabsburského povstania v roku 1678, realizoval svoje politické ambície získania nezávislosti v spojení s Turkom a turecký sultán ho dokonca korunoval za uhorského kráľa. Porážka tureckých vojsk pri Viedni znamenala koniec jeho kariéry. Zomrel vo vyhnanstve v Konstantínopole a v roku 1906 boli jeho pozostatky privezené do rodného Kežmarku.

Evanjelické lýceum 4 pôsobilo od polovice 16. storočia do roku 1945 a prijímalo študentov bez ohľadu na vierovyznanie či národnosť. V roku 1787 gymnázium obdržalo právo prednášať univerzitné predmety a získalo postavenie lýcea. Dobré

wybitnych absolwentów, którzy zapisali się w słowackiej, czeskiej, węgierskiej i niemieckiej historii nauki i literatury. Dziś gromadzony przez lata księgozbiór, liczący 150 tysięcy woluminów, w tym 30 tysięcy starodruków oraz 55 inkunabułów, stanowi jedną z największych i najbardziej cennych bibliotek szkolnych w Europie Środkowej.

Bazylika Mniejsza p.w. św. Krzyża 5. Późnogotycki kościół zbudowany w latach 1444–98 na miejscu wcześniejszej romańskiej świątyni należy do największych budowli sakralnych na Słowacji. Wart uwagi jest ołtarz główny ze sceną Ukrzyżowania, która została wyrzeźbiona w pracowni Mistrza Pawła z Lewoczy. Przed bazyliką znajduje się renesansowa dzwonnica z 1591 roku, jedna z najstarszych i najpiękniejszych na Spiszu.

Muzeum kultury mieszczańskiej 6. W zabytkowej kamienicy przy Hlavnom námestí mieści się stała ekspozycja muzeum keżmarskiego prezentująca kulturę mieszczańską. W pięknych, stylowo urządzonych wnętrzach można zobaczyć, jak wyglądało codzienne życie zamożnych spiskich mieszczan. Zgromadzono tu przedmioty codziennego użytku, obrazy, zegary i meble pochodzące z XVIII i XIX wieku.

Biała Spiska miasto liczące 7 000 mieszkańców, położone nad Popradem, u stóp Tatrz Bielskich. To jedno z miasteczek Spisza, którego historia niczym soczewka skupia bogate dzieje regionu i jego wielokulturowego dziedzictwa. Wolne miasto królewskie Szepesbéla lokował u schyłku XIII wieku węgierski król Stefan IV. Po najazdach tatarskich wyludnione okolice zasiedlili koloniści niemieccy, nazywani tu Sasami, którzy przez kolejne wieki współtworzyli historię i kulturę regionu. Od 1412 do 1769 roku miasto związane było administracyjnie z Rzeczpospolitą, wchodziło w skład starostwa spiskiego, utworzonego po tym, jak król Władysław Jagiełło pożytył królo-

meno školy potvrdzuje zoznam významných absolventov, ktorí sa zapísali do slovenských, českých, uhorských a nemec-kých dejín vedy a literatúry. Knižný fond zhromažďovaný mnohé roky má dnes 150 tisíc zväzkov, z toho je 30 tisíc starých tlačí a 55 inkunabuľ, a je jednou z najväčších a najcennejších školských knižníc v Strednej Európe.

Bazilika minor svätého Kríža 5. Ne-skorogotický kostol postavený v rokoch 1444 – 98 na mieste predchádzajúceho románskeho chrámu patrí k najväčším sakrálnym budovám na Slovensku. Za pozor-nosť stojí hlavný oltár s výjavom Ukri-žovania, ktorý pochádza z dielne Majstra Pavla z Levoče. Pred bazilikou sa nachádza renesančná zvonica z roku 1591, jedna z najstarších a najkrajších na Spiši.

Múzeum meštianskej kultúry 6. V historickom kamennom dome pri Hlavnom námestí je prezentovaná stála expozícia kežmarského múzea zasvätená meštianskej kultúre. V krásnom štyľovom interiéri sa môžeme oboznámiť s každodenným životom zamožných spiských mešťanov. Sú tu zhromaždené predmety každodennej potreby, obrazy, hodiny a nábytok pochádzajúci z konca 18. a z 19. storočia.

wi Zygmuntowi Luksemburczykowi 37 tysięcy kop groszy praskich, biorąc w zastaw 16 spiskich miast. W XVI wieku, za sprawą Lorenza Serpiliusa, który powrócił po studiach w Wittenberdze w rodzinne strony, Biała Spiska stała się prężnym ośrodkiem reformacji. W 1895 roku dotarła tu kolej koszycko-bogumińska, a miasto rozrastało się i modernizowało, nie tracąc swojego średniowiecznego charakteru. Słynna była fabryka płótna lnianego, które eksportowano nawet do dalekiej Turcji. Pod koniec XIX wieku powstały tu istniejące do dziś zakłady tytoniowe. W 1972 roku do miasta przyłączono miejscowość **Strażki** (Stražky), w której już w połowie XII wieku istniał warowny gródek na starym szlaku handlowym wiodącym doliną Popradu.

Warto zobaczyć

Kościół p.w. św. Antoniego Pustelnika

8 z lat 1263–65, przebudowany w 1720 roku. To najstarszy obiekt murowany w mieście. Jego ozdobą są powściągliwe i szeliste gotyckie sklepienia. We wnętrzu zachowały się gotyckie rzeźby przedstawiające patrona świątyni, św. Mikołaja, i Pannę Marię. Obok kościoła góruje renesansowa dzwonnica (1598) z charakterystyczną, misterną koronką attyki.

Statua Matki Boskiej **9**

Podobne figury znajdują się do dziś prawie we wszystkich zastawnych miastach starostwa spiskiego. Ufundował je w 1728 roku Teodor Lubomirski, znany ze swego gwałtownego charakteru i licznych miłosnych podbojów. Krewki starosta uwiódł w Krakowie żonę angielskiego kupca, piękną Helenę Cumming, i przez długie lata czynił starania, by ją legalnie poślubić. Kiedy Helena wreszcie uzyskała rozwód i papieską dyspensę, Lubomirski jako wotum ufundo-

Spišská Belá – mesto, v ktorom žije 7 000 obyvateľov, položené pri Poprade na úpätí Belianskych Tatier. Je to jedno z mestiek Spiša, ktorého história odráža bohaté dejiny regiónu a jeho multikultúrne dedičstvo. Slobodné kráľovské mesto Szepesbéla lokoval na konci 13. storočia uhorský kráľ Štefan IV. Po tatárskych vpádoch vyľudnené okolie osídlili nemeckí kolonisti, ktorých tu nazývajú Sasmi a ktorí v priebehu ďalších storočí spolutvorili históriu a kultúru regiónu. V rokoch 1412 – 1769 bolo mesto administratívne spojené s Poľskom, patrilo do spišského starostovstva vytvoreného vtedy, keď kráľ Vladislav Jagelovský požičal kráľovi Žigmundovi Luxemburskému 37 tisíc kóp grošov pražských a vzal do zálohu 16 spišských miest. V 16. storočí sa vďaka Lorenzovi Serpiliusovi, ktorý sa vrátil po štúdiu v Wittenbergu do rodného kraja, Spišská Belá stala významným strediskom reformácie. V roku 1895 tu bola vybudovaná košicko-bohumínska železnica a mesto sa rozvíjalo a modernizovalo, pričom nestratilo svoj stredoveký charakter. Známa bola výroba ľanového plátna, ktoré sa vyvážalo aj do ďalekého Turecka. Koncom 19. storočia tu vznikli dodnes existujúce tabakové závody. V roku 1972 boli k mestu pripojené **Stražky**, v ktorých už v polovici 12. storočia bolo obranné hradisko na starej obchodnej ceste prechádzajúcej dolinou Popradu.

wał w swoich miastach kształtne statuy z wdzięczną postacią Marii Panny. Z radości obdarował ponadto wszystkie samorządy miejskie niebagatelną sumą stu talarów.

Muzeum Józefa Maximiliana Petzwala

10 powstało w domu należącym do znakomitej rodziny Petzwalów. Pochodzący z Moraw Jan Krzysztof Petzwał, po dość burzliwej młodości, którą spędził jako wędrowny komedian, osiadł w Białej Spiskiej, gdzie został nauczycielem i organistą. W 1825 roku skonstruował maszynę do pisania, a jego dwaj synowie również zapisali się w dziejach wynalazków i nauki. Otto był cenionym autorem podręczników wyższej matematyki, hydrauliki i hydrotechniki, zaś Józef Maksymilian został członkiem Akademii Wiedeńskiej i wynalazł obiektyw fotograficzny. Skonstruowany przez Petzwala w 1840 roku, ale opatentowany przez jego wiedeńskiego przyjaciela Piotra Voigtländera, zestaw do dagerotypii z trzema soczewkami można oglądać w muzeum obok ponad 600 innych eksponatów przedstawiających historię fotooptyki.

Muzeum doktora Michała Greisigera

11 prezentuje badania i postać wielce zasłużonego dla Białej Spiskiej lekarza, wybitnego historyka, etnografa, archeologa i geologa, badacza Tatr i prekursora turystyki tatrzańskiej. Na wystawie urządzonej w domu, w którym mieszkał i pracował od 1887 roku, można zobaczyć zgromadzone przez niego zbiory fauny, flory, przyrody nieożywionej i znaleziska archeologiczne.

Kościół p.w. św. Anny w Strażkach **12**

to niewielka, pozbawiona wieży gotycka świątynia. We wnętrzu zachowały się ołtarze z początku XVI wieku i Golgota, która powstała w słynnej pracowni snycerskiej Mistrza Pawła z Lewoczy. XVI-wieczna polichromia, jeden z najwspanialszych przykładów malowideł ściennych na Słowacji, obrazuje pasję Pana Jezusa z rzadkim wizerunkiem drogi krzyżowej;

Pozoruhodnosti

Kostol sv. Antona Pustovníka **8**

z rokov 1263 – 65, prestavaný v roku 1720. Je to najstarší murovaný objekt v meste. Zdobia ho skromné, ale vysoké gotické klenby. V interiéri sa zachovali gotické sochy zobrazujúce patróna chrámu, sv. Mikuláša a Pannu Máriu. Pri kostole dominuje renesančná zvonica (1598) s charakteristickou majstrovskou atikou.

Socha Matky Božej **9**

Podobné sochy stoja dnes skoro vo všetkých založených mestách spišského starostovstva. Dal ich postaviť v roku 1728 Teodor Lubomírsky, známy svojou prudkou povahou a mnohými ľubostnými dobrodružstvami. Prchký starosta zvedol v Krakove ženu anglického obchodníka, krásnu Helenu Cumming a dlhé roky sa s ňou usiloval legálne zosobášiť. Keď Helena konečne získala rozvod a pápežský dišpens, Lubomírsky ako vótum dal postaviť vo svojich mestách krásne sochy s vďačnou postavou Panny Márie. Od radosti tiež obdaroval všetky mestské samosprávy nemalou sumou sto toliarov.

Múzeum Jozefa Maximiliána Petzwala

10 je založené v dome patriacom významnému rodu Petzvalovcov. Pochádzajúci z Moravy Ján Krištof Petzval po dosť búrlivej mladosti, ktorú strávil ako potulný komedian, sa usadil v Spišskej Belej, kde začal pôsobiť ako učiteľ a organista. V roku 1825 zostrojil písací stroj a jeho dvaja synovia sa takisto zapísali do dejín vynálezov a vedy. Otto bol cenovým autorom učebníc matematiky pre pokročilých, hydrauliky a hydrotechniky, Jozef Maximilián bol členom Viedenskej akadémie a vynášiel fotografický objektív. V múzeu si môžeme pozrieť dagerotypickú súpravu s tromi šošovkami, skonstruovanú Petzvalom v roku 1840, ale patentovanú jeho viedenským priateľom Petrom Voigtländerom, a viac ako 600 iných predmetov prezentujúcich históriu fotooptiky.

Zbawiciel po upadku siedzi na krzyżu, który zaraz potem stanie się narzędziem jego męki. Stojąca obok kościoła renesansowa dzwonnica z charakterystyczną attyką, wśród wielu podobnych, stawianych w spiskich miastach, wyróżnia się sgraffitową ornamentyką z motywem róży i chabry.

Kasztel w Strážkach ¹³ powstał na miejscu wczesnośredniowiecznego warownego gródka, który w XIII wieku przebudowano na gotycki zamek. W połowie XVI wieku rodzina Horváthów-Stansithów wystawiła na jego fundamentach renesansowy kasztel z trzema wieżami i obronnym murem zwieńczonym attyką. Po pożarze w roku 1708 dostawiono czwarte skrzydło do obronnej budowli, dzięki czemu powstał zamknięty murami wewnętrzny dziedziniec. Okres świetności kasztel przeżywał w okresie, gdy znajdował się w rękach Georga Horvátha-Stansitha, któ-

ry w 1584 roku założył tu łacińską szkołę humanistyczną i zaczął gromadzić księgozbiór, dając początek jednej z największych prywatnych bibliotek w królestwie węgierskim. W drugiej połowie XIX wieku kasztel w Strážkach należał do węgierskich arystokratów Mednyánszkych. Dzieciństwo i młodość spędził tu Ladislav Mednyánszky wybitny malarz impresjonista.

Múzeum Dr. Michala Greisigera ¹¹ prezentuje výskum a osobnosť lekára, vynikajúceho historika, etnografa, archeológa a geológa, bádateľa Tatier a priekopníka tatranskej turistiky, ktorý sa výrazne zaslúžil o rozvoj Spišskej Belej. Na výstave usporiadanej v dome, v ktorom býval a pracoval od roku 1887, si môžeme pozrieť jeho zbierku fauny, flóry, neživej prírody a archeologické nálezy.

Kostol sv. Anny v Strážkach ¹² je malý gotický chrám bez veže. V interiéri sa zachovali oltáre zo začiatku 16. storočia a Golgota, ktorá vznikla v slávnej rezbárskej dielni Majstra Pavla z Levoče. Polychrómia zo 16. storočia, jeden z najväčších príkladov stenných malieb na Slovensku, predstavuje Ježišovo umučenie v zriedkavom vyobrazení krížovej cesty; Spasiteľ po úpadku sedí na kríži, ktorý sa o chvíľu premení na nástroj jeho umučenia. Renesančná zvonica s charakteristickou atikou, ktorá stojí v blízkosti kostola, sa odlišuje od mnohých podobných stavieb v spišských mestách sgraffitovým zdobením s motívom ruže a nevädze.

Kaštieľ v Strážkach ¹³ bol postavený na mieste hradiska z raného stredoveku, ktorý bol v 13. storočí prestavaný na gotický hrad.

V polovici 16. storočia na jeho základoch vybudovala rodina Horváthovcov-Stansithovcov renesančný kaštieľ s tromi baštami a múrom s atikou. Po požiari v roku 1708 bolo pristavané štvrté krídlo obrannej budovy, vďaka čomu vzniklo vnútorné nádvorie obklopené hradbami. Svoje najlepšie obdobie zažil kaštieľ v čase, keď patrili Georgovi Horváthovi-Stansithovi, ktorý tu v roku 1584 založil latinskú humanistickú školu a začal zhromažďovať zbierku kníh, ktorá bola prvopočiatkom jednej z najväčších súkromných knižníc v uhorskom kráľovstve. V druhej polovici

Ladislav Mednyánszky urodil sa v 1852 roku v Bekowie, v aristokratickej węgierskej rodine. Dzieciństwo i młodość spędził w kasztelu w Strážkach, studia malarskie podjął za namową austriackiego akwarelisty Thomasa Endera, który jako pierwszy dostrzegł jego talent. Mednyánszky uczył się w Akademii Sztuk Pięknych w Monachium, a następnie w Paryżu w École des Beaux-Arts. Wiele podróżował po Europie, często jednak powracał na Spisz, w rodzinne strony. Pracowity i zamknięty w sobie, obdarzony pasją i wrażliwością dużo malował, całe życie zapisywał swoje obserwacje i refleksje w dzienniku, który jest nie tylko cennym źródłem wiedzy o epoce, ale i świadectwem niezwyklej osobowości malarza-filozofa. W czasie pierwszej wojny światowej, mimo słusznego wieku, zgłosił się na ochotnika i wyjechał na front jako korespondent wojenny i rysownik. Ranny podczas walk nie odzyskał w pełni zdrowia i zmarł w 1919 roku w Wiedniu.

Ogromna spuścizna malarska Mednyánszkyego – liczne pejzaże i znakomite, pogłębione psychologicznie portrety – stanowi trzon utworzonej tu Słowackiej Galerii Narodowej. Ciekawa jest historia kolekcji obrazów artysty. Margita Czóbel, siostrzenica malarza, słynąca z ekscentrycznych zachowań – ponoć miała zwyczaj zażywania kąpieli w przepływającym przez dworski park Popradzie, bez względu na stan pogody, i nawet jako 80-letnia dama – przed wkroczeniem wojsk radzieckich w 1945 roku kazała obrazu wujka zamurować w piwnicy kasztelu. Tajemnicy strzegła aż do śmierci w 1972 roku. Odkryte przypadkiem, podczas remontu, stały się ozdobą muzealnej ekspozycji.

Kasztel w Strážkach otacza malowniczy park sięgający brzegów Popradu, urządzony na początku XIX wieku w modnym wówczas stylu angielskim.

19. storočia patrili kaštieľ v Strážkach uhorským aristokratom Medňanským. Detstvo a mladosť tu strávil Ladislav Medňanský, vynikajúci impresionistický maliar.

Ladislav Medňanský sa narodil v roku 1852 v Bekove, v aristokratickej uhorskej rodine. Detstvo a mladosť strávil v kaštieli v Strážkach, študoval maliarstvo po presvedčaní rakúskym akvarelom Thomasom Enderom, ktorý ako prvý spozoroval jeho talent. Medňanský študoval v Akadémii výtvarného umenia v Mníchove a potom v Paríži v École des Beaux-Arts. Veľa cestoval po Európe, často sa však vracal na Spiš do rodného kraja. Usilovný a uzatvorený do seba, pracoval s nadšením a citlivosťou, veľa maloval, celý život zapisoval svoje postrehy a reflexie do denníka, ktorý je nielen cenným zdrojom vedomostí o jeho dobe, ale zároveň je svedectvom nevšednej povahy maliara-filozofa. V čase prvej svetovej vojny sa napriek pokročilému veku prihlásil ako dobrovoľník a vycestoval na front ako vojnový korešpondent a kresliar. Bol zranený počas bojov, nikdy úplne nevyzdravel a zomrel v roku 1919 vo Viedni.

Rozsiahle maliarske dielo Medňanského – mnohé krajinky a vynikajúce, prehĺbené psychologické portréty – je základom tu založenej Slovenskej národnej galérie. Zaujímavý je príbeh zbierky obrazov umelca.

Margita Czóbelová, neter maliara, známa svojím excentrickým správaním – mala vraj

Huncowce wieś położona na prawym brzegu rzeki Poprad, na terenie zasiedlonym już w czasach rzymskich około V wieku, o czym świadczą znaleziska archeologiczne. W średniowieczu (1308 rok) wspominana jest jako *Villa Canis* czyli Psia Wieś, ponieważ mieszkańcy zajmowali się wówczas hodowaniem psów myśliwskich. Najstarszym zabytkiem jest **kościół p.w. św. Krzyża** ¹⁴, który powstał w połowie XIII wieku. Z tego okresu zachowała się jedynie romańska wieża, bryła nosi ślady gotyku a wyposażenie wnętrza jest barokowe i klasycystyczne. Jak w każdym spiskim miasteczku znajduje się tu również kościół ewangelicki zbudowany w 1859 roku. W XVIII i XIX wieku w Huncowcach osiedlali się licznie Żydzi, którzy już pod koniec XVIII wieku założyli tu jeshiwę, szkołę rabinacką, jedną z najlepszych i największych na Węgrzech. W 1820 roku zaczęto budować w stylu klasycystycznym okazałą synagogę, która istnieje do dziś. W 1943 roku wszystkich Żydów z Huncowiec wywieziono do obozów zagłady. W Huncowcach warto zobaczyć elektrownię wodną, wystawioną w 1910 roku przez Karola Weina, kieżmarczanina, właściciela fabryki tkackiej Tatralan – nie dość że posiada ładną, nieco secesyjną bryłę, to od ponad stu lat nieprzerwanie produkuje prąd.

Wierzbów. Wieś położona w dolinie Wierzbowskiego potoku, licząca 1200 mieszkańców, pierwszy raz wspominana jest w dokumencie króla Beli IV z 1251 roku. Zasiedlona przez kolonistów niemieckich uzyskała prawa miejskie, a w 1412 roku weszła do starostwa spiskiego, utworzonego na mocy zastawu. Najstarsza świątynia to **kościół p.w. św. Serwacego** ¹⁵ wybudowany pod koniec XIII, mimo licznych modernizacji zachował ślady stylu romańskiego w postaci portalu z koszykowymi głowicami i charakterystycznego okienka w wieży. Obok kościoła znajduje się częsta na Spiszu renesansowa dzwonnica i statua z figurą Panny Marii ufundowana przez starostę Lubomirskiego. Największą atrak-

cją wsi jest **Thermal Park Vrbov** ¹⁶, kąpielisko termalne z kilkoma basenami, które zasilane są zmineralizowaną wodą o właściwościach leczniczych.

Kościół w Strážkach jest obklopeny malebnym parkom sięgającym brehov Popradu, który był zriadený na začiatku 19. storočia v módnom anglickom štýle.

Huncowce – obec na prawom brehu Popradu, na území obývanom už v rímskej dobe okolo 5. storočia, čo potvrdzujú archeologické nálezy. V stredoveku (1308) sa spomína ako *Villa Canis*, čiže Psia dedina, pretože sa jej obyvateľia v tej dobe venovali chovu poľovníckych psov. Najstaršou pamiatkou je **kostol sv. Kríža** ¹⁴, ktorý vznikol v polovici 13. storočia. Z tejto doby sa zachovala jedine románska veža, samotná budova bola upravená v gotickom slohu a interiér je barokový a klasicistický. Ako v každom spišskom mestečku aj tu je evanjelický kostol, ktorý bol postavený v roku 1859. V 18. a 19. storočí sa v Huncovciach usadzovalo veľa Židov, ktorí tu už koncom 18. storočia založili ješivu, rabínsku školu, jednu z najlepších a najväčších v Uhorsku. V roku 1820 začali stavať veľkolepú synagógu v klasicistickom slohu, synagóga jestvuje dodnes. V roku 1943 boli všetci Židia z Huncoviec vyvezení do táborov smrti. V Huncovciach za pozornosť stojí vodná elektráreň vybudovaná v roku 1910 Karolom Weinom, rodákom z Kežmarku, majiteľom tkáčskej továrne Tatralan, ktorá má nielen peknú budovu so secesnými prvkami, ale viac ako sto rokov nepretržite vyrába elektrinu.

Vrbov – obec v doline Vrbovského potoka, má 1200 obyvateľov, prvýkrát sa spomína v listine kráľa Bela IV. z roku 1251. Osídlená nemeckými kolonistami získala mestské práva a od roku 1412 patrila do spišského

vo zvyku kúpať sa v Poprade, ktorý preteká dvorským parkom a to bez ohľadu na počasie a dokonca aj ako 80-ročná dáma – prikázala pred príchodom sovietskeho vojska v roku 1945 zamurovať obrazy uja v pivnici kaštieľa. Tajomstvo neprezradila až do smrti v roku 1972. Náhodne odhalené počas rekonštrukčných prác sú dnes ozdobou múzejnej expozície.

Lubica położona zaledwie dwa kilometry od Keżmarku wspominana jest już w roku 1251. Po najeździe tatarskim wyłudnioną wieś zasiedlili koloniści niemieccy, którzy na mocy przywileju od króla Stefana V w roku 1271 założyli tu miasto. Miasto, podobnie jak pobliski Wierzbów, należało do starostwa spiskiego, o czym świadczy też statua Matki Boskiej ufundowana przez starostę Lubomirskiego. Gospodarczy upadek pod koniec XIX wieku sprawił, że Lubica straciła prawa miejskie. O świetności i zamożności miasta świadczą zachowane do dziś renesansowe kamieniczki przy rynku i zabytkowe rzymskokatolickie świątynie z XIII wieku; kościół p.w. św. Ducha i największy na Spiszu, dwunawowy gotycki **kościół p.w. Wniebowzięcia Panny Marii** ¹⁷, którego dumą jest piękna rzeźba Madonny z pracowni Mistrza Pawła z Lewoczy oraz iluzjonistyczne, barokowe freski. W 1786 przy rynku wystawiono **kościół ewangelicki** ¹⁸, a ekumeniczny dialog architektury sakralnej w Lubicy dopełnia **cerkiew greckokatolicka p.w. Wniebowzięcia Panny Marii** ¹⁹ wybudowana po II wojnie światowej.

starostovstva vytvoreného v dôsledku zálohu. Najstarším chrámom je **kostol sv. Serváca** ¹⁵ vybudovaný koncom 13. storočia, ktorý napriek mnohým prestavbám zachoval stopy románskeho slohu v podobe portálu s košovými hlavami a charakteristického okienka vo veži. Pri kostole sa nachádza renesančná zvonica typická pre Spiš a stĺp so sochou Panny Márie postavený na podnet starostu Ľubomirského. Najväčšou atrakciou obce je **Thermal Park Vrbov** ¹⁶, termálne kúpalisko s niekoľkými bazénmi, ktoré ponúkajú mineralizovanú liečivú vodu.

Lubica – obec nachádzajúca sa iba 2 km od Kežmarku – sa spomína už v roku 1251. Obec vyľudnenú po tatárskom vpáde opäť osídlili nemeckí kolonisti, ktorí tu na základe privilégia kráľa Štefana V. založili mesto v roku 1271. Mesto, podobne ako neďaleký Vrbov, patrilo do spišského starostovstva, o čom svedčí tiež socha Panny Márie postavená starostom Ľubomirským. Hospodársky úpadok na konci 19. storočia spôsobil, že Ľubica stratila mestské práva. O výnimočnosti a zamožnosti mesta svedčia dodnes zachované renesančné kamenné domy na námestí a historické rímskokatolícke chrámy z 13. storočia, kostol sv. Ducha a najväčší na Spiši, dvojloďový gotický **kostol Nanebovzatia Panny Márie** ¹⁷, ktorý sa pýši krásnou sochou Madony z dielne Majstra Pavla z Levoče a iluzionistickými barokovými freskami. V roku 1786 bol na námestí postavený **evanjel-**

Nie przegap

Jaskinia Bielska 20 to największa i najpiękniejsza z jaskiń tatrzańskich udostępniona do zwiedzania już w 1882 roku. Znajduje się w Tatrach Bielskich na północnym stoku Kobyłego Wierchu. Do Tatrzańskiej Kotliny prowadzi świetna droga rowerowa z Białej Spiskiej, do samej jaskini dojście od wsi ścieżką edukacyjną. Jaskinia słynie z przepięknej szaty naciekowej, którą tworzą fantazyjne stalaktyty, stalagmity oraz wielkiej urody jeziora jaskiniowe. Długość trasy zwiedzania wynosi 1370 m, z przewyższeniami sięgającymi 125 m.

lický kostol 18, a ekumenický dialóg sakrálnéj architektúry v Ľubici dopĺňuje gréckokatolícka cerkev Nanebovzatia Panny Márie 19, postavená po 2. svetovej vojne.

Nenechajte si ujsť

Belianska jaskyňa 20 je najväčšou a najkrajšou z tatranských jaskýň, prístupnou návštevníkom už v roku 1882. Nachádza sa v Belianskych Tatrách na severnom svahu Kobyliho vrchu. Do Tatranskej Kotliny vedie výborný cyklistický chodník zo Spišskej Belej, do samotnej jaskyne vedie z obce náročný chodník. Jaskyňa je známa krásnou kvapľovou výzdobou, ktorú tvoria fantastické stalaktity, stalagmity a krásne jaskynné jazierka. Dĺžka prehliadkovej trasy je 1370 m, prevýšenie dosahuje 125 m.

Nie zapomnij, czyli krótko o przepisach rowerowych i obowiązkowym wyposażeniu

Pamiętaj, że zawsze należy stosować się do przepisów o ruchu drogowym w Polsce i na Słowacji. Przestrzegamy zasad bezpieczeństwa i dostosowujemy wybór trasy do naszych umiejętności i kondycji. Nigdy nie jeździmy na rowerze po spożyciu alkoholu czy pod wpływem środków odurzających. Przekraczając granicę, musimy posiadać dokument tożsamości.

Obowiązkowe wyposażenie roweru

- Z przodu – światło przednie barwy białej bądź żółtej, stałe albo migające. **Na Słowacji obowiązkowe światło białe odblaskowe.**
- Z tyłu – światło odblaskowe barwy czerwonej (o kształcie innym niż trójkąt) oraz światło pozycyjne czerwone (może być migające) Światła rowerowe muszą być przymocowane na wysokości nie wyższej niż 150 cm i nie niższej niż 25 cm od powierzchni drogi.
- Dla własnego bezpieczeństwa można stosować oświetlenie pasywne w postaci odbłasków na szprychach i pedałach. Dozwolone są również opony z paskiem odblaskowym na bokach.
- Każdy rower musi posiadać przynajmniej jeden sprawny hamulec. Przepisy nie określają jakiego typu ma być jego konstrukcja, ma być skuteczny. **Na Słowacji obowiązkowe są dwa sprawne i niezależne od siebie hamulce.**

Nie zapomnij, że na Słowacji

- **Poza terenem zabudowanym rowerzysta ma obowiązek nosić należycie umocowany kask ochronny.** Rowerzyści poniżej 15 roku życia mają ten obowiązek również w terenie zabudowanym.
- Kamizelka odblaskowa lub elementy odblaskowe na ubraniu są obowiązkowe jeżeli rower jest prowadzony.
- Dzieci do lat 7 można przewozić w specjalnym siodełku lub przyczepce, przy czym kierujący musi mieć minimum 15 lat.
- Dzieci do lat 10 można przewozić wyłącznie pod opieką osoby starszej niż 15 lat. Wyjątek stanowią ścieżki rowerowe, drogi polne, leśne i oznaczone tereny osiedlowe oraz chodniki dla pieszych.
- Dzieci powyżej 10 lat mogą same poruszać się na rowerze.
- W przypadku oznaczonych ścieżek rowerowych występuje obowiązek z ich korzystania.
- Jazda dwóch rowerzystów obok siebie jest możliwa tylko na wyznaczonych do tego ścieżkach rowerowych.
- Podczas jazdy nie wolno prowadzić psa bądź drugiego roweru.
- Powinniśmy trzymać co najmniej jedną rękę na kierownicy i nogi na pedałach.
- Przy zmianie pasa ruchu lub kierunku jazdy należy obowiązkowo to zasygnalizować.
- Strefy z napisami „Pešia zóna” nakazują obowiązek ustąpienia pierwszeństwa pieszym.

Nezabudnite na niečo, čiže stručne o predpisoch pre cyklistov a povinnej výbave

Majte na pamäti, že v Poľsku aj na Slovensku vždy musíte dodržiavať predpisy o cestnej premávke. Dodržujte bezpečnostné zásady a trasu prispôbte schopnostiam a kondícii. Nesmiete riadiť bicykel po požití alkoholu ani pod vplyvom omamných látok. Pri ceste do zahraničia musíte mať doklad totožnosti.

Povinná výbava bicykla

- Vpredu – predné biele alebo žlté svetlo, môže svietiť nepretržite alebo prerušovane; **Na Slovensku je povinné biele odrazové svetlo;**
- Zozadu – odrazové svetlo červenej farby (v tvare inom než trojuholník), a červené obrysové svetlo (môže svietiť prerušovane). Osvetlenie bicykla nesmie byť upevnené vyššie ako 150 cm a nižšie ako 25 cm od vozovky;
- Pre vlastnú bezpečnosť možno používať odrazové bočné svetlá na kolesách a pedaľoch. Povoľené je tiež používanie pneumatík s odrazovým bočným pruhom;
- Každý bicykel musí mať aspoň jednu funkčnú brzdu. Predpisy neurčujú konštrukciu brzdy, musí byť funkčná. **Na Slovensku bicykel musí mať dve od seba nezávislé brzdy.**

Nezabudnite, že na Slovensku

- **Cyklista je povinný počas jazdy na bicykli mimo obce chrániť si hlavu riadne upevnenou ochrannou prilbou.** Ak je cyklistom osoba mladšia ako 15 rokov, táto povinnosť sa vzťahuje aj na jazdu v obci.
- Reflexná vesta alebo odrazové prvky na oblečení sú povinné, keď bicykel vediete;
- Deti do 7 rokov možno prepravovať v špeciálnom sedadle alebo v prívese, pričom cyklista musí mať aspoň 15 rokov;
- Osoba mladšia ako 10 rokov smie na ceste s výnimkou cestičky pre cyklistov, poľnej cesty, lesnej cesty, obytnej zóny a chodníka pre chodcov jazdiť na bicykli len pod dohľadom osoby staršej ako 15 rokov.
- Deti staršie ako 10 rokov môžu samy jazdiť na bicykli.
- V prípade označených cestičiek pre cyklistov sú cyklisti povinní ich používať;
- Dvaja cyklisti vedľa seba smú jazdiť len na cestičkách určených pre cyklistov;
- Cyklista nesmie viesť počas jazdy psa ani druhý bicykel;
- Cyklista musí aspoň jednou rukou držať riadidlo a nohy musí mať na pedaľoch.
- Zmena jazdného pruhu alebo zmena smeru jazdy musí byť vopred signalizovaná.
- V pešej zóne majú chodci prednosť.

Gmina Czarny Dunajec

ul. Piłsudskiego 2, 34-470 Czarny Dunajec
www.czarny-dunajec.pl, gmina@czarny-dunajec.pl

Miasto Nowy Targ

ul. Krzywa 1, 34-400 Nowy Targ
www.nowytarg.pl, umnt@um.nowytarg.pl

Gmina Nowy Targ

ul. Bulwarowa 9, 34-400 Nowy Targ
www.ugnowytarg.pl, sekretariat@ugnowytarg.pl

Gmina Szaflary

ul. Zakopiańska 18, 34-424 Szaflary
www.szaflary.pl, sekretariat@szaflary.pl

Mesto Kežmarok

Hlavné námestie 1, 060 01 Kiežmark
www.kezmarok.sk, msukezmarok@kezmarok.sk

Mesto Liptovský Mikuláš

Štúrova 1989/41, 031 42 Liptovský Mikuláš
www.mikulas.sk, lmikulas@mikulas.sk

Mesto Trstená

Bernolákova 96/8, 028 01 Trstená
www.trstena.sk, msu@trstena.sk

Obec Hladovka

027 30 Sucha Hora č. 45
www.haldovka.orava.sk, ocuhladovka@orava.sk

Obec Huncovce

Hlavná 29/2, 059 92 Huncovce
www.huncovce.sk, huncovce@huncovce.sk

Obec Liesek

Michalská čast' 442, 027 12 Liesek
www.liesek.eu.sk, obec@liesek.eu.sk

Obec Nižná

Nová doba 506, 027 43 Nižná
www.nizna.sk, obec@nizna.sk

Obec Suchá Hora

027 13 Suchá Hora 252
www.suchahora.eu, obec@suchahora.sk

Obec Vrbov

059 72 Vrbov 204
www.obecvrbov.sk, obecvrbov@stonline.sk

Zwiazek Euroregion „Tatry” w Nowym Targu

ul. Jana III Sobieskiego 2, 34-400 Nowy Targ
www.euroregion-tatry.eu, euroregion.tatry@pro.onet.pl

www.szlakwokoltatr.eu • www.cestaokolotatier.eu

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Rzeczpospolita Polska – Republika Słowacka 2007–2013

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu transgranicznej współpracy Polska – Republika Słowacka 2007–2013

... partnerstwo dla wspólnego rozwoju ...

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

ISBN 978-83-943901-0-5